

**LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

Cilt XIII / Volume XIII
Sayı I / Issue I
Haziran 2022 / June 2022

**EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES**

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- Milliyetçilik Akımının Osmanlı Devleti'ne Etkileri: Karadağ'ın Bağımsızlığı**
The Effects of the Nationalist Current on the Ottoman State: Montenegro's
Independence.....1-18
İbrahim Çakır
- Toplumsal Kaygı Bozukluğu Olan Yetişkin Bireylerde Bilişsel Davranışçı Grup
Terapilerinin Etkililiği: Bir Sistemik Gözden Geçirme**
Effectiveness of Cognitive Behavioral Group Therapies in Adults With Social Anxiety
Disorder: A Systematic Review.....19-38
Tutku Doğan, Sultan Okumuşoğlu
- The Role of the United Nations in Peace-Building in Cyprus: Lessons From UNDP and
UNFICYP**
Kıbrıs'ta Barışın İnşasında Birleşmiş Milletler'in (BM) Rolü: UNDP ve UNFICYP
Örnekleri39-56
Pricillah Marisa, Nur Köprülü
- The Relationships between Food Preferences, Dark Triad and Personality Beliefs**
Yiyecek Tercihleri, Karanlık Üçlü ve Kişilik İnançları Arasındaki İlişkiler.....57-77
Zihniye Okray, Sultan Okumuşoğlu
- Determinants of Residents' Quality of Life in Neighborhoods of Minna Metropolis, Niger
State, Nigeria**
Minna Metropolis Mahalleleleri Sakinlerinin Yaşam Kalitesinin Belirleyicileri, Nijer Eyaleti,
Nijerya,78-90
*Abass Iyanda Sule, Naomi Ijadunola Popoola, Unekwu Jonathan Adama, Nasiru Salihu,
Anthony Ikpeme Ankeli, Suleiman Yakubu*

**LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES**

Cilt XIII / Volume XIII
Sayı I / Issue I
Haziran 2022 / June 2022

Sahibi / Owner

LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ / EUROPEAN UNIVERSITY OF LEFKE

Editör / Editor

Prof. Dr. Ebru OĞURLU

Yardımcı Editör / Vice Editor

Yrd. Doç. Dr. Nuru GİRİTLİ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL

Prof. Dr. Carolina SMOCHINA

Doç. Dr. Ali DAYIOĞLU

Prof. Dr. Elif Asude TUNCA

Doç. Dr. Derviş KIRIKKALELİ

Doç. Dr. Zihniye OKRAY

Doç. Dr. Gözde İnal CAVLAN

Doç. Dr. Muhittin Tolga ÖZSAĞLAM

Yrd. Doç. Dr. Fehiman EMİNER

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Akif TABAK - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs TARHAN - Lefke Avrupa Üniversitesi

Prof. Dr. Cem TANOVA - Doğu Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Fatih ÇETİN - Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Gencay ŞAYLAN - Lefke Avrupa Üniversitesi

Prof. Dr. H. Nejat BASIM - Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Himmet KARADAL - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Prof. Dr. Hulusi Cenk SÖZEN - Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Emre ERŞEN - Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Nurşin GÜNEY - Nişantaşı Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa SAĞSAN - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Prof. Dr. Nuri ERİŞGİN - Leke Avrupa Üniversitesi

Prof. Dr. Saadettin YILDIZ - Lefke Avrupa Üniversitesi

Prof. Dr. Serhat BURMAOĞLU - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa ÖZBİLGİN - Brunel Üniversitesi

Prof. Dr. Sevin UĞURAL - Doğu Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Alper ÖZÜN - Girne Amerikan Üniversitesi

Doç. Dr. Elif ŞEŞEN - Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi

Doç. Dr. Behiye Tüzel ÇAVUŞOĞLU - Yakın Doğu Üniversitesi

Doç. Dr. Hakan Güneş - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. İhsan TAYHANI - Lefke Avrupa Üniversitesi

Doç. Dr. Suna Gülfer IHLAMUR ÖNER - Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Cynthia FORSON – Lancaster Üniversitesi

Kapak Tasarımı / Cover
Bülent BİLGİN

Yazışma Adresi / Correspondance
Lefke Avrupa Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Gemikonağı – Lefke
KKTC

European University of Lefke
Journal of Social Sciences
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Gemikonağı – Lefke – TRNC
Mersin 10 TURKEY
İletişim / Contacts
+ 90 392 660 20 00
jss@eul.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/euljss>
<http://euljss.eul.edu.tr/>

ISSN: 1309 – 2294
e-ISSN: 2148 – 8169

LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi iki hakemli bir dergidir / EUL Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed journal.

Sosyal Bilimler Dergisi EBSCOhost, ROAD ve SOBIAD tarafından indekslenmektedir / EUL Journal of Social Sciences is indexed in EBSCOhost, ROAD and SOBIAD.

Subscriptions / Abonelik

Yıllık 50 TL olan abonelik bedeli İş Bankası LAÜ Şubesi 6806199 numaralı, Lefke Avrupa Üniversitesi hesabına yatırıldıktan sonra adres bilgisi dergimize iletilmelidir / Subscribers are required to notify us after depositing an annual fee of 50 TL to the following bank account: İş Bank LAÜ Branch, account number 6806199, account owner European University of Lefke. (IBAN: TR27 0006 4000 0016 8060 0001 99)

UYARI

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü, LAÜ'den alınmış yazılı izin olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yöntemle yeniden üretilemez ve dağıtılamaz. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve ifadeler tamamen yazarlara aittir. Dergide yayınlanmış olması, bu görüş ve ifadelerin editör veya LAÜ tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

DISCLAIMER

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the EUL. Statements and opinions appearing in the EUL Journal of Social Sciences are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editors, advisors or referees of the journal, or the EUL.

MİLLİYETÇİLİK AKIMININ OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİLERİ: KARADAĞ'IN BAĞIMSIZLIĞI

THE EFFECTS OF THE NATIONALIST CURRENT ON THE OTTOMAN STATE: MONTENEGRO'S INDEPENDENCE

Doktora Öğrencisi İbrahim ÇAKIR
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
ibrhmckr.2018@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9863-2510

Gönderim 18 Nisan 2022 – Kabul 11 Haziran 2022
Received 18 April 2022 - Accepted 11 June 2022

Öz: XV. yüzyılda Karadağ'da egemenliğini tesis eden Osmanlı Devleti, hiçbir vakit burada tam bir denetim meydana getirememiştir. Yaşadıkları coğrafyanın da tesiriyle Osmanlılara karşı her fırsatta ayaklanan Karadağlılar, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik fikrinin etkisinde kalarak bağımsızlık isteğiyle isyan etmeye başlamışlardır. 1852'de teokratik yönetim şeklini terk ederek bağımsızlık yolunda önemli bir adım atmışlar, fakat Osmanlılarla yaptıkları mücadelede mağlup olmaktan kurtulamamışlar. Bu mağlubiyetten sonra daha dikkatli davranan Karadağlılar, 1866'da Sırbistan ile bir ittifak yapmışlar ve 1875'te çıkan Hersek isyanını desteklemişlerdir. Bu isyanın gelişmeleri sonucunda Sırbistan'la birlikte Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. Savaştan bir şey elde edemeseler de, bu olayların sebep olduğu 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında ve savaş sonrasında imzalanan Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarında topraklarını yaklaşık iki kat genişleterek hem Adriyatik Denizi'ne çıkmışlar, hem de bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik hareketleri bağlamında meydana gelen ayaklanmalar sonucunda Karadağ'ın bağımsızlık kazanmasına giden süreci arşiv vesikaları ve bu hususta yapılan çalışmaları ele alarak açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Karadağ, Milliyetçilik Hareketleri, 93 Harbi, Fransız İhtilali.

Abstract: The Ottoman Empire, which established its sovereignty in Montenegro in the XVth century, was never able to establish complete control there. Montenegrins, who revolted against the Ottomans at every opportunity due to the influence of the geography they lived in, started to revolt with the desire for independence from the end of the XVIIIth century, under the influence of the idea of nationalism created by the French Revolution. In 1852, they left the theocratic form of government and took an important step towards independence, but they could not avoid being defeated in their struggle with the Ottomans. The Montenegrins, who were more careful after this defeat, made an alliance with Serbia in 1866 and supported the Herzegovina rebellion in 1875. As a result of the developments of this rebellion, they declared war on the Ottoman Empire together with Serbia. Although they could not gain anything from the war, they expanded their lands about two times in the 1877-78 Ottoman-Russian war caused by these events and the San Stefano and Berlin agreements signed after the war, and they both went to the Adriatic Sea and gained

their independence. This study aims to explain the process leading to the independence of Montenegro in the context of the uprisings that took place in the context of nationalist movements in the Ottoman Empire, by dealing with archive documents and studies on this subject.

Keywords: *The Ottoman State, Montenegro, nationalism movements, war of 93, French revolution*

GİRİŞ

1789'da Fransa'da meydana gelen ihtilalin getirdiği fikirler sadece Fransa'yı değil, başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok kesimini etkisi altına almıştır¹. İhtilal sırasında ve sonrasında ortaya çıkan liberalizm, nasyonalizm, sosyalizm ve daha başka akımlar kısa sürede dünyanın büyük bir kısmına yayılmıştır. İhtilalden sonra bir yüzyıl içinde nasyonalist, yani milliyetçi fikirler Avrupa, Güney Amerika ve Osmanlı toprakları başta olmak üzere dünyanın büyük bir kısmında milli ayaklanmalar ve bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına sebep olurken, sosyalizm fikri teoride büyük rağbet görmüş, en ileri şekli olan komünizmin Rusya'da iktidara gelmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır². Bu ikisi dışında, özellikle ekonomi alanında liberalizm etkin olurken, sonraki dönemlerde varlığını hissettiren faşizm, anarşizm gibi akımlar ihtilalin getirdiği yeni fikirler doğrultusunda ortaya çıkmış ve bazen teoride, bazen de pratikte uygulama alanı bulmuşlardır.

Milliyetçilik fikrinin 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na Batı'dan gelen felsefî bir kavram olduğu şüphe götürmez (Kalaycıoğlu, 1993: s. 207) fakat bu akımın imparatorluktaki gelişimi kendisine has bir özellik göstermiştir. Uzun yıllar boyunca uygulanan millet sisteminin Osmanlı'ya has olan özelliği, Batı'daki gibi etnik kökene dayalı olmasının aksine, din unsuruna dayalı bir tanıma daha yatkın olmasıydı. Osmanlılar, siyasî bir varlık olarak ortaya çıkışlarından itibaren Gayr-ı Müslim unsurların varlığına ve bazı durumlarda kendi kendini yönetmeye dayalı millet sistemi vasıtasıyla din faktörüne dayalı farklılığa müsamaha göstermişlerdir. Bu sistemin gereklerine uygun olarak millet diye anılan her dinî gruba geniş özerklikler tanınmıştı; eğitim ve mahkeme gibi kurumların yönetimi bu grupların din adamlarının kontrolüne bırakılmıştı. XIX. yüzyıla kadar devam eden bu anlayış, bu dönemde farklı bir yapıya bürünmeye başladı. Fransız İhtilâli'nden kaynaklanan ve Osmanlı'daki bu sistemin aksine etnik kökeni ön plana çıkaran milliyetçilik fikri

Osmanlı hâkimiyetindeki Gayr-ı Müslimler arasında yayıldıkça, İtalyan ve Almanlarda görülen ırkçı bir karaktere dönüştü. Buna rağmen dinî duygulara olan güçlü bağ her zaman var oldu. Nitekim Bulgar, Rum ve Ermenilerde uyanan millî

¹ Fransız ihtilali ve gelişmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rude, 2015; Hazan, 2016.

² İhtilal fikirleri yayılma imkânı buldukça Avrupa'da, Güney Amerika'da ve Osmanlı Devleti'nde ayaklanmalar meydana gelmiştir. Güney Amerika'da 1820'lerde meydana gelen hareketlerde Latin Amerika dediğimiz devletler bağımsızlıklarını elde ettiler (Armaoğlu, 1997: s. 110-111). Avrupa'da meydana gelen ve liberalizm ile sosyalizmin ağır bastığı 1830 ihtilallerinde herhangi bir devlet bağımsızlığını elde edemedi fakat daha sonra meydana gelecek hareketlerin önünü açtı (Üçok, 1975: s. 76 vd; Armaoğlu, 1997: s. 111 vd.). Osmanlı Devleti'nde meydana gelen hareketler ise daha farklı bir seyir gösterdi. Daha 1804'te Sırp, 1821'de Yunanlılar ayaklanmış; Sırp özerklik kazanırken, Yunanlılar bağımsız bir devlete sahip olmuşlardır. XIX. yüzyıl boyunca teoride kalan sosyalizm ise XX. yüzyılda Rusya'da komünizme bürünerek pratiğe geçme imkânı bulmuştur. Rusya'da komünizmin iktidara gelmesiyle son bulan Bolşevik Devrimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Üçok, 1975: s. 223 vd.

bilincin çoğunlukla dinî kimliklerinden kaynaklandığı bilinen bir gerçektir McCarthy, 2012: s. 6-7).

Milliyetçilik fikir ve akımının Fransız İhtilali'nin gelişmelerinden ortaya çıktığı bilinmektedir. Fakat asıl gücünü, Avrupa'da meydana gelen 1830 ve 1848 ihtilallerinde kazandığı görülmektedir. 1820'li yıllarda Güney Amerika'da meydana gelen ayaklanmalar sonucunda Latin Amerika ülkeleri dediğimiz devletler bağımsızlıklarını elde ettiler. Liberalizm ve sosyalizmin doğrudan, milliyetçiliğin ise dolaylı olarak etkilediği 1830 ihtilallerinde herhangi bir devlet bağımsızlık elde edemedi. Ancak milliyetçilik akımının asıl gücünü 1848 ihtilallerinde kazandığı meydana gelen hareketlerde görülmüştür. Nitekim bu ihtilaller sırasında Belçika ve İsviçre bağımsız olurken, Prusya ve İtalya da bağımsızlıklarını elde etmeye çok yaklaşmışlardır. Zira 1861'de İtalya³, 1871'de ise Almanya adı altında Prusya bağımsız olmuştur⁴.

Milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti'ne etkisine baktığımızda karşımıza daha farklı bir manzara çıkmaktadır. Daha Avrupa'da milliyetçilik fikrinin yaygınlaşmadığı dönemde, 1804'te Sırbistan'da, 1821'de Yunanistan'da ayaklanmalar meydana gelmiştir. Sırbistan'da daha çok idari yönetimi hedef alan ayaklanma, Yunanistan'da millî ve dinî bir karakterde cereyan etmiştir. Rusya başta olmak üzere, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın işe karışması sebebiyle isyanı kontrol altına alamayan Osmanlı Devleti, 1828-29'da Rusya ile yaptığı savaş sonucunda imzalanan Edirne Antlaşması'yla Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır (Turan, 2014: s. 339-347). Burada, Yunan isyanı sırasında ortaya çıkan Hellenizm akımının, daha sonra artarak devam edecek olan Balkan milliyetçiliği üzerinde çok önemli bir rol oynadığını da vurgulamak gerekir (Ortaylı, 1993: s. 44).

Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra Balkanlardaki diğer Gayr-ı Müslim unsurların da aynı şekilde hareket etmesini engellemek isteyen Osmanlı Devleti, Müslümanlar ile Gayr-ı Müslimlerin eşitliğinin vurgulandığı Tanzimat

³ Kuzeyi Avusturya'nın, orta kesimi Papalığın, güney kesimi ise monarşi rejimini uygulayan kralların idaresinde olan İtalya'da 1820'lerden itibaren ayaklanmalar meydana gelmiştir. 1848 ihtilallerinde Avusturya ordularına karşı Piyemonte (Sardunya) önderliğinde savaşan İtalyanlar bundan bir sonuç alamadılar. 1853-56 Kırım Harbi'nde İngiltere ve Fransa'nın yanında ve Rusya'ya karşı savaşa girerek gerekli diplomatik hazırlıkları yaptıktan sonra, 1861'de Piyemonte başbakanı Cavour'un uyguladığı siyaset ve Fransız desteği sayesinde Avusturya'nın boyunduruğundan kurtularak bağımsız ve birleşik bir İtalyan Krallığı kurmayı başardılar (Armaoğlu, 1997: s. 285 vd.).

⁴ Fransız İhtilali'nden önce Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu adı altında yaklaşık 360 devletten meydana gelen ve Avusturya'nın hâkimiyetinde bulunan Almanya, Napoleon Bonaparte tarafından ortadan kaldırılmış ve Ren Konfederasyonu adıyla devletlerin miktarı da azaltılarak birleştirilmiştir. 1815 Viyana Kongresi'nde Germen Konfederasyonu adıyla yeniden bir çeki düzen verilen Almanya, bu defa 36 devletten teşekkül ettirilmiştir. Bunlar içerisinde en güçlüsü olan Prusya'da 1830 ihtilallerinde ayaklanmalar meydana gelmiş, 1848 ihtilallerinde de birleşik bir Almanya kurulması için yeniden ayaklanmalar patlak vermiştir. Nihayetinde Bismarck'ın başbakanlığı döneminde hem diplomasi hem de siyasi alanda gerekli hazırlıkları yapan Prusya, önce Avusturya'yı, ardından Fransa'yı savaş alanında mağlup ederek 1871'de Almanya adı altında milli bir devlet vücuda getirmiştir (Üçok, 1975: s. 134 vd; Armaoğlu, 1997: s. 298 vd.).

Fermanı'nı ilan etmiş ve bu doğrultuda ıslahatlar yapmaya çalışmıştır⁵. Bunda yeterince başarı sağlanamaması ve Avrupalı devletlerin baskısı sebebiyle 1856'da Islahat Fermanı ilan edilmiş ve bu fermanla Gayr-ı Müslimlere yeni haklar verilmiştir (DABOA, İrade Meclis-i Mahsus (İ..MMS.), 6-245). Tüm bunlara rağmen Gayr-ı Müslimlerin bağımsızlık istek ve hareketlerine engel olunamamıştır.

Osmanlı Devleti'nde meydana gelen milliyetçilik hareketleri bununla sınırlı kalmamış, XIX. yüzyıl boyunca artarak devam etmiştir. Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla başlatılan girişimlerin de sonuç vermemesi ve Yunan ayaklanmasının Rumlar açısından başarıyla sonuçlanmasının verdiği cesaretle bilhassa Balkanlarda yeniden ve daha geniş kapsamlı ayaklanmalar çıkmaya başlamıştır. Karadağ, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan ve Girit'te hem millî hem de dinî sebeplerden kaynaklanan bu ayaklanmalar yabancı güçlerin müdahalesi söz konusu olmayınca başarılı olamadılar. Hersek'te ve Bulgaristan'da ortaya çıkan olayların gelişmeleri sonucunda patlak veren ve literatürde *93 Harbi* olarak adlandırılan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Berlin Antlaşması'yla Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsızlığına kavuşurken, 1908'de Bulgaristan ve 1913'te Arnavutluk bağımsız devletler oldular.

XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'ni meşgul eden ve yabancı devletlerin sürekli işe karışmaları sebebiyle çözümü daha da zorlaşan milliyetçi hareketler içerisinde Karadağ'da meydana gelen olaylar farklı bir hususiyet göstermektedir. Nitekim diğer ayaklanmalar genel olarak dinî duygular ve kültürel bilincin uyanması sebebiyle meydana gelirken, Karadağ'da doğrudan yönetime karşı bağımsızlık gayesiyle arka arkaya ayaklanmalar yaşanmıştır. Bu makalede, Karadağ'da meydana gelen bağımsızlık hareketlerine milliyetçilik akımının tesirlerini ele alarak, bağımsızlığa giden yolda nasıl bir gelişme gösterdiğini açıklamaya çalışacağız.

1. KARADAĞ'IN DURUMU

Karadağ'ın bulunduğu coğrafya, İlkçağlarda, Hint-Avrupa dil ailesine mensup olan İllirlerin vatanıydı. Bunların ismine nispetle İllirya olarak adlandırılan bölge, Sava Nehri'nin güney kısımlarında kalan eski Yugoslavya bölgesi ile Arnavutluk'u, yani Balkanların batı kısımlarını içermekteydi. Bölgenin coğrafi yapısının oldukça dağlık olması hasebiyle, burada bulunan savaşçı kabileler dağınık bir durumda yaşamışlar ve bundan ötürü merkezi bir krallık kuramamışlardır (Karatay, 2013: s. 143). Karadağ halkı VII. Yüzyıla kadar Arnavut iken, bu tarihten itibaren Sırların kontrolüne girmesi sebebiyle zamanla Sırplaşmıştır (Armaoğlu, 1997: s. 275).

Karadağ'ın, Crno Gora (Montenegro) adıyla ilk defa kaynaklarda anılması, Papa IX. Lav'ın 9 Ekim 1053'te Karadağ'ın sahip olduğu topraklarla haklarını onaylaması

⁵ Gülhane Hatt-ı Hümayûn'u adıyla da anılan Tanzimat Fermanı'nın giriş kısmında Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Kur'an'a, şeriata ve faydalı kanunlara riayet edildiği için halkın refahının ve devletin sağlığının yerinde olduğu, ancak son yüz elli yıldır bunlara gerektiği şekilde riayet edilmediği için devlet işlerinin aksadığı, halkın refahının bozulduğu belirtilmekteydi. Devamında, bu fenalıkları gidermek için yeni bazı kanunların çıkarılacağı ve buna göre bazı ıslahatlar yapılacağı vurgulanmaktaydı. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [DABOA], Müzehheb Ferman ve Beratlar [MFB], 48). Ayrıca bkz. İnalçık, 2008: s. 29-56.

münasebetiyle yayınladığı bir belgede olmuştur. Adının geçtiği ikinci bir belge, 2 Temmuz 1097'de Papa II. Urban'ın Veronalı Psikopos Albert'in mal varlığını onaylamak için çıkardığı belgedir (Memic, 2016: s. 40-42). Bu da göstermektedir ki, Montenegro adı XI. yüzyılda ve belki çok daha önceleri kullanılmaktaydı. Bundan sonra 1296'da Kral Milutin'in bir beratında ve 1435 tarihli Venedik belgelerinde Karadağ (Montenegro) adı karşımıza çıkmaktadır (Memic, 2016: s. 40-42).

Yukarıda belirttiğimiz gibi, bölgenin coğrafi koşulları sebebiyle Karadağ'da uzun yıllar bir birlik sağlanamadı. 1427 yılına gelindiğinde bölgede hâkimiyet kuran Stefan Crnojevic, başkenti Zabljak şehri olmak üzere Karadağ (Montenegro) Prenslüğünü kurdu. Bu sıralarda Osmanlıların Balkanlarda hızla yayılması karşısında endişeye düşen Crnojevic 1455'te, daha sonra yerine geçen oğlu İvan Crnojevic (Kara İvan) ise 1465'te Venedik hâkimiyetine girdiklerini ilân ettiler. Kara İvan, bu sırada başlayan ve yaklaşık on altı yıl süren Osmanlı-Venedik savaşında Venedik tarafında yer alarak Osmanlılara karşı savaştı. Fatih Sultan Mehmed 1478'de çıktığı Arnavutluk seferi esnasında başkent Zabljak da dâhil olmak üzere Karadağ'ın büyük bir kısmını Osmanlı topraklarına kattı. Başkentini İşkodra'nın 40 kilometre kuzeybatısında inşa ettiği Obod'a taşıyan Kara İvan, Osmanlı-Venedik savaşını bitiren antlaşmanın görüşmelerine dâhil edilmeyince İtalya'ya giderek hayatının geri kalanını orada sürdürmeye karar verdi (Kithir, 2015: s. 117-118).

II. Bayezid döneminde Venedik'le savaş yeniden başlayınca, Osmanlılar 1496'da giriştikleri seferlerle İşkodra dâhil, Karadağ'ın neredeyse tamamını fethettiler ve Kara İvan'ın oğlu Curuc'u bölgeden uzaklaştırarak yerine kardeşi Stefan'ı Karadağ Prenslüğüne getirdiler. Böylelikle Karadağ'ı kendisine tâbi bir prenslik durumuna getiren Osmanlılar, 1499'da yeniden başlayan savaşı sonlandıran 1503 İstanbul Antlaşması'yla Karadağ'ın Osmanlı hâkimiyetinde olduğunu Venedik'e kabul ettirmeye muvaffak oldular (Kithir, 2015: s. 118-119). Bar ve Ultsiny'in de 1571'de ele geçirilmesiyle Karadağ'ın fethi tamamlandı (Memic, 2016: s. 45). Fakat bölgenin oldukça dağlık, halkın ise savaşçı bir karaktere sahip olması sebebiyle Osmanlıların Karadağ üzerinde tam bir kontrol tesis ettikleri söylenemez. Bu sebeple Karadağlılar iç işlerinde çoğu zaman özerk olmuşlardır (Armaoğlu, 1997: s. 275). Osmanlı Devleti'nin, Karadağ'ı, dağlık olması ve gelirinin de pek önemli olmaması sebebiyle belli bir gelir karşılığında iç işlerinde tamamen serbest bırakması da bunu doğrulamaktadır (Karal, 1988: s. 70-71).

Osmanlı idaresi kurulmadan önce Karadağ'ın başında *Knez* denilen bey veya prensler bulunmaktayken, Osmanlı idaresi kurulduğu sırada, 1499'da Karadağ Knez'i feragat ederek idareyi *Vladika* olarak adlandırılan piskoposa bırakmıştır. Bu suretle teokratik bir idare tesis edildi. Karadağlılar tıpkı Sırp'lar gibi koyu Ortodoks idiler. İlk döneminde Arnavutluk'taki İpek Patrikliğine bağlı olan Vladikalar, XVIII. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin bu patrikliği İstanbul'daki patrikliğe bağlaması üzerine siyasî açıdan olduğu kadar dinî bakımdan da Osmanlı Devleti'nin bünyesine girmişlerdir (Armaoğlu, 1997: s. 275; Karal, 1988: s. 71; Karatay, 2013: s. 355-363).

2. KARADAĞ'DA İLK AYAKLANMALAR

Fransız İhtilali'nden sonra hızla yayılmaya başlayan milliyetçilik fikri çok erken tarihlerde Osmanlı topraklarına ulaşmış ve Rumların isyan ederek Yunanistan adıyla Osmanlı Devleti'nden bağımsız bir devlet kurmalarına sebep olmuştur.

Bundan sonra Balkanlardaki diğer Gayr-ı Müslimler arasında da yayılan milliyetçilik fikrinin tesir ettiği yerlerden biri de Karadağ olmuştur. Bölgenin dağlık, halkının koyu Ortodoks ve saldırgan bir karakterde olması sebebiyle Osmanlı Devleti'ni çoğu zaman meşgul eden Karadağ'da (Memic, 2016: s. 198 vd.), özellikle 1696'da Vladika olan Danilo Petroviç Njegoş döneminde (1696-1735) sürekli çatışmalar meydana gelmiştir. Petroviç ailesi hiçbir zaman Osmanlı idaresine boyun eğmedi; 1702'de çok sayıda Müslümanı katlederek bu tavrını açıkça ortaya koydu. Durumun öğrenilmesi üzerine Osmanlılar buraya birkaç kez sefer yaptysalar da bir sonuç elde edemediler (Gölen, 2011: s. 503; Castellan, 1993: s. 314-315). Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Petroviç ailesi Vladika olarak Karadağ'ın yönetimini üstlenirken, Radonjic isimli bir başka aile sivil yönetici görevini üstlenmişti. Bu dönemde gerçek otoriteyi elinde tutan; kan davasına dayalı bir adalet sistemi uygulayan ihtiyar heyetleri, yani kabilelerdi (Jelavich, 2006: s. 273). Bu heyetler kendi içlerinde bir bütün sağlayamazlar, ancak komşuları Boşnak ve Arnavut Müslümanları ile Osmanlılara karşı birleşirlerdi (Castellan, 1993: s. 315). Aynı zamanda Rus Çar'ı Büyük Petro zamanından beri Vladika, Çar'ın koruması altındaydı ve Rus yardımları sayesinde düzensiz vergilerin ortaya çıkardığı boşluk kısmen kapatılmaktaydı (Castellan, 1993: s. 315).

XIX. yüzyılın başlarında ülkenin sınırları da, Osmanlı Devleti karşısındaki statüsü de kesin olarak belli değildi. Karadağlı liderler bağımsız bir devlet olduklarında ısrar ederken, Osmanlılar burayı imparatorluğun bir parçası sayıyorlardı. Ülke siyasi ve ekonomik açıdan geri kalmış bir durumdaydı. Bu fakirliğin temel sebebi, ülkenin dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olmasıydı. Tarıma elverişli arazinin azlığı temel geçim kaynağının hayvancılık olmasına sebep olmuştur. Ülkenin geçim konusunda zor şartlar altında bulunması, göç ya da toprak genişlemesi gibi iki faktörü ön plana çıkarmıştı (Jelavich, 2006: s. 273). Nüfus artışını da göz önüne alırsak, Karadağlıların bu iki faktörden topraklarını genişletmeyi seçmiş olmalarını gayet tabii karşılamak gerekir.

1782'de Vladika olan ve elli yıl iktidarda kalan I. Petar, ülkede bir takım reformlar yaparak kabilelerin vergi ödemesi ve kan davalarının sınırlandırılması için mücadeleye başladı. Kısa süre sonra Radonjic ailesini ortadan kaldırarak Petroviç ailesini Karadağ'ın tek hâkimi haline getiren I. Petar, sırasıyla 1798 ve 1803'te on altı ve on yedi maddelik, toplam otuz üç madde olan Karadağ ve Brda Genel Kanunu'nu çıkardı. Bu kanunla mahkeme ve vergi işlerine bir düzen vermeye çalıştı. Bir polis teşkilatı kurarak bütün kabilelerin eşit şekilde temsil edildiği elli kişilik bir meclis teşkil etti. Fakat bütün bu yenilikler, çıkarları zedelene kabile şefleri, yani ihtiyar heyetleri tarafından tepkiyle karşılandı. (Karatay, 2013: s. 449). 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avursturya harplerinde Osmanlı'ya karşı savaşa girdi. Zıştovi ve Yaş antlaşmalarından bir şey elde edemediyse de, 1799'da yapılan bir antlaşmayla "Karadağ'ın hiçbir vakit Osmanlılara bağlı olmadığını" Osmanlı elçilerine kabul ettirmeye muvaffak oldu. Osmanlı hükûmeti buna itiraza etti fakat fırsattan yararlanan Petar, Brdalar denilen bölgenin ormanlarıyla dağlık alanlarını Karadağ'a ilhak ederek

topraklarını yaklaşık iki kat genişletti (Castellan, 1993: s. 315-316). İşkodra beyi olan Kara Mahmud Paşa'ya karşı savaştı ve 1796'da yapılan Krusi Savaşı'nda galip gelerek onu ortadan kaldırdı. Bu galibiyet, daha önce iki ayrı grup halinde olan Brda ve Karadağ kabilelerini de bir araya getirmiştir (Yılmazçelik-Özdem, 2013: s. 10).

Karadağ'ın Osmanlı hâkimiyetini kabul etmemesi ve her fırsatta Müslümanlar aleyhine hareket ederek topraklarını genişletmeye çalışmasında Rusya ve Avusturya'nın önemli rolleri olmuştur. Daha sonra Fransa da Karadağ'ın bağımsızlığını destekleyen devletlerden olmuştur. Başkent Çetine (Cetinje)'de ikamet eden Vladika'nın vergi toplama hakkı yoktu. Bundan dolayı ülkesi adına yapılan bütün harcamaları ya kendi cebinden, ya da Rusya'nın yaptığı yardımlar sayesinde karşılamaktaydı. Bunun bilincinde olan Karadağlılar, Rus Çarı Büyük Petro zamanından itibaren her Osmanlı-Rus savaşında Rusya'nın yanında yer alarak Osmanlı ordularına karşı savaşmışlardır (Gölen, 2011: s. 504). Rusya'nın Karadağ'la bağları sadece maddî yönlü değil, her ikisinin de Ortodoks olması hasebiyle dinî yönlü de olmuştur.

Avusturya'nın Karadağ'a ilgisi XVIII. yüzyılın sonlarında başlamıştır. 1797'de Avusturya ordularını yendikten sonra Campo Formio antlaşmasını imzalatmaya muvaffak olan Napoleon Bonaparte, bu antlaşma ile Venedik Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırarak topraklarının bir kısmını Avusturya'ya bırakmıştır. Böylelikle Çetine'nin kuzey kısımları ile Kotor Körfezi'ni ele geçiren Avusturya, bu dönemden itibaren Karadağ'la ilgilenmeye, dolayısıyla Osmanlılara karşı destek vermeye başlamıştır (Yılmazçelik-Özdem, 2013: s. 9-10). Osmanlı hâkimiyetine girdiğinden beri zaten boyun eğmeyen Karadağlılara Rusya ve Avusturya gibi iki büyük güçten destek gelmesi, bu andan itibaren bölgede daha fazla çatışma yaşanacağını işaretlerini vermiştir. Fransa'ya gelince; ihtilal ve koalisyon savaşları döneminde milliyetçi hareketleri kıskırtanın Fransızlar olduğu unutulmamalıdır. Napoleon Bonaparte'nin yeğeni olan III. Napoleon, 1848'de Fransa Cumhurbaşkanı seçildi. Daha sonra kendisini imparator ilan ederek âdeta Avrupa'nın hakemi rolünü oynamaya başladı. Bu amaç doğrultusunda, nerede olursa olsun bütün milliyetçi ayaklanmaları ve bağımsızlık isteklerini destekledi (Armaoğlu, 1997: s. 291). Daha sonra Fransa'ya iki büyük rakip haline gelecek olan İtalya ve Almanya'nın millî birliklerini tamamlamalarına verdiği destek de göz önüne alınırsa, Karadağ'a destek vermiş olması gayet tabii karşılanmalıdır.

Karadağlıların XIX. yüzyılın başlarından itibaren daha fazla sorun çıkarmaları ve her fırsatta Osmanlılara karşı ayaklanarak Rusya'nın yanında savaşa katılmaları temelde iki sebepten kaynaklanmaktaydı. Bunlardan birincisi, Fransız İhtilali'nden sonra hızla yayılmaya başlayan milliyetçilik fikridir. Bilindiği üzere, bilhassa Napoleon Bonaparte döneminde Fransa'nın yaptığı her savaşta milliyetçilik fikri ön planda tutulmuştur. Mesela Kuzey İtalya'ya giren Napoleon, buradaki insanları, bağlı oldukları Avusturya'ya karşı her fırsatta ayaklandırmaya çalışmıştır. Bu ve benzeri hareketler sebebiyle hızla yayılmakta olan milliyetçilik akımı kısa sürede Balkan coğrafyasına da ulaşmıştır. Diğer milletlere olduğu gibi, Karadağlılara da etki eden bu fikir, Karadağ'ın ayaklanma sebepleri arasında belki de en başta yer almıştır. Fakat burada şunu da belirtmek gerekir ki, millet ve milliyet fikri Karadağlılar arasında çok önceleri zaten mevcut idi. Üstelik İtalyanlar gibi hemen Fransa'yı izlemediler. Nitekim 1806'da Dubrovnik'i el geçiren Fransızlar buradan Karadağ'a ilerlemek istediklerinde

Karadağlılar ciddi bir direniş göstermişler ve Fransızları püskürtmüşlerdir (Karatay, 2013: s. 448).

İhtilalden sonra ayaklanmaların artmasının sebebi bu dönemde hemen her tarafta milli bilincin uyanması ve bilhassa kültürel sahada milli eserlerin vücuda getirilmesidir. Karadağlıların ayaklanmalarında ikinci sebep Osmanlıların yerel ayanları kontrol altında tutamamasıdır. Yanyalı Ali Paşa gibi diğer Arnavut ve Boşnak ayanları da Osmanlı kontrolüne karşı direniyor ve sürekli olarak birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Osmanlıların ayanlarla çatışmaya girmesi Karadağlıları da etkilemiş ve iki kuvvet arasında kalmaktansa kendi kaderlerini kendileri tayin etmeye karar vermişlerdir (Jelavich, 2006: s. 274). Bu sebeplerden ötürü Rusya'nın da kışkırtmalarıyla her fırsatta Osmanlılara karşı harekete geçmişlerdir. Nitekim 1804'te başlayan Sırp isyanında da aynı şekilde Osmanlıların karşısında durarak Sırlara yardım etmekten geri durmamışlardır (Özer, 2010: s. 56-57).

3. BAĞIMSIZLIĞA DOĞRU İLK ADIMLAR

Ortodoks Kilisesi'nin gelenekleri uyarınca Vladikalar evlenemiyor, dolayısıyla çocuk sahibi olamıyorlardı. Bu gelenekten ötürü, 1830 tarihinde I. Petar'ın vasiyetine uygun olarak yerine yeğeni II. Petar Njegos (1830-1852) vladika seçildi. İdareci yönüyle beraber şiirleri ve diğer edebi yazılarıyla da tanınmakta, hatta en büyük Sırp şairi olduğu tahmin edilmekte olan II. Petar (Jelavich, 2006: s. 277), tıpkı I. Petar gibi ülkesinde bir takım reformlar yapmıştır. Şöyle ki, II. Petar, merkezi bir otorite için yeni organlar tesis etmiş, vladikaların güvenliğini sağlamak üzere *Pejanik* isimli bir muhafız birliği kurmuştur. 1837'de ülkeyi, Kaptanların yönettiği *Kapetanije* denilen birimlere bölmüş, bunların ve devlet memurlarının ücretlerinin devlet bütçesinden ödenmesini sağlamıştır. Aynı zamanda artan masrafları karşılayabilmek için bir vergi sistemi tesis etmiştir (Yılmazçelik-Özdem, 2013: s. 11). II. Petar'ın Adriyatik'e çıkma girişimleri Avusturya tarafından, Osmanlı Devleti'nin Mehmed Ali Paşa isyanı ile meşgul olmasını fırsat bilerek Padgoriçe, İşbuzi ve civarını ele geçirmeye çalışması ise Osmanlılar tarafından engellenmiştir. Grahova'da çıkan isyan da Osmanlılar tarafından bastırılmıştır. Karadağ'da sürekli çatışmaların yaşanması sebebiyle Osmanlılar tarafından bölgeye gönderilen Ömer Lütfi Paşa, Hersek'in en güçlü beylerinden Ali Paşa başta olmak üzere, bölgedeki bütün güç sahibi beyleri ortadan kaldırmış ve Osmanlı kontrolünü yeniden sağlamıştır (Yılmazçelik-Özdem, 2013: s. 12).

II. Petar, 1851'de, Rusya'dan gelen yeğeni Danilo'yu yerine halef bıraktıktan sonra öldü (DABOA, İrade Hariciye (İ..HR.), 89-4371). Danilo piskopos olmayı istemiyor ve seleflerinin aksine evlenmek istiyordu. Bu isteğini yerine getirdi ve görevlerini sivil ve dinî olmak üzere ikiye ayırarak vladika unvanını bıraktı. Başkent Çetine'den bir vladika görevlendirdi (Castellan, 1993: 316) ve Karadağ'ın ileri gelenleriyle Rusya ve Avusturya'nın onayını aldıktan sonra kendisini prens (gospodar) ilan etti (Ahmed Cevdet Paşa, 1960: s. 48). Londra sefiri Musurus Paşa'nın gönderdiği tahriratta Karadağ prensinin bağımsızlık istediği, bunun Rusya tarafından kabul edildiği ve Avusturya tarafından da onaylanacağı belirtilmekteydi (DABOA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası [HR.TO.], 52-12). Osmanlı hükümeti ise Avusturya'nın Danilo'nun prensliğini kabul etmesi halinde protesto edeceğini bildirdi (DABOA, Sadaret Amedi Kalemî Evrakı [A}.AMD.], 43-7).

Karadağ'da teokratik yönetim şekli bu suretle kaldırılmış oluyordu (Jelavich, 2006: s. 278; Karal, 1988: s. 71-72). Osmanlı Devleti ise Danilo'nun teokratik rejimi terk ederek prens unvanı almasının devlet açısından zararlı sonuçları olacağını düşünerek bu değişikliği tanımamış (DABOA, Sadaret Amedi Kalemî Evrakı [A}.AMD.], 38-92; İrade Hariciye (İ..HR..), 89-4368.) ve eski düzeni kurmak üzere Ömer Paşa'yı görevlendirmiştir. Kısa süre önce Bosna ve civarında sorun çıkaran asi bey ve valilere boyun eğdiren Ömer Paşa, bu emri alır almaz harekete geçti ve ilk iş olarak Piperi kabilesini Çetine koalisyonundan kopardı. Ardından Karadağlıların kuşatma altına aldığı Zabljak üzerine yürüdü. Zor durumda kalan Prens Danilo, büyük güçlerden yardım istemek zorunda kaldı. Dalmaçya sınırında olan bu bölgelerin Osmanlı hâkimiyetinde olmasındansa Prens'in hâkimiyetinde kalmasını tercih eden Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne bir ültimatı vermesi üzerine Ömer Paşa geri çağırıldı ve ele geçirilen bölgeler Karadağlılara iade edildi (Jelavich, 2006: s. 278). Bu sırada Karadağlıların Hersek'te giriştikleri bir başka talan ve isyan hareketi de Osmanlılar tarafından bastırıldı (DABOA, İrade Dahiliye [İ..DH.], 259-16008)⁶.

Kırım Harbi (1853-1856) esnasında Osmanlı Devleti tarafından alınan tedbirlerin⁷ de etkisiyle Karadağ ile Osmanlılar arasında birkaç çapul hareketi dolayısıyla çıkan çatışmalar⁸ ile Ruslar tarafından çıkarılan fesat ve kışkırtma hadiseleri (DABOA, Sadaret Amedi Kalemî Evrakı [A}.AMD.], 49-79; İrade Hariciye [İ..HR.], 331-21311) dışında pek fazla gerginlik yaşanmamıştır. 1856 Paris Antlaşması'nda Karadağ meselesi hakkında bir karar alınmaması, yani Karadağ'ın bağımsızlık arzusunun devletler tarafından tanınmaması üzerine Rusya'dan yüz çeviren Danilo, diplomatik destek sağlamak üzere 1857'de Paris'e gitti. Danilo, her fırsatta milliyetçi ayaklanmaları destekleyen Fransa İmparatoru III. Napoleon'dan destek alma arzusunda idi. Fakat Paris'te istediği şekilde karşılık görmediği gibi, hem Ruslar hem de ülkesinin ileri gelenleri kendisine muhalif oldular. Faaliyetleri Osmanlılar tarafından takip edilen Danilo'nun Hersek'te isyan halinde olan Sırlara yardım ederek olaylara müdahil olması sebebiyle Karadağlılarla Osmanlılar arasında savaş yeniden başladı (Karatay, 2013: s. 451). Bu sırada Danilo büyük devletlere hitaben bir bildiri yayımlayarak şu isteklerde bulundu:

1. Karadağ'ın bağımsızlığı büyük güçler ve uluslararası diplomasi tarafından tanınmalı,

⁶ 1851 yılından itibaren mütemadiyen artan Karadağ olayları hakkında Ergilili Ahmed Hilmi Efendi tarafından "1268'den 1279 Tarihine Kadar Cereyan Eden (Osmanlı – Karadağ) Muhârebâtına Dair Tarihçe", "1268-1279 Osmanlı - Karadağ Muharebesine Dair Tarihçe" veya "1268 – 1279 Osmanlı – Karadağ Muhârebâtı Tarihçesi" isminde bir eser kaleme alınmıştır. Bu eser yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve transkribe edilerek ilim âleminin hizmetine sunulmuştur. Eser için bkz. Çayır, 2014.

⁷ Kırım Harbi sebebiyle oldukça yoğun olan ve bundan dolayı içeride herhangi bir olay yaşanmasını istemeyen Osmanlı Devleti, Karadağ hudutlarında gerginlik yaşanmaması için gerekli kişilere tedbirler alınması hususunda emirler göndermiştir. (DABOA, Sadâret Mektûbî Kalemî Umum Vilayet Evrakı [A.}MKT.UM..], 125-29).

⁸ Bu dönemde yaşanan birkaç çatışma ve bunların da hal yoluna konulması hakkında bkz. DABOA, İrade Hariciye (İ..HR..), 95-4646; 96-46-81; 96-4683; 108-5304; 330-21275; DABOA, Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3...), 14-4; DABOA, Sadaret Amedi Kalemî Evrakı (A.}AMD.), 42-95; 43-21; 43-87; Sadâret Mektûbî Kalemî Umum Vilayet Evrakı (A.}MKT.UM..), 141-85; 151-69; 154-52.

2. Karadağ'ın sınırları Arnavutluk ve Hersek taraflarında genişletilmeli,
3. Karadağ-Osmanlı sınırı, Karadağ-Avusturya sınırı gibi tespit edilmeli,
4. Bar (Antivari) Karadağ'a verilerek ülke deniz tarafında toprak sahibi olmalıdır (Gölen, 2014: s. 665-666).

Danilo bu bildiriyle Karadağ'ın bağımsızlığını gerçekleştirmeyi iyice kafasına koyduğunu ve büyük devletlerin de işe karışmalarını istediğini göstermiştir. Zaten Karadağ'la ilgilenmekte olan Rusya, Avusturya ve Fransa, bu bildiriden sonra Karadağ lehine daha fazla müdahalede bulunmaya başlamışlardır. Nitekim kısa süre önce başlayan savaşta Fransa ve Rusya Adriyatik'e donanma göndererek Osmanlı Devleti üzerinde baskıda bulundular. Baskı altında kalan Osmanlı hükûmeti harekâtı durdurmak zorunda kaldı (DABOA, Sadâret Mektûbî Kalemi Umum Vilayet Evrâkı [A.}MKT.UM..], 347-16). Bu iki devlet, Osmanlı ile Karadağ arasında bir antlaşma yapılmasını sağladı. Bu antlaşma Karadağ'ın sınırlarını bir miktar genişletti (Gölen, 2014: s. 666 vd.; Ahmed Cevdet Paşa, 1960: s. 162 vd.). Fakat antlaşmanın asıl önemli yanı, hukuken olmasa da, fiilen Karadağ'ın bağımsızlığının Fransa ve Rusya gibi iki büyük devlet tarafından tanınmasıdır (Karatay, 2013: s. 451). Danilo bu başarıyı elde etmiş, ancak Rusya'nın ve ülkesinde ileri gelenlerin kendisine muhalif olmalarını önleyememiştir. Rusya'dan yüz çevirip Fransa'ya yakınlaşmaya başlaması Rusların ve kardeşi Mirko da dâhil olmak üzere ileri gelenlerin çoğunun tepkisini çekmiş ve çok sayıda suikast düzenlenmiştir. Muhalefet o derece artmıştır ki, Karadağlılar Danilo'nun konağını bile bir ara kuşatma altına almışlardır (DABOA, Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi Evrâkı [HR.MKT.], 324-92). Nihayet 1860'ta bir suikast sonucunda öldürülmüş ve yerine verasete uygun olarak Nikola geçmiştir (Karatay, 2013: s. 451; Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi Evrâkı [HR.MKT.], 349-75; DABOA, İ.HR., 178-9821). Danilo'nun kendisinden yana olmasından gayet memnun olan Fransa, Nikola'nın da Rusya'dan ziyade kendisine meyilli olması için İşkodra konsolosu vasıtasıyla müzakerelerde bulunmuş, fakat Nikola, selefinin aksine bir tutum alarak Fransa'dan yana olmamıştır (DABOA, Sadâret Mektûbî Kalemi Umum Vilayet Evrâkı [A.}MKT.UM..], 552-12).

Ruslar ve ileri gelenlerin yanı sıra Karadağ ahalisinin de muhalefet ederek Danilo'ya karşı harekette bulunması, milliyetçi duygularını göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim Danilo'nun kendileri gibi Slav kökenli olan Ruslardan yüz çevirerek Fransızlara dayanması bu muhalefeti doğuran başlıca sebep olmuştur. Bu da Karadağlıların milliyete verdikleri önemi göstermektedir. Burada şunun da altını çizmek gerekir ki, Karadağlıların bu dönemde bağımsızlık için önceki dönemlere kıyasla daha yoğun faaliyetlerde bulunmalarının muhtemel sebebi, Avrupa'da 1848'de yaşanan ihtilallerden sonra daha da güçlenen milliyetçilik fikir ve akımıdır. Fransa İmparatoru III. Napoleon'un bütün milliyetçi ayaklanmaları desteklemesi de bu hususta etkin olmuştur.

4. PRENS NIKOLA DÖNEMİ VE KARADAĞ'IN BAĞIMSIZLIĞI

1860'tan itibaren Karadağ'ın hâkimi olan Nikola da selefleri gibi rahat durmadı. Hersek'te yaşanan olaylara müdahil olunca (DABOA, Hariciye Nezareti Londra Sefareti [HR.SFR.3...], 63-7) Osmanlı hükûmeti kendisine sert bir ultiatom verdi. Nikola ultiatoma boyun eğmediği gibi kan dökülmemesi için Karadağ'ın

bağımsızlığının tanınmasını istedi (DABOA, A.}MKT.UM., 523-4). Nikola'nın bu davranışının üstüne bir de bağımsızlık istemesi üzerine Osmanlı ordusu sefere çıktı ve yapılan savaşlarda Karadağlılar mağlup edildiler. Savaşın sonra yapılan bir antlaşmayla yine eski statüko kabul edildi (Armaoğlu, 1997: s. 277; Çayır, 2014: s. 226 vd.).

Prensliğin ilk dönemlerinde Osmanlı Devleti'yle savaşmak zorunda kalan Nikola, savaşın ve sonrasında yapılan antlaşmadan edindiği tecrübeden sonra daha tedbirli davranmaya, tek başına Osmanlıların karşısına çıkmamaya karar verdi. Bundan ötürü Sırp lideri Miloş Obrenoviç'le işbirliği yapmak için diplomatik müzakerelerde bulundu. Obrenoviç'in de işbirliğini menfaatleri açısından yararlı bulması üzerine iki taraf arasında 1866'da bir ittifak yapıldı. Nikola, Osmanlılarla yapılan savaşlarda yetersizliğini gördüğü ordusunun daha düzenli bir hale getirilmesi ve çağdaştırılması için reformlara başladı; bu hususta en fazla yardımı müttefiki Sırp'lardan gördü (Karatay, 2013: s. 452). Nikola sadece askerî sahada değil, idari, sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitim alanlarında da reformlar yaparak Karadağ'ı modernleştirmeye çalıştı (Özdem, 2012: s. 181 vd.). Karadağ, 1875'teki Hersek isyanına bu şartlar altında; ordusunu eskiye oranla daha düzenli bir hale getirmiş olarak müdahale etti.

1870'lere gelindiğinde Balkanların neredeyse tümünde Panslavizm'in etkili olduğu görülmektedir. Rusya'nın başını çektiği bu akım, adından da anlaşılacağı üzere, "Slav kökenli milletlerin Rusya'nın öncülüğünde bir araya getirilmesi" amacıyla ortaya sürülmüş bir fikir ve harekettir (Kurat, 1953: s. 241 vd.). Uzun zamandır Karadağ ile sıkı ilişkileri olan ve hem maddi hem de manevi sahada her türlü desteği veren Rusya'nın başını çektiği bu akımın Karadağ'ı da etkisi altına alması gayet tabii idi. Hersek ayaklanması patlak verdiği sırada Panslavizm hareketi Karadağlılar arasında büyük taraftar bulmuş ve yönetici kadroyu da etkisi altına almıştı (Aydın, 2005: s. 913).

1875'te çıkan ve Balkan bunalımına sebep olarak önce Osmanlı ile Sırbistan ve Karadağ, ardından Osmanlı-Rus savaşına sebep olan Hersek isyanının görünürdeki sebebi, Haziran başında bir grup Hersekli Gayr-ı Müslim'in vergiler ve Osmanlı askerlerinden şikâyet ederek Karadağlılara sığınmalarıyla konunun uluslararası bir mahiyet alması ve Osmanlı yöneticileri ile bölgedeki sorumluların olayın ilk safhasında yeterli tedbirleri almamaları neticesinde bu küçük hareketin büyük bir isyan ve bunalıma dönüşmesidir (Urhan, 2015: s. 181 vd.; Özdem, 2012: s. 187). Fakat böyle küçük bir olayın bu kadar geniş çaplı bir harekete dönüşmesinin arka planında daha farklı meseleler bulunmaktadır. Şöyle ki, 1870'te Kotor'da çıkan ve Karadağ ve Sırbistan tarafından desteklenen küçük bir isyanda Avusturyalılar mağlubiyete uğramış ve onur kırıcı bir antlaşma yapmak zorunda kalmışlardır. 1875'te başlayan isyana Avusturya'nın müdahalesinden çekinen Sırbistan destek vermemiş, Karadağ ise devletlerin uyarılarına rağmen destek vermekten geri kalmamıştır. Bölgeyi denetimi altına almak ve bulduğu ilk fırsatta incinen onurunu onarmak isteyen Avusturya da

isyana destek vermiştir (Özer, 2010: s. 78-79; Karatay, 2013: 452). Rusya'nın zaten her fırsatta Balkanlara müdahale ettiğini biliyoruz. Hersek'te çıkan isyana dışarıdan da müdahale edilmesi sonucunda ilk etapta kırk bin kişi yerini terk ederek Avusturya ve Karadağ topraklarına göç etmiştir (DABOA, Yıldız Esas Evrâkı [Y..EE.], 77-18). Bu göçler, daha ilk anlarda bile isyanın ne kadar genişlediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Sebebi her ne olursa olsun, Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını koparmak amacıyla ayaklanmayı fırsata dönüştürmek isteyen Karadağlılar, Rusya'nın da kışkırtmalarıyla, daha önce yaptıkları ittifaka dayanarak Sırbistan ile birlikte Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler (DABOA, Hariciye Nezareti Siyasî Kısmı Belgeleri [HR.SYS.], 212-34; Karatay, 2013: s. 453). Savaşa kendilerinden emin başlayan Karadağ ve Sırbistan, hiç beklemedikleri sonuçlarla karşılaştılar. Savaş ilanından sonra hızla harekete geçen Osmanlı ordusu, kısa sürede Sırp ordularını mağlup etti, ancak Karadağ ordusuna istediği darbeyi vuramadı. Osmanlı ordusunun savaşta kısa sürede başarılar elde ettiğini ve Sırbistan'ın savaş dışı kaldığını gören Avrupalı devletler diplomatik müdahalelerde bulundular. Sırbistan'ın, yardım isteği üzerine devletlerin arabuluculuk yapmalarıyla sunduğu mütareke teklifi Osmanlı Devleti tarafından önce reddedildi (DABOA Y..EE., 84-78). Ancak devletlerin sıkıştırması üzerine kabul etmek zorunda kaldı (DABOA, Y..EE., 84-79) ve önce iki aylık mütareke (DABOA, HR.SYS., 1398-17), ardından barış antlaşması imzalandı (Mahmud Celâleddin Paşa, 1980: s. 153 vd.). Fakat aşırı toprak istekleri sebebiyle Karadağ ile barış yapılamadı, sadece iki aylık mütareke imzalandı (DABOA, Cevdet Eyaleti Mümtaze [C..MTZ.], 11-542).

Karadağ'ın bazı toprak isteklerini kabul eden Osmanlı Devleti'nin, Müslüman nüfusun yoğun olduğu Nikşik'i vermeyi kabul etmemesi antlaşmanın yapılamamasında başlıca sebep oldu (DABOA, HR.TO., 282-19; Urhan, 2016: s. 238-289). Bu arada, İngiltere'nin İstanbul elçisi, Osmanlı hükûmetine, Bulgaristan ve Bosna-Hersek'e özerklik verilmesini ve Sırbistan ile Karadağ'ın muharebeden önceki durumunda kalmasını içeren bir teklif sunmuş, teklif kabul edilmediği takdirde İstanbul'u terk edeceğini bildirmiştir (DABOA, Y..EE., 77-42). Fakat bundan sonraki gelişmelerde İngilizlerin müdahalesine gerek kalmamış, Rusya daha aktif bir politika benimseyerek Osmanlı Devleti üzerinde doğrudan askerî güç kullanmak ve bu yoldan hedeflerine ulaşmak amacıyla harekete geçmiştir. Fakat harekete geçmeden önce İstanbul elçisi General İgnatiyev vasıtasıyla Sırbistan ve Karadağ'la mütareke yapılması hususunda Osmanlı hükûmetine teklifte bulunmuş, mütareke yapılmadığı takdirde diplomatik ilişkilerin kesileceği yönünde tehdit etmiştir. (DABOA, Y..EE., 84-83).

Osmanlı Devleti'nin savaşta üstünlük kurması, Karadağ'la barış yapılamaması ve büyük devletlerin barış için sunduğu Londra Protokolü⁹nü kabul etmemesi üzerine harekete geçen Rusya, Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti (DABOA, HR.TO., 496-41; 37-85). Bununla birlikte Karadağ'la az önce ara verilmiş olan savaş da yeniden başladı. Osmanlı ordusu Karadağ cephesinde başarılar elde etmeye başladı. Prens Nikola zor durumdayken Rus ordularının Tuna'yı aşarak Osmanlı topraklarına girmeleri üzerine durum Osmanlıların aleyhine, Karadağlıların lehine dönmeye başladı. Zira Karadağ cephesindeki birliklerin büyük bir kısmı Ruslarla savaşmak üzere geri çekilmişti. Bundan yararlanan Karadağlılar ileri harekâtla Nikşik, Bileke, İspiç, Bar (Antivari), Ülgün ile Grmozur, Vranjina ve Lesendro adalarını ele geçirdiler. Osmanlıların arka arkaya mağlubiyete uğramaya başladığını gören Sırbistan'ın yeniden savaşa başlaması (DABOA, HR.SYS., 1407-17), Karadağlıların işgalleri ve bilhassa Rusların Tuna'yı geçtikten sonra hızla ilerleyip Balkan Dağlarını aşarak Trakya'da Edirne'yi işgal etmeleri ve İstanbul kapılarına; Yeşilköy'e kadar gelmeleri üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı (Urhan, 2016: s. 239; Karatay, 2013: s. 453) ve iki devlet arasında Edirne Mütarekesi imzalandı. Edirne Mütarekesi'nde Karadağ'la ilgili olarak şu maddeler yer almıştır: Rusya, askerî harekâtı durdurması ve mütareke şartlarını kabul etmesi için Karadağ'la gerekli görüşmeleri yapacak ve Osmanlı Devleti de Karadağ'a karşı herhangi bir harekâta bulunmayacak; Osmanlılarla Karadağlılar arasındaki sınır, aralarında Rus temsilcisinin de bulunacağı Osmanlı ve Karadağ temsilcilerinden oluşan bir komisyonun çalışmalarıyla belirlenecektir (Urhan, 2016: s. 243; DABOA, Y..EE., 76-32).

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Edirne Mütarekesi'nden sonra barış antlaşması için müzakerelere başlandı ve Ayastefanos (Yeşilköy) Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla Karadağ, Romanya ve Sırbistan'a bağımsızlık, Bulgaristan'a özerklik verildi. Doğu'da ise Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya bırakıldı (Özer, 2010: s. 96; Karatay, 2013: s. 453). Antlaşmanın birinci ve ikinci maddesinde Karadağ'a yer verildi. Birinci maddeyle Karadağ'ın sınırları çizildi. Bu maddeyle birçok önemli bölgeyle beraber Gaçka, Nikşik, İşboz, Bar (Antivari), Jabyak, Ülgün ile İspiç Liman'ı Karadağ'a verildi. Böylece uzun zamandır denize çıkmak için mücadele eden Karadağ'ın isteği yerine gelmiş oldu ve Adriyatik'te Karadağ'a kapı aralandı. Bu maddede belirtilen yerlerin verilmesiyle Karadağ'ın toprakları neredeyse üç buçuk katı genişletildi. İkinci maddeyle ise Karadağ'ın bağımsızlığı ve Osmanlı Devleti'nin de bunu kabul ettiği belirtilmiştir. (Özcan, 2009: s. 75-76; Urhan, 2016: s. 245-246).

⁹ Hersek'teki isyana ve Karadağ ile yapılacak mütareke ve barış sorununa çare bulmak amacıyla İstanbul'da altı büyük devletin katılımıyla yapılan Tersane Konferansı'nda alınan kararların uygulanması için Rusya'nın baskısıyla Londra'da yine altı büyük devletin katılımıyla bir toplantı yapıldı. Bu toplantıdan çıkan kararlar bir protokol haline getirildi ki, buna Londra Protokolü denilmektedir. Buna göre; Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da, protokolü imzalayan devletlerin İstanbul'daki elçilerinin gözetiminde ıslahatlar yapılacak, Karadağ ve Sırbistan ile barış görüşmeleri yapılarak gerekli sınır düzenlemeleri yapılacak ve Balkanlardaki Osmanlı ordusu, güvenliği ve asayişini sağlayacak kadar olacak, fazlası tahliye edilecekti. (Özer, 2010: s. 93-94; Mahmud Celâleddin Paşa, 1980: s. 177 vd.).

Ayastefanos Antlaşması bir ön barış idi. Nitekim Rusya, bu antlaşmanın büyük devletler tarafından kolay kolay kabul edilmeyeceğini ve uluslararası bir antlaşma haline getirilmesini isteyeceklerinin farkındaydı. Avusturya başbakanı Andrassy,

daha antlaşma yapılmadan önce mecliste yaptığı bir konuşmada yapılacak mütareke ve antlaşmanın Avusturya'nın menfaatlerine dokunduğu takdirde kabul edilmeyeceğini söylemişti (DABOA, Yıldız Perâkende Evrâkı Hâriciye Nezâreti Marûzâtı [Y..PRK.HR.], 2-48). Nitekim öyle de oldu: İngiltere ve Avusturya-Macaristan antlaşmayı kabul etmediklerini, devletlerin katılacağı bir kongrede antlaşma maddelerinin ele alınması gerektiğini bildirdiler. Avusturya-Macaristan, Adriyatik'e çıkan Karadağ'ın kendisine engel teşkil etmesinden ve Rusya'nın Balkanlar ile Osmanlı Devleti üzerinde bu derece nüfuz elde etmesinden, İngiltere ise Ayastefanos Antlaşması'yla özerklik verilen ve toprakları bir hayli genişletilen Bulgaristan meselesi ve Rusya'nın çok fazla nüfuz elde etmesinden ötürü bu antlaşmaya karşı çıkararak maddelerin gözden geçirilmesini ve gerekli yerlerde düzeltmeler yapılmasını istemişlerdir (Özcan, 2009: s. 79-80).

Nihayetinde Berlin'de yapılan Kongre'de Berlin Antlaşması adını alan yeni bir antlaşma imzalandı. Karadağ'la ilgili olarak kısaca şu hususlar kabul edilmiştir:

Osmanlı hükûmeti ve antlaşmayı imzalayan bütün devletler Karadağ'ın bağımsızlığını tanımayı kabul etmişlerdir. Karadağ'a verilen topraklar ise Ayastefanos Antlaşması'nda verilenlerin yarısına indirilmiştir (DABOA, İ..MMS., 59-2772; DABOA, HR. TO., 497-26). Buna rağmen Nikşik, Kolaçin, Piva, Spuz, Zabljak ve Podgoriça'yı içeren topraklar verilerek savaş öncesine oranla toprakları iyice genişletilmiştir (DABOA, Sadaret Mektûbî Mühimme Kalemî Evrakı [A.]MKT.MHM.), 483-1). Ayastefanos'ta deniz tarafında Karadağ'a verilmiş olan bazı topraklar ile Ülgün Osmanlı'ya iade edilmiştir. Bar limanı ve Karadağ'a verilen sahil şeridinin bütün devletlerin savaş gemilerine kapalı olması ve Karadağ'ın savaş gemisi edinmemesi de antlaşmada kabul edilen maddeler arasındadır (Özer, 2010: s. 97-98; Özcan, 2009: s. 82-85). Karadağ, Romanya ve Sırbistan'ın bağımsızlığı dışında Berlin Antlaşması'nda şu maddeler kabul edildi: Bulgaristan'ın sınırları daraltılarak Osmanlı Devleti'ne vergi bağıyla bağlı bir prenslik haline getirildi. Doğu Rumeli özerk bir eyalet olurken, Girit'in 1868'de belirlenen şartlar çerçevesinde özerk yönetimini sürdürmesine, Bosna-Hersek'in geçici olarak Avusturya-Macaristan'ın işgaline bırakılmasına, Doğu'da Kars, Ardahan, Batum'un Rusya'ya, Eleşkirt ve Beyazıt'ın Osmanlı'ya, Kotur'un ise İran'a verilmesine ve Boğazların statüsünde herhangi bir değişiklik yapılmamasına karar verilmiştir (DABOA, Yıldız Perâkende Evrâkı Hazine-i Hassa [Y..PRK.HH.], 3-7; Armaoğlu, 1997: s. 526-527).

Berlin Antlaşması'yla Karadağ'ın toprakları yaklaşık iki kat genişletilmiş ve Adriyatik'e çıkması sağlanmıştır. En önemli husus ise Karadağ'ın bağımsızlığının devletlerarası hukukta tanınmasıdır. Böylece Karadağlıların yaklaşık yüzyıldır arzusunda oldukları ve Fransız İhtilali'nde ortaya çıkan ve kısa sürede yayılan milliyetçiliğin etkisiyle uğruna bir hayli çaba sarf ettikleri bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında XV. yüzyılda başlayan münasebetler, ilk anlardan itibaren gergin halini muhafaza etmiştir. Karadağlıların, yaşadıkları coğrafyanın da etkisiyle egemenlik kabul etmez tavırları, Osmanlı Devleti'ni her zaman uğraştıran meselelerin başında gelmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarına kadar bu ve benzeri sebeplerle Osmanlı hâkimiyetini hazmedemeyen Karadağlılar, bu dönemde ortaya çıkan Fransız İhtilali'nin getirdiği değişimlerle Osmanlıların egemenliğini kabul etmeme noktasında farklı bir tavır sergilemeye başlamışlardır. Bu tavır değişiminde en önemli etken, Fransız İhtilali'nden doğan ve kısa sürede yayılarak Balkanları, dolayısıyla Karadağlıları da etkisi altına alan milliyetçilik fikir ve hareketleridir.

Fransız İhtilali'nin getirdiği fikir akımlarından belki de en etkin olan milliyetçiliğin Osmanlı Devleti'nin bilhassa Gayr-ı Müslim tebaası üzerinde önemli tesirleri olmuştur. XIX. yüzyıl boyunca Balkanlarda Osmanlı Devleti'ni uğraştıran bu mesele, önce Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesine, ardından Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Girit gibi bölgelerde ayaklanmalar çıkmasına sebep olmuştur. Büyük çoğunluğu Balkanlarda çıkan bu ayaklanmalar sadece Osmanlı Devleti'ni değil, diğer büyük devletleri de zaman zaman meşgul etmiştir. Bu devletlerden en kârlı çıkan tabii olarak Rusya olmuştur. Osmanlı Devleti'ni parçalama siyaseti doğrultusunda önüne çıkan her fırsatı değerlendiren Rusya, Karadağ'da çıkan ayaklanmaları da her zaman desteklemiştir. Bunda sadece Rus menfaatleri değil, Panslavizm politikasının da etkisi olmuştur.

1851'de Karadağ reisinin Vladika unvanını bırakarak Prens unvanını almasıyla başlayan bağımsızlığa doğru giden dönem, 1860'ta Nikola'nın Prens olmasıyla birlikte daha hızlı bir gelişim göstermeye başlamıştır. Nikola ülkesinde birçok alanda reformlar yaptıktan sonra Sırbistan ile yakın münasebetler kurarak 1866'da ittifak yapmıştır. 1875'teki Hersek isyanına destek vererek olayların büyümesine sebep olmuş, hemen ardından Sırbistan ile birlikte Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Bu savaşta istediğini elde edemese de, savaşın gelişmelerinin sebep olduğu 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sırasında ve harpten sonra imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) ve Berlin Antlaşması'yla topraklarını yaklaşık iki kat genişletmiş, Karadağ'ın bağımsızlığını Osmanlı Devleti ile diğer büyük devletlere kabul ettirmeyi başarmıştır.

Başından beri Osmanlılar karşısında mücadele etmekten geri durmayan, fakat Fransız İhtilali'nden sonra yeni bir karakterle; milliyetçi tesirlerle hareket eden Karadağlılar, nihayetinde arzuladıkları bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bunda Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı ve 1830 ve 1848 ihtilallerinde daha fazla gelişen ve yayılan milliyetçiliğin etkisini görmemek mümkün değildir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (DABOA), Cevdet Eyalet-i Mümtaze (C..MTZ.), 11-542.

DABOA, Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3...), 14-4; 63-7.

DABOA, Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemî Evrâkı (HR.MKT.), 324-92; 349-75.

DABOA, Hariciye Nezareti Siyasî Kısmı Belgeleri (HR.SYS.), 212-34; 1398-17; 1407-17.

DABOA, Hariciye Nezareti Tercüme Odası (HR.TO.), 37-85; 52-12; 282-19; 496-41; 497-26.

DABOA, İrade Dahiliye (İ..DH.), 259-16008.

DABOA, İrade Hariciye (İ..HR.), 89-4368; 89-4371; 95-4646; 96-46-81; 96-4683; 108-5304; 178-9821; 330-21275; 331-21311.

DABOA, İrade Meclis-i Mahsus (İ..MMS.), 6-245; 59-2772.

DABOA, Müzehheb Ferman ve Beratlar (MFB), 48.

DABOA, Sadâret Amedi Kalemî Evrâkı (A}.AMD.), 38-92; 42-95; 43-21; 43-87; 49-79.

DABOA, Sadâret Mektûbî Kalemî Umum Vilayet Evrâkı (A.}MKT.UM.), 125-29; 141-85; 151-69; 154-52; 347-16; 523-4; 552-12.

DABOA, Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemî Evrâkı (A.}MKT.MHM.), 483-1.

DABOA, Yıldız Esas Evrâkı (Y..EE.), 77-18; 76-32; 84-78; 84-79; 84-83.

DABOA, Yıldız Perâkende Evrâkı Hâriciye Nezâreti Marûzâtı (Y..PRK.HR.), 2-48.

DABOA, Yıldız Perâkende Evrâkı Hazine-i Hassa (Y..PRK.HH.), 3-7.

Araştırma ve İncelemeler

Ahmed Cevdet Paşa, (1960), *Tezâkir 13-20*, Haz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Armaoğlu, F. (1997), *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Aydın, M. (2005), "Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)'nda Panslavizm'in Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ'ın Rolü", *Belleten*, C. 69, S. 256, s. 913-936.

Castellan, G. (1993), *Balkanların Tarihi 14.-20. Yüzyıl*, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Çayır, K. (2014), *Karadağ Meselesi (1851-1863)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gölen, Z. (2011), "1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları", *Belleten*, C. 75, S. 273, s. 503-544.

- Gölen, Z. (2014), “Karadağ Devleti’nin Doğuşu: Osmanlı-Karadağ Sınır Tespiti (1858-1860)”, *Bellekten*, C. 78, S. 282, s. 659-698.
- Hazan, E. (2016), *Fransız Devrimi Tarihi*, Çev. Nazlı Ceyhan Sümter, Say Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H. (2008), “Tanzimat Nedir?”, *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ed. Halil İnalcık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. s. 29-56.
- Jelavich, B. (2006), *Balkan Tarihi 18.ve 19. Yüzyıllar*, C. 1, Çev. İhsan Durdu-Haşim Koç-Gülçin Koç, Küre Yayınları, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, E. (1993), “Ethnic Nationalism and Politics in the Balkans”, *Turkish Review of Balkan Studies*, İSİS Yayınları, İstanbul, s. 205-220.
- Karal, E. Z. (1988), *Osmanlı Tarihi: Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, C. VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karatay, O. (2013), “Karadağ’ın Bağımsızlık Mücadelesi”, *Balkanlar El Kitabı*, C. 1: Tarih, Ed. Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 447-458.
- Karatay, O. (2013), “Ortaçağ’da Karadağ Tarihi”, *Balkanlar El Kitabı*, C. 1: Tarih, Ed. Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 143-153.
- Karatay, O. (2013), “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, *Balkanlar El Kitabı*, C. 1: Tarih, Ed. Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 355-363.
- Kithir, T. (2015), *Balkanlar’ın Osmanlı Tarihi 1352-1913*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Kurat, A. N. (1953), “Panslavizm”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 2-4, Ankara, s. 241-278.
- Mahmud Celâleddin Paşa, (1980), *Mir’at-ı Hakikat (Hakikatin Aynası)*, C. II, Haz. İ. Miroğlu-M. Derin-M. Halacoğlu-Ö. Akdaş, Tercüman, İstanbul.
- Mccarthy, J. (2012), *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, (Çev. Fatma Sarıkaya), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Memic, M. (2016), *Karadağ Boşnak (Müslüman) Tarihi*, Kastaş Yayınevi, Çev. Saffet Atalay, İstanbul.
- Ortaylı, İ. (1993), “Formation of National Identity Among Balkan Peoples” *Turkish Review of Balkan Studies*, İSİS Yayınları, İstanbul, s. 43-50.
- Özcan, U. (2009), *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı –Karadağ Siyasi İlişkileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- Özdem, A. G. (2012), *Karadağ’ın Osmanlı Egemenliğine Karşı Mücadelesi (1830-1878)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Özer, F. (2010), *Arşiv Vesikalarına Göre XIX. Yüzyılda Karadağ İsyanları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Rude, G. (2015), *Fransız Devrimi*, Çev. Ali İhsan Dalgıç, İletişim Yayınları, İstanbul.

Urhan, V. C. (2016), “Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sürecinde Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması”, *Avrasya Etüdlere Dergisi*, C. 50, S. 2, s. 235-258.

Urhan, V. C. (2015), *Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması (1851-1878)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Üçok, C. (1975), *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Sevinç Matbaası, Ankara.

Turan, M. (2014), “Avrupa Devletlerinin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı”, *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyenlar (Uluslararası Sempozyum)*, Diyarbakır, s. 339-347.

Yılmazçelik, İ.-Özdem A. G. (2013), “Düvel-i Muazzama'nın Karadağ Üzerinden Osmanlı Devleti İle Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, (sayfa sayısı yok).

TOPLUMSAL KAYGI BOZUKLUĞU OLAN YETİŞKİN BİREYLERDE BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI GRUP TERAPİLERİNİN ETKİLİLİĞİ: BİR SİSTEMATİK GÖZDEN GEÇİRME

EFFECTIVENESS OF COGNITIVE BEHAVIORAL GROUP THERAPIES IN ADULTS WITH SOCIAL ANXIETY DISORDER: A SYSTEMATIC REVIEW

Arş. Gör. Tutku Doğan
Lefke Avrupa Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü
e-mail: tut-ku-dogan@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5634-1232

Doç. Dr. Sultan Okumuşoğlu,
Lefke Avrupa Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü
e-mail: ssehitoglu@eul.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6155-2325

Gönderim 09 Haziran 2022 – Kabul 14 Haziran 2022
Received 09 June 2022 - Accepted 14 June 2022

Öz: *Bu çalışma toplumsal kaygı bozukluğu olan yetişkinlerin tedavi sürecinde uygulanan bilişsel davranışçı grup terapi programlarının etkililiklerini araştıran çalışmaların incelenerek sistematik bir derleme oluşturulması amacıyla yapılmıştır. Bilişsel davranışçı grup terapi (BDGT) programlarının etkililiğini değerlendiren çalışmalara ulaşmak amacıyla belirlenen veri tabanlarında 2002-2022 yılları arasında yayımlanan etkililik araştırmaları taranmış ve incelenmiştir. Toplamda 20 makaleye ulaşılmıştır. Dışlama kriterleri kapsamında ilgili makalelerin taranması ve değerlendirilmesi sonucunda sadece bireysel yaklaşımı inceleyen çalışmalar, tarihi belirlenen yıllarda olmayan çalışmalar, etkililik çalışması olmayan makaleler, toplumsal kaygı bozukluğu dışında kalan çalışmalar olmak üzere sekiz makale dışlanmış ve değerlendirmeye alınmamıştır. Bu ayrımı takiben elde kalan 12 makale incelenmiştir. Değerlendirilen makaleler sonucunda BDGT uygulamaları sonrasında katılımcıların kaygı seviyelerinde azalma görülmüştür. Sonuç olarak toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylere uygulanan bilişsel davranışçı grup terapi yöntemlerinin etkili olduğu gözlemlenmiştir.*

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal kaygı bozukluğu, sosyal fobi, bilişsel davranışçı grup terapisi, grup terapisi, bilişsel model*

Abstract: *This study was carried out with the aim of creating a systematic review by examining the studies which investigated the cognitive behavioral group therapy programs and their effectiveness in the treatment process of adults with social anxiety disorder. In order to evaluate the effectiveness of cognitive behavioral group therapy programs (CBGT), effectiveness studies published between the years 2002-*

-2022 were scanned and examined in the databases which were determined. Eight out of 20 articles were excluded as a result of the review and evaluation of the article by being only studies examining the individual approach, studies not dated in the specified years, articles without effectiveness studies, and articles other than social anxiety disorder were excluded and were not evaluated. As a result of this distinction, the remaining 12 articles were examined and the article was prepared. As a result of the evaluated articles, cognitive behavioral group therapy methods applied to individuals with social anxiety disorder were found to be effective.

Keywords: *Social anxiety disorder, social phobia, cognitive behavioral group therapy, group therapy, cognitive model*

GİRİŞ

İnsanların içinde yaşamları boyunca bulunduğu durumlar her birey için aynı duyguyu veya tepkiyi ortaya çıkarmamaktadır. Sosyal durumların birçoğunda, bazı bireyler ufak heyecanlar yaşayarak bu durumlarla başa çıkabiliyorken bazı bireyler olumsuz bir yapıyla incelendiklerine dair korku veya kaygı yaşamaktadırlar. Bu sosyal durumlara karşılıklı konuşma, tanımadık kişilerle karşılaşma, bir şey içerken veya yerken gözlemlenme veya birilerinin önünde konuşma gibi birçok durum örnek olabilmektedir (Türkçapar, 1999). Bu tanımlama Toplumsal Kaygı Bozukluğu kavramını ortaya koymaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014).

1. TOPLUMSAL KAYGI BOZUKLUĞU

Güncel olan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-5) Tanı Ölçütleri El Kitabı'na göre, Sosyal Fobi olarak da tanımlanan bu kavram bireyin toplumsal durumlara veya başkaları tarafından değerlendirilebilecek olduğu durumlarda kaygı veya korku duyması olarak tanımlanmaktadır. Sunulan tanı ölçütlerinden diğerleri ise kişinin olumsuz değerlendirilebileceği davranışlardan veya kaygı duyduğunu gösteren davranışlardan korkması, bahsedilen sosyal durumlardan sürekli olarak kaygı ve korku duyması, sosyal durumlardan kaçması veya kaygı ve korku ile katlanması ve çekinilen durumun toplumsal-kültürel bağlamda orantısız olması olarak listelenmektedir. Bu durumların altı ay veya daha uzun sürmesi ve işle ilgili veya toplumsal işlevselliğe engel olması bu tanıyı ortaya çıkarmaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014).

1968'te yayımlanan DSM-2'de fobik nevrozlar başlığı altında tüm fobiler listelenmiştir. 1980 yılında yayımlanan DSM-3'te ise fobiler altında olmak üzere agorafobi, sosyal fobi, basit fobi şeklinde alt gruplara ayrılmıştır. 1994 yılında ise DSM-4 yayımlanmış ve sosyal fobi tanımı kaygı bozuklukları başlığı altına eklenmiştir ve bir önceki tanı ölçütlerinden farklı olarak kişinin belirti göstermekten korkması durumu da tanı ölçütü olarak eklenmiştir (Dilbaz, 1997).

Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaygınlığı hakkında verilen bilgiler incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri için 12 aylık yaygınlık tahmini yaklaşık %7 olarak görülürken, Avrupa'da ise %2,3 olarak görülmüştür. Genelleme yapıldığında ise aynı tanı aracı ile %0,5 ile %2 arasında olarak ele alınır. Genel popülasyona bakıldığında

ise kadınların yaygınlık oranları erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Başlangıç yaşının Amerika Birleşik Devletlerindeki medyan değeri 13 yaş olarak bulunmuştur. Öte yandan bu değerin %75 ise 8 ve 15 yaşları arasındadır (American Psychiatric Association, 2013).

2. BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI YAKLAŞIM

Sosyal ortamlarda ya da performans durumlarında bireyin aşırı kaygı ve korku duyması ile karakterize edilen bu kaygı bozukluğu aynı zamanda utanma veya küçük düşürülme gibi endişeleri de içermektedir (Ashbaugh, vd., 2007). Bu durum bilişsel olarak ele alındığında bireyin çevresine karşı çok yoğun bir biçimde izlenim bırakma isteği ile bunu başarabileceğine dair duyduğu güvensizlik olarak ele alınmaktadır. Bireylerin kendilerine yönelik oluşturduğu otomatik düşünceleri ile koşullu inançları birbirine bağlıdır ve sosyal ortamlarda kendilerinin tehlike altında olduklarına inanırlar (Türkçapar, 1999). Birey kendisini tetikleyen toplumsal durumlarda bulunduğu kendilerinin beceriksiz olduğu, kabul görmeyecek davranışlarda bulunduğu, reddedilme veya değer kaybı yaşanacağı bir felaket sonuç olacağı inancındadırlar. Bu yönde bir tehdit ortaya çıktığında kaygı belirtileri ile kaygı kaynağı haline gelir. Olumsuz düşünce ve inançlar ise olumsuz durumlara odaklanarak kanıt aramalarına neden olur ve kaygı durumlarında artış meydana gelir (Dilbaz, 1997). Öte yandan davranışçı yaklaşım ise doğrudan koşullanmanın, gözlemsel öğrenmenin ve bilgi aktarımının olmasını durumun gelişmesinin öngörüsü olarak değerlendirir (Türkçapar, 1999).

Sosyal Kaygı Bozukluğu için tedavi yöntemleri incelendiğinde bilişsel davranışçı terapiler, psiko-sosyal yaklaşımlar ve meta analizler incelenmiştir. Sosyal Kaygı Bozukluğu olan bireyler için tüm bilişsel davranışçı terapi yöntemlerinin fayda sağladığı bulunmuştur (Rodebaugh, Holaway, ve Heimberg, 2004). Takip çalışmaları, bilişsel davranışçı terapiler sonrasındaki kazanımların tedaviden 6 ila 18 ay sonra ve 5 yıl sonra korunduğunu göstermiştir (Sareen ve Stein, 2000). Ayrıca literatürde belirli bilişlere odaklanan bilişsel müdahale protokollerinin psikolojik destek sağlamadaki önemine işaret edilmektedir (Okumuşoğlu, 2017a; 2017b).

3. BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI GRUP TERAPİLER

Kişilerarası ortamda birebir sosyal duruma maruz kalarak yapılan bilişsel davranışçı grup terapileri toplumsal kaygı bozukluğu olan bireyler için oldukça faydalı bulunmuştur (Herbert, Rheingold, ve Goldstein, 2020). Bu yaklaşımda, katılımcıların kaygılarıyla ilgili olan otomatik düşünceleri, ara ve temel inançları saptanarak yanlış/işlevsel olmayan düşüncelerin yerine alternatif düşünceleri koymayı öğrenmesi amaçlanır. Bu yönde becerilerin kazandırılması hedeflenir. Aynı zamanda grup BDT uygulamaları grup ortamında olduğu için model alma gibi kimi iyileştirici faktörler de devreye girmektedir. Bu durumda hangi yaklaşımın ve modelin kullanılacağı önem taşımaktadır (Sütcü, 2016).

2002-2022 yılları arasındaki yayımlanmış 12 BDGT etkililik çalışmasının incelendiği bu derleme makalesinde bazı durum ve kriterlere dayalı olarak Bilişsel Davranışçı Grup Terapisinin bireysel terapiye oranla daha etkili olduğu görülmüştür. Ön test son test değerlendirmeleri ve bu yöntemlerin etkililiğini amaçlayan bu çalışma

belirtilen yıllarda uygulanmış toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylerle yapılmış çeşitli çalışmaları incelemiştir.

4. YÖNTEM

Yapılan çalışmada Toplumsal Kaygı Bozukluğu tedavi sürecinde kullanılan Bilişsel Davranışçı Grup Terapileri programlarının etkililiğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Scopus ve Science Direct veri tabanlarında 2002-2022 yılları arasında yayımlanmış olan Türkçe makaleler incelenmiş ve taranmıştır. Araştırma sırasında hem Türkçe hem İngilizce olarak kullanılan anahtar kelimeler şunlardır: Toplumsal kaygı bozukluğu ve bilişsel davranışçı grup terapisi (social anxiety disorder and cognitive behavioral group therapy), sosyal kaygı ve bilişsel davranışçı grup terapisi (social anxiety and cognitive behavioral group therapy), sosyal fobi ve bilişsel davranışçı grup terapisi (social phobia and cognitive behavioral group therapy). Değerlendirmeye alınan çalışmalarda DSM IV kriterleri olan makaleler dâhil edilen yıllar arasında belirli bir dönemde uygulamada olduğundan dolayı dışlanmamıştır.

Yapılan tarama sonucunda bulunan makalelerden DSM 5 ve DSM IV tanı kriterleri dışında kalan tanı kriterleri kullanan, çocuk ve ergen örnekleme olan, toplumsal kaygı bozukluğu dışında başka bozuklukları inceleyen, uygulanan terapi yöntemi grup terapisi (BDGT) olmayan ve tedavi ile ilgili etkililik belirtmeyen makaleler bu araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Dahil Etme Kriterleri

1. Katılımcı tanılarının DSM IV ya da DSM 5 tanı ölçütlerine göre Toplumsal Kaygı Bozukluğu (Sosyal Fobi) olması
2. Makaledeki katılımcıların yetişkin olması (18 ve büyük)
3. Araştırmanın Bilişsel Davranışçı Grup Terapi Etkililiği çalışıyor olması

Dışlama Kriterleri

1. Toplumsal Kaygı Bozukluğu Dışındaki bozuklukların birincil bozukluk olması
2. Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi İçermemesi
3. Etkililik Çalışması Olmaması
4. Belirtilen Tarihlerin Dışında Kalması

Tarama yapılmasının ardından verilen dışlama kriterleri sonucunda altı makale dışlanmıştır. Bu makalelerden dört tanesi bilişsel davranışçı grup terapisi etkililiği içermediğinden dolayı dışlanmıştır (Jain, vd., 2021; Kivity, vd.,2021; Lindegaard, vd., 2020; Thew, vd., 2022). Dışlanan bir diğer makale ise etkililik çalışması olmamasından dolayı değerlendirilmemiştir (Hedman, vd., 2011). Dışlanan diğer makaleler ise Toplumsal Kaygı Bozukluğunu birincil hastalık olarak değil, diğer bozukluklarla birlikte aldığı için dışlanmıştır (Marom vd, 2009; Naupal, vd., 2021). Son olarak sadece bir makale sadece bilişsel yaklaşım içermesi ve bilişsel davranışçı yaklaşım içermemesi nedeniyle dışlanmıştır (Davidson vd., 2004).

Ulaşılan makalelerden ölçütleri karşılayan 12 makale değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirilen makalelerden bazıları bilişsel davranışçı grup terapilerini bireysel BDT uygulamalarıyla karşılaştırırken, diğer terapi yöntemleriyle karşılaştırırken bazıları farklı grup terapilerini içermektedir. Bazı çalışmalar ise bilişsel davranışçı grup

terapilerinin toplumsal kaygı bozukluğunun bazı özellikleri üzerinde değerlendirme yapan makalelerdir. Bu sistematik derleme makalesi için değerlendirilen çalışmalarda terapi etkililiğini yanı sıra katılımcı örneklem, tedavi dışlama ölçütleri, tedavi grupları, ölçme yöntemler, seans özellikleri seans sayıları, terapist sayıları ve kriterleri ve uygulanan teknikler de incelenmiştir.

5. ARAşTIRMALARIN BULGULARI

Değerlendirmeye alınan çalışmaların bilgileri metnin sonunda yazar adlarına göre alfabetik sırayla verilmiştir.

5.1. Çalışmanın Yöntemsel Özellikleri

5.1.1. Örneklem

İncelenen çalışmalardaki katılımcı yaşları 18 ile 65 yaş arasındadır. Tüm katılımcılar Toplumsal Kaygı Bozukluğu DSM IV ve DSM V tanı ölçütlerini karşılayan yetişkinlerdir. Bozukluğun tanı ölçütlerinin yanı sıra birçok çalışmalarda ek değerlendirme ölçekleri de kullanılmıştır.

Örneğin incelenen bir araştırmada katılımcılara Sosyal Fobi Envanteri (Social Phobia Inventory-SPIN), Beck Kaygı Envanteri (Beck Anxiety Inventory-BAI), Olumsuz Değerlendirme Korkusu Ölçeği (Fear of Negative Evaluation Scale-FINE), Sosyal Kaçınma ve Sıkıntı Ölçeği (Social Avoidance and Distress Scale-SADS), Hasta Sağlığı Anketi (Patient Health Questionnaire-PHQ-9), Beck Depresyon Envanteri (Beck Depression Inventory-BDI-II) ve bireysel rapor anketi kullanılmıştır (Neufeld, vd., 2020).

Başka bir makalede de yine Sosyal Fobi Envanteri (Social Phobia Inventory-SPIN) kullanılmış, buna ek olarak MINI (Mini International Neuropsychiatry Interview) uygulanmıştır (Samantaray, vd., 2021).

Bir diğer araştırmada ise katılım öncesi 20 dakikalık telefon görüşmesi yapılmış ve tedavi sonrası değerlendirmede ise sosyal performans değerleri süreç boyunca ölçülmüştür. Bunun yanı sıra Sosyal Fobi Kaygı Envanteri (The Social Phobia Anxiety Inventory-SPAI), Korku Anketi (The Fear Questionnaire-FQ), Leibowitz Sosyal Kaygı Ölçeği (Leibowitz Social Anxiety Scale-LSAS) ve Beck Depresyon Envanteri (Beck Depression Inventory-BDI) verilmiştir. Ayrıca her değerlendirmede 3 dakikalık davranışsal görev verilerek davranışsal değerlendirme de yapılmıştır (Herbert, Rheingold, ve Goldstein, 2020).

Grup terapinin etkililiğini ölçen bir diğer makalede ise sosyal fobisi olan katılımcıların belirsizliğe karşı tahammülsüzlüklerini değerlendirmek için Belirsizliğe Hoşgörüsüzlük Ölçeği - Duruma Özgü Versiyon (Intolerance of Uncertainty Scale-Situation-Specific Version), Sosyal Etkileşim Fobi Ölçeği (Social Interaction Phobia Scale) ve Beck Depresyon Envanteri (Beck Depression Inventory-BDI-II) uygulanmıştır (Mahoney ve McEvoy, 2012).

5.2. Tedavi Karşılaştırma Grupları

5.2.1. Kontrol Grubu veya Karşılaştırma Grubu Olmayan Bilişsel Davranışçı Grup Terapileri Etkililik Çalışmaları

Değerlendirmeye alınan etkililik makalelerinin bazılarında kontrol ya da karşılaştırma grubu olmadan sadece tedavi öncesi ve sonrası değerlendirmelerin yapıldığı beş çalışma bulunmuştur.

İncelenen bir araştırmada (Herbert, Rheingold, ve Goldstein, 2020), bilişsel davranışçı grup terapisinin uygulanması öncesi ve sonrasındaki değerlendirmelere bakılmıştır. Bu çalışmada Heimberg (1991) tarafından geliştirilen bilişsel davranışçı grup terapisi programı uyarlanarak sosyal beceri eğitimi verilmiştir. Buna ek olarak bireysel değerlendirme ölçekleri de kullanılmıştır (Herbert, Rheingold, ve Goldstein, 2020).

Bir diğer araştırmada (Watanabe vd., 2010) ise bilişsel davranışçı grup terapisinin toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylere uygulanışı sonrasında üç aylık ve bir yıllık takip çalışmaları yapılarak kişilerin yaşam kalitesi üzerindeki etkililiği değerlendirilmiştir. Bu araştırma sonucunda tamamlayan tüm toplumsal kaygı bozukluğu semptomlarında ve yaşam kalitesi ölçümlerinde anlamlı gelişmeler bulunmuştur (Watanabe vd., 2010).

Grup terapisinin etkililiğini ölçen bir diğer kontrol grupsuz makalede (Mahoney ve McEvoy, 2012) ise uygulama öncesinde tanı kriterlerine uygun katılımcıların belirsizliğe karşı tahammülsüzlük değerlerinde bilişsel davranışçı grup terapisinin etkililiği ölçülmüştür (Mahoney ve McEvoy, 2012).

Diğer bir çalışmada (Samantaray vd., 2021), toplumsal kaygı bozukluğu olan tıp öğrencilerinin aldığı bilişsel davranışçı grup terapisi ile plasebo kontrollü, psikoeğitimsel-destekleyici terapi gruplarının etkililik değerlendirilmesi yapılmıştır (Samantaray vd., 2021).

Son olarak Japonya’da yapılan toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylere uygulanan BDGT’nin etkililiğini ölçen bir diğer araştırmada (Kawaguchi, vd., 2013) grup yaklaşımının etkili olduğu bildirilmiştir. Araştırmada elde edilen bir yıllık takip sonuçları yapılan BDGT yönteminin etkisinin sürdüğünü göstermiştir (Kawaguchi, vd., 2013).

5.2.2. Bilişsel Davranışçı Grup Terapileri ile Bireysel Bilişsel Davranışçı Grup Terapilerini Karşılaştıran Etkililik Çalışmaları

Gözden geçirilen çalışmaların iki tanesinde bireysel ve grup çalışmaları karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma ve etkililik makalelerinin birinde (Dogaheh, Mohammadkhani, ve Dolatshahi, 2011), 12 haftalık seanslar gerçekleştirilmiş ve 28 katılımcının değerlendirmeleri yapılmıştır. Bırakan katılımcılar çıkarıldığında toplamda 22 katılımcı kalmıştır. Negatif değerlendirme korkusu ile depresyon değerlendirmeleri yapılarak bilişsel davranışçı grup terapisinin bireysel terapiden daha etkili olduğu bulunmuştur (Dogaheh, Mohammadkhani, ve Dolatshahi, 2011).

Hedman ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan karşılaştırmada ise bireysel yaklaşım daha çok kaçınma ve kendine odaklı dikkatte azalmaya odaklanırken, grupsal yaklaşımın kendine odaklı dikkat ile uyarıcı işleme ve olay sonrası bilişsel işleme

üzerinde gelişmeler olduğunu göstermiştir. Bu sonuç ile seçilen tedavi yönteminin duruma göre uyarlanması önerilmiştir (Hedman, vd., 2013).

5.2.3. Bilişsel Davranışçı Grup Terapileri ile İlaç Tedavisini Karşılaştıran Etkililik Çalışmaları

Gözden geçirilen bir araştırmada (Blanco vd., 2010) ilaç tedavisi yöntemi ile birlikte BDGT yöntemi araştırılmış ve araştırma içerisinde dört farklı grup oluşturulmuştur. Birinci grup sadece ilaç tedavisi almış, ikinci grup sadece BDGT almış, üçüncü grup hem BDGT hem de ilaç tedavisi alırken dördüncü grup plasebo ilaç almıştır. Araştırma sonucunda hem ilaç hem de BDGT tedavisi uygulamasının diğer uygulamalardan daha etkili olduğu bildirilmiştir (Blanco vd., 2010).

5.2.4. Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi ile Bekleme Listesi veya Plasebo Kontrol Grubu Olan Etkililik Çalışmaları

Değerlendirmeye alınan araştırmalardan birinde (Sigurðardóttir, vd., 2022), 69 katılımcı ve üç çevrimiçi grup vardı. Bu üç çevrimiçi grup deneysel, plasebo ve kontrol grubu olarak kullanılmıştı. Katılımcılar randomize olarak üç gruba atanmıştı. Bunlar, psiko-eğitim seansının eklenmesini içeren deneysel durum; progresif kas gevşemesi (PMR) grup oturumu içeren bir plasebo durumu ve katılımcılarının grup oturumları almadığı bir kontrol koşulu şeklindeydi. Kontrol grubunda kullanılan PMR tekniği toplumsal kaygı semptomlarında en minimal etkiye sahip olması ve teknik tek başına toplumsal kaygı bozukluğu tedavisi olarak kabul edilmediğinden bu tekniğin uygulanması kontrol grubu olarak ele alınmıştır. Araştırmanın sonuçları Plasebo grubunun kontrol grubuna göre programın önemli kaygısı, negatif değerlendirme kaygısı ve yaşam değerleri açısından gelişimler görüldüğü bildirilmiştir (Sigurðardóttir, vd., 2022).

Öte yandan değerlendirilen bir diğer makalede (Neufeld vd., 2020), grup ve bireysel uygulama olmak üzere iki farklı bilişsel davranışçı yaklaşıma eklenen bekleme listesi ile üç ayrı grup haline getirilerek uygulama öncesi ve sonrası değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada bekleme listesi değerleri sabit kalırken, yapılan bireysel ve grup terapileri de anlamlı oranda verimli bulunmuştur (Neufeld vd., 2020).

Son olarak incelenen bir makalede (Kuo, vd., 2021) yine bireysel ve grupsal yaklaşım karşılaştırılarak üç gruba ayrılan bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada bekleme listesinin yanı sıra bilişsel davranışçı grup terapisi grubuna ve farkındalık temelli stres azaltma tekniğinin kullanıldığı gruba atamalar yapılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylerin öfke bastırma ve öfke ifade etmeleri yüksek olan bireylerde farkındalık temelli stres azaltma teknikleri yerine bilişsel davranışçı grup terapisinin daha uygun olduğu bulunmuştur (Kuo, vd., 2021).

5.2.5. Bilişsel Davranışçı Grup Terapileri ile Farklı Grup Terapilerini Karşılaştıran Etkililik Çalışmaları

Gözden geçirilen bir araştırmada (Bjornsson vd, 2011) toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylere uygulanan BDGT ve grup psikoterapisi karşılaştırılmıştır. Bilişsel yapılandırma gibi BDGT tekniklerinin kullanılmadığı ve terapistin ev ödevi gibi

konularda aktif bir rol edinmediği grup psikoterapisi yaklaşımı kullanılmıştır. Bunun sonucunda iki yöntem de eşit derecede güvenilir olarak bildirilmiştir. İki yöntemin de etkili bulunduğu bu çalışmada iki grup yaklaşımının etkililiği arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Bjornsson vd, 2011).

5.3. Araştırmalarda Kullanılan Tedavi Gruplarını Atama Yöntemleri

Değerlendirmeye dahil edilen etkililik makalelerinde kullanılan atama yöntemleri incelenmiştir. Katılımcılar belirli yöntemler kullanılarak önceden

belirlenmiş gruplara eklenmiştir. Kontrol grubu veya birden fazla grup içeren çalışmaların üç tanesi hariç tümü seçkisiz atama yöntemiyle oluşturulmuştur (Bjornsson vd., 2011; Blanco vd., 2010; Neufeld vd., 2020; Sigurðardóttir vd., 2022). Sadece üç çalışma rastgele olmayan yöntemle gerçekleşmiştir (Hedman, vd., 2013; Kawaguchi, vd. 2013; Watanabe vd., 2010).

5.4. Araştırmalarda Kullanılan Ölçme Yöntemleri

Birçok durumu değerlendirmek adına farklı ölçme yöntemleri kullanılmaktadır. İncelenen araştırmaların tümünde Toplumsal Kaygı Bozukluğu tanısının verilmesi veya dışlanma ölçütlerinin belirlenebilmesi için deneyimli kişiler tarafından hazırlanan DSM-IV ve DSM 5 tanı ölçütleri ele alınarak görüşmeler yapılmıştır. Bu ek olarak değerlendirilen tüm çalışmalarda ön test son test ölçümleri yapılmıştır. Çalışmaların bazılarında katılımcılara bazı öz değerlendirme anketleri de verilmiştir. Değerlendirilen bazı çalışmalar bozukluğun genel özelliklerine odaklanırken bazı çalışmalar ise bozukluğa özgün belirtileri azaltmaya yönelik olduğundan dolayı farklı ölçme araçlarını da içermiştir. (örn. Sosyal Fobi Envanteri, Beck Kaygı Envanteri, Sosyal Kaçınma ve Kaygı Ölçeği, Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği) (bkz Tablo 1).

6. İNCELENEN ÇALIŞMALARDAKİ BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI GRUP TERAPİLERİNİN UYGULANIŞI

6.1. Uygulanan Teknikler

İncelenen birçok çalışmada (Bjornsson vd., 2011, Dogahneh, Mohammadkhani, ve Dolatshahi, 2011, Samantaray vd., 2021) genel olarak psikoeğitim, bilişsel yeniden yapılandırma ve maruz bırakma tekniklerinin kullanıldığı görülmüştür. Bir çalışmada ise farkındalık eğitiminin olduğu da görülmüştür (Kuo, vd., 2021) (bkz Tablo 1).

6.2. İncelenen Araştırmaların Seans Özellikleri ve Sayısı

Çalışmalarda uygulanan grup terapi seanslarının hepsinin uzunluğu ve seans sayıları verilmiştir. Seans uzunluğu ortalama olarak 2-2,5 saat arasında görülmüştür (Dogahneh, Mohammadkhani, ve Dolatshahi, 2011, Kawaguchi, vd., 2013). Bazı çalışmalarda daha uzun seans süreleri görülürken (Mahoney ve McEvoy, 2012), bazı çalışmalarda kısa seans süreleri de görülmektedir (Sigurðardóttir, vd., 2022). Bazı çalışmalarda ön test son test aralığı 1 ay, bazı çalışmalarda 6 ay (Herbert, Rheingold, ve Goldstein, 2020), bazı çalışmalarda ise 1 yıl (Kuo, vd., 2021) olarak yapılmıştır (bkz Tablo 2).

6.3. İncelenen Araştırmalarda Üye ve Terapist Sayısı

Çalışmaların üye sayıları incelendiğinde en az 22 (Dogaheh, Mohammadkhani, ve Dolatshahi, 2011)) en fazla 166 kişi (Kawaguchi, vd., 2010) ile yapıldığı görülmüştür. Gruplar ayrıldığında ortalama grup üyesi sayısı 6-8 (Kuo, Zeifman, Morrison, Heimberg, Goldin, ve Gross, 2021) olarak görülmüştür. İncelenen etkililik çalışmalarında gruplara seans esnasında genel olarak iki uzmanın çalışma yaptığı görülmüştür (Neufeld vd., 2020, Herbert, Rheingold, ve Goldstein, 2020). Bir çalışmada grup seansına uzamanın katıldığı görülmüştür (Mahoney ve McEvoy, 2012) (bkz Tablo 1).

7. BULGULAR

Değerlendirilen çalışmaların karşılaştırma grubu içermeyen ve sadece ön test ve son test ile grup terapisinin etkililiğini ölçen beş çalışmada da bilişsel davranışçı grup terapisinin gelişmeler sağladığı, toplumsal kaygı ve depresyon düzeylerinde azalmaların bulunduğu bildirilmiştir (Herbert, Rheingold, ve Goldstein, 2020).

Buna ek olarak çalışmaların birinde belirsizliğe karşı tahammülsüzlük değeri ölçülmüş ve uygulama sonrasında toplumsal kaygı belirtilerinde ve belirsizliğe karşı tahammülsüzlük değerlendirmelerinde azalmalar görülmüştür (Mahoney ve McEvoy, 2012). Bir diğer çalışmada 1 yıl sonrası takip de yapılmış ve BDGT'nin etkili olduğu sonucuna varılmıştır (Kawaguchi, vd., 2013).

Bir diğer çalışmada (Watanabe vd., 2010) ise bilişsel davranışçı grup terapisinin toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylere uygulanışı sonrasında üç aylık ve bir yıllık takip çalışmaları yapılarak kişilerin yaşam kalitesi üzerindeki etkililiği değerlendirilmiştir. Bu araştırma sonucuna göre BDGT uygulamasını tamamlayan bireylerin 3 aylık ve 1 yıllık takip çalışmalarında tüm toplumsal kaygı bozukluğu semptomatolijisinde ve yaşam kalitesi ölçümlerinde anlamlı gelişmeler görülmüştür.(Watanabe vd., 2010).

Diğer çalışmaların bazıları (Hedman, vd., 2013, Dogaheh, Mohammadkhani, ve Dolatshahi, 2011) bireysel bilişsel davranışçı terapi ile bilişsel davranışçı grup terapisi etkililiğini ölçen araştırmalar olarak çalışmaya eklenmiştir. Bireysel bilişsel terapi ile bilişsel davranışçı grup terapi etkililiği karşılaştıran bir çalışma (Hedman, vd., 2013) kaçınma, kendine odaklı dikkat, uyarıcı işleme ve olay sonrası bilişsel işleme olmak üzere 4 ayrı mekanizmayı inceleyerek gerçekleştirilmiştir. Tedavi karşılaştırmasında ciddi farklılık bulunmuştur. Bireysel yaklaşım daha çok kaçınma ve kendine odaklı dikkatte azalmaya odaklanırken, grupsal yaklaşımın kendine odaklı dikkat ile uyarıcı işleme ve olay sonrası bilişsel işleme üzerinde gelişmeler olduğunu göstermiştir. Bu sonuç ile seçilen tedavi yönteminin duruma göre uyarlanması önerilmiştir (Hedman, vd., 2013). Bir diğer benzer karşılaştırma ise toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylerin olumsuz değerlendirilme korkuları üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmada grupsal yaklaşım doğal bir maruz bırakma ortamı ve aslında olumsuz değerlendirilmediğini birebir kişilerle kanıtlanma sağlaması nedeniyle bireysel yaklaşımdan daha etkili bulunmuştur (Dogaheh, Mohammadkhani, ve Dolatshahi, 2011).

Birden farklı grubun ve ya kontrol ve bekleme listesi içererek karşılaştırma yapılan etkililik çalışması olan üç çalışma da değerlendirmeye eklenmiştir. Bunlardan biri bireysel ve grup yaklaşımı karşılaştırmayı amaçlayan ve bekleme listesi de içeren bir araştırmadır. Çalışmada bekleme listesi değerleri sabit kalırken, yapılan bireysel ve grup terapileri de anlamlı oranda verimli bulunmuştur (Neufeld, vd., 2020). Bekleme grubu ile birlikte yapılan ve 12 hafta süren bir diğer çalışmada BDGT ve farkındalık temelli stres azaltma teknikleri karşılaştırılarak toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylerin öfke bastırma ve öfke ifade etmeleri temelinde terapilerin etkililiği değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylerin öfke bastırma ve öfke ifade etmeleri yüksek olan

bireylerde farkındalık temelli stres azaltma teknikleri yerine bilişsel davranışçı grup terapisinin daha uygun olduğu bulunmuştur (Kuo, vd., 2021).

Plasebo içeren bir araştırmada (Sigurðardóttir, vd., 2022) BDGT ile uzaktan tedavi yöntemi incelenmiştir. Plasebo grubu, deney grubu ve kontrol grubu olmak üzere tüm gruplar belirli aralıklarla e posta hatırlatıcıları almıştır. Deney grubu üç grup psiko-eğitim seansına katılmıştır. Katılımcılar etkileşim göstermek için desteklenmiştir. Plasebo grubu ise üç rahatlama grup seansına katılmıştır. Terapist yönlendirmesiyle kas gevşeme etkinlikleri yapılmıştır. Kontrol grubunda kullanılan PMR tekniği toplumsal kaygı semptomlarında en minimal etkiye sahip olması ve teknik tek başına toplumsal kaygı bozukluğu tedavisi olarak kabul edilmediğinden bu tekniğin uygulanması kontrol grubu olarak ele alınmıştır. Kontrol grubu ise diğer grup gibi program bildirimlerini almış fakat herhangi bir grup etkinliği almamıştır. Araştırma sonucu Plasebo grubunun kontrol grubuna göre programın önemli ölçüde fazlasını tamamladığı bildirilmiştir. Tüm gruplarda sosyal etkileşim kaygısı, negatif değerlendirme kaygısı ve yaşam değerleri açısından gelişimler görüldüğü raporlanmıştır (Sigurðardóttir, vd., 2022).

Öte yandan olarak BDGT ile ilaç tedavisinin etkililiğini değerlendiren bir araştırmada (Blanco vd., 2010) değerlendirmeye dahil edilmiştir. Birinci grup sadece ilaç tedavisi almış, ikinci grup sadece BDGT almış, üçüncü grup hem BDGT hem de ilaç tedavisi alırken dördüncü grup plasebo ilaç almıştır. Araştırmanın sonucuna göre hem ilaç hem BDGT'nin birlikte uygulanması diğer yaklaşımlardan daha etkili olarak raporlanmıştır (Blanco vd., 2010).

Etkililik çalışmaları incelendiğinde son olarak dahil edilen bir diğer araştırmada (Bjornsson vd., 2011) ise BDGT ile grup psikoterapisi ile karşılaştırmıştır. Her ne kadar karşılaştırılan grup BDGT'de kullanılan bilişsel yapılandırma veya terapistin ödev sunması gibi durumlarda aktif olmasını içermese de ev ödevlerinin grup ortamına getirilip tartışılması, katılımcıların birbirine destek olması ve başarı deneyimlerini paylaşması gibi konularda terapist tarafından yöreklendirilmesi hususunda aslında BDGT uygulamalarıyla benzerliği dikkat çekmektedir. Bu karşılaştırma araştırmasında iki tedavi yaklaşımı da eşit derecede güvenilir olarak bildirilmiştir. İki yaklaşım ön test ve son test değerleri karşılaştırıldığında hiçbir anlamlı farklılığa rastlanmamıştır (Bjornsson vd., 2011).

TARTIŞMA

Yapılan çalışmada toplumsal kaygı bozukluğu olan bireylere uygulanan bilişsel davranışçı grup terapilerinin etkililiğini ölçme amacıyla yapılmış ve 2002-2022 yılları arasında yayımlanan etkililik makaleleri gözden geçirilmiştir.

Toplumun farklı kesimlere hitap edecek şekilde hem araştırma merkezlerinde hem hastanelerde hem de kliniklerde uygulanmış makalelere rastlanmıştır. Bu doğrultuda daha birçok araştırma ve etkililik çalışmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Farklı kültürlerde uygulanmış olan birçok çalışma incelenmiş olsa da daha genel bir bilgiye ulaşmak için daha fazla araştırma gereklidir. Ayrıca çoğu makalede demografik bilgiler tablolandırılmış ve sunulmuş olsa da tedavi sonuçlarıyla ilişkilerinden bahsedilmemiştir.

Kontrol grubu içermeyen makalelerin incelemesinde grupsal yaklaşımın etkili olduğu belirlenmiştir. Ön test son test değerlendirmelerine bakılarak sosyal

kaygının birçok etkisinde faydalı ve sürdürülebilir bulunan grup terapiler, aynı zamanda anksiyetenin de azaldığını göstermektedir (Neufeld, vd., 2020).

Ortalama olarak 6 veya 8 hasta ile yapılan bilişsel davranışçı grup terapiler, doğası gereği toplumsal ortamlarda ve etkileşimlerde bulunmaktan yüksek kaygı duyan yetişkinler için doğal bir maruz bırakma yöntemi olduğundan sadece grup ortamında olması bile güvenli bir deneyimleme ortamı sunmaktadır. Model almaya olanak vermesi de olumlu bir avantaj sağlamaktadır. Bu çalışmalar sayıca az olmasına rağmen gelişmeli sonuçlar göstermiştir fakat yine de daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir. Sadece bir araştırmada bireysel yaklaşımın grup yaklaşımın etkili olduğu sonucuna varılsa da, yapılan araştırma kişinin gösterdiği belirtiyeye göre bireysel ve grup yaklaşım arasında karar verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sonuçlar bireysel yaklaşım daha çok kaçınma ve kendine odaklı dikkatte azalmaya odaklanırken, grupsal yaklaşımın kendine odaklı dikkat ile uyarıcı işleme ve olay sonrası bilişsel işleme üzerinde gelişmeler olduğunu göstermiştir. Bu sonuç ile seçilen tedavi yönteminin duruma göre uyarlanması önerilmiştir (Hedman, vd., 2013).

Değerlendirilen çalışmaların bir diğer ortak yanı da oluşturulan, uyarlanan, geliştirilen ve uygulanan terapi yöntemlerinin ortak noktası olarak Heimberg (1995) ve Clark ve Wells (1995) tarafından geliştirilen sosyal fobi tedavi programları temel alınmıştır (Hedman vd., 2013; Mahoney ve McEvoy, 2012; Samantaray vd., 2021). Bu yaklaşımlara ek olarak toplumsal kaygı bozukluğunun farklı etkilerini inceleyen makalelerde farklı yaklaşımlar ve ölçümler de kullanılmıştır. Toplumsal Kaygı Bozukluğu olan bireylerin semptomlarının yanı sıra bozukluğa özgü özelliklerin de BDGT uygulamasını sonrası değerlendirmeleri yapılmalı ve her özellik üzerinde farklı etkililik araştırmalarının yapılması gereklidir. Seans süresi ve uzunluğa bakıldığında ise sıkıştırılmış süreler olduğu gibi standart sürelerde de uygulamaların yapıldığı görülmüştür. Uzunluk fark etmeksizin tüm çalışmalarda etkililik bulunduğu görülmüştür.

Toplumsal kaygı bozukluğu olan kişilerde BDGT uygulamasının etkililiğini ölçme amacıyla yapılan bu derlemede toplamda belirlenen dahil etme kriterlerine uyan 12 makale değerlendirmeye alınmıştır. Toplumsal kaygı bozukluğu olan yetişkinlere uygulanan BDGT konusunda hiçbir Türkçe makaleye ulaşılamamıştır. Çocuk ve ergen bireyleri değerlendiren birkaç makaleye rastlanmış olsa da, veri miktarı yetersiz

olduğu izlenimi edinilmiştir. Dolayısıyla değerlendirilen tüm makaleler İngilizce dilindeki araştırmalardır. Türk toplumunun farklı kesimlerine yönelik bu tarzda gelecek araştırmaların yapılması gereklidir.

SONUÇ

Toplumsal kaygı bozukluğu olan kişiler sakin veya ağırbaşlı olarak tanımlandıkları için bazen çok geç fark edilse de toplumda sanılandan çok daha yaygın olan bir durumdur. Bu derleme makalesinde bu bozukluğa sahip yetişkinlere yönelik uygulanan bilişsel davranışçı grup terapisinin etkililiği değerlendirilmiştir. İncelenen makalelerden yola çıkarak, BDGT'nin etkili olduğu, hayat kalitesini arttırdığı ve kaygı düzeyini düşürdüğü sonucuna varılmıştır.

Bu bozukluğa sahip kişilerin belirtilerini azaltmak için her bir belirtiyeye ve özelliğe yönelik daha detaylı araştırmalar yapılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda hem bireysel bilişsel davranışçı yaklaşımlar hem de bilişsel davranışçı grup yaklaşımları incelenerek daha çok veri toplanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. Washington: American Psychiatric Association.

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı'ndan*. (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Ashbaugh, A., Antony, M. M., Liss, A., McCabe, R. E., & Swinson, R. P. (2007). Changes In Perfectionism Following Cognitive-Behavioral Treatment For Social Phobia. *Depression and Anxiety, 24*(3), 169-177.

Bjornsson AS, Bidwell L, Brosse AL, Carey G, Hauser M, Mackiewicz Seghete KL et al.(2011) Cognitive–Behavioral Group Therapy Versus Group Psychotherapy for Social Anxiety Disorder Among College Students: A Randomized Controlled Trial. *Depress and anxiety, 28: 1034-1042*.

Blanco C, Heimberg RG, Schneie FR., Fresco DM, Chen H, Turk CL et al. (2010) A Placebo Controlled Trial of Phenelzine, Cognitive Behavioral Group Therapy, and Their Combination for Social Anxiety Disorder. *Arch Gen Psychiatry, 67:286-295*.

Clark, D. M., & Wells, A. (1995). A Cognitive Model. *Social Phobia: Diagnosis, Assessment, And Treatment, 69*, 1025.

Davidson, J. R., Foa, E. B., Huppert, J. D., Keefe, F. J., Franklin, M. E., Compton, J. S., Zhao, N., Connor, K. M., Lynch, T. R., & Gadde, K. M. (2004). Fluoxetine, Comprehensive Cognitive Behavioral Therapy, and Placebo in Generalized Social Phobia. *Archives of General Psychiatry, 61*(10), 1005-1013.

Dilbaz, N. (1997). Sosyal fobi. *Psikiyatri Dünyası, 1*(1), 18-24.

Dogaheh, E. R., Mohammadkhani, P., & Dolatshahi, B. (2011). Comparison of Group and Individual Cognitive-Behavioral Therapy in Reducing Fear of Negative Evaluation. *Psychological reports, 108*(3), 955-962.

Fehm, L., Beesdo, K., Jacobi, F., & Fiedler, A. (2008). Social Anxiety Disorder Above and Below The Diagnostic Threshold: Prevalence, Comorbidity and Impairment In The General Population. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 43*(4), 257-265.

Hedman, E., Andersson, E., Ljótsson, B., Andersson, G., Rück, C., & Lindefors, N. (2011).

Cost-Effectiveness of Internet-Based Cognitive Behavior Therapy vs. Cognitive Behavioral Group Therapy for Social Anxiety Disorder: Results From a Randomized Controlled Trial. *Behaviour Research and Therapy, 49*(11), 729-736.

Hedman, E., Mörtberg, E., Hesser, H., Clark, D. M., Lekander, M., Andersson, E., et al. (2013). Mediators in Psychological Treatment of Social Anxiety Disorder: Individual Cognitive Therapy Compared to Cognitive Behavioral Group Therapy. *Behaviour Research and Therapy*, 51(10), 696-705.

Heimberg, R. G. (1991). *Cognitive-Behavioral Group Therapy for Social Phobia: A Treatment Manual*. Unpublished Manuscript, The University at Albany, State University of New York.

Herbert, J. D., Rheingold, A. A., & Goldstein, S. (2002). Brief Cognitive Behavioral Group Therapy For Social Anxiety Disorder. *Cognitive and Behavioral Practice*, 9(1), 1-8.

Jain, N., Stech, E., Grierson, A. B., Sharrock, M. J., Li, I., Mahoney, A. E., & Newby, J. M. (2021). A Pilot Study of Intensive 7-day Internet-Based Cognitive Behavioral Therapy For Social Anxiety Disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 84, 1-12

Kawaguchi, A., Watanabe, N., Nakano, Y., Ogawa, S., Suzuki, M., Kondo, M., et al. (2013). Group Cognitive Behavioral Therapy For Patients With Generalized Social Anxiety Disorder in Japan: Outcomes At 1-Year Follow Up and Outcome Predictors. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 9,, 267-275.

Kivity, Y., Cohen, L., Weiss, M., Elizur, J., & Huppert, J. D. (2021). The Role of Expressive Suppression and Cognitive Reappraisal in Cognitive Behavioral Therapy for Social Anxiety Disorder: A Study of Self-report, Subjective, and Electrocardiac Measures. *Journal of Affective Disorders*, 279, 334-342.

Kuo, J. R., Zeifman, R. J., Morrison, A. S., Heimberg, R. G., Goldin, P. R., & Gross, J. J. (2021). The Moderating Effects of Anger Suppression and Anger Expression on Cognitive Behavioral Group Therapy and Mindfulness-Based Stress Reduction Among Individuals With Social Anxiety Disorder. *Journal of Affective Disorders*, 285, 127-135.

Lindgaard, T., Hesslow, T., Nilsson, M., Johansson, R., Carlbring, P., Lilliengren, P., & Andersson, G. (2020). Internet-Based Psychodynamic Therapy vs Cognitive Behavioural Therapy For Social Anxiety Disorder: A preference Study. *Internet Interventions*, 20, 1-9.

Mahoney, A. E., & McEvoy, P. M. (2012). Changes in Intolerance of Uncertainty During Cognitive Behavior Group Therapy For Social Phobia. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 43(2), 849-854.

Marom S, Gilboa-Schechtman E, Aderka IM, Weizman A, Hermesh H (2009). Impact of Depression on Treatment Effectiveness and Gains Maintenance in Social Phobia: A Naturalistic Study of Cognitive Behavior Group Therapy. *Depress Anxiety*,26:289-300.

Neufeld, C. B., Palma, P. C., Caetano, K. A., Brus, K. A., Brust-Renck, P. G., Curtiss, J., & Hofmann, S. G. (2020). A Randomized Clinical Trial of Group and Individual Cognitive-Behavioral Therapy Approaches For Social Anxiety Disorder. *International Journal of Clinical Health Psychology*, 20(1), 29-37.

- Rodebaugh, T. L., Holaway, R. M., & Heimberg, R. G. (2004). The Treatment of Social Anxiety Disorder. *Clinical Psychology Review*, 24(7), 883-908.
- Okumuşoğlu, S. (2017a). The Role of Negative, Saboteur, Dysfunctional Thoughts and Attitudes in Weight Loss Success in Obesity. *International Journal of Humanities and Education*, 3, 5, 63-75.
- Okumuşoğlu, S. Arkar, H. (2017b). Obeziteli Bireylerde Kilo Verme Başarısının Depresyon Yatkınlığı ile İlişkisinin Araştırılması. *International Journal of Humanities and Education*, 3, 5, 98-119.
- Samantaray, N. N., Nath, B., Behera, N., Mishra, A., Singh, P., & Sudhir, P. (2021). Brief Cognitive Behavior Group Therapy For Social Anxiety Among Medical Students: A Randomized Placebo-Controlled Trial. *Asian Journal of Psychiatry*, 55, 1-5.
- Sareen, J., & Stein, M. (2000). A Review of The Epidemiology and Approaches to The Treatment of Social Anxiety Disorder. *Drugs*, 59(3), 497-509.
- Sigurðardóttir, S., Helgadóttir, F. D., Menzies, R. E., Sighvatsson, M. B., & Menzies, R. G. (2022). Improving Adherence To a Web-Based Cognitive-Behavioural Therapy Program for Social Anxiety With Group Sessions: A Randomised Control Trial. *Internet Interventions*, 28, 1-8.
- Sütcü, S. (2016). Bilişsel Davranışçı Grup Terapileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(Ek 1), 1-2.
- Thew, G. R., Kwok, A. P., Chan, M. H. L., Powell, C. L., Wild, J., Leung, P. W., & Clark, D. M. (2022). Internet-Delivered Cognitive Therapy for Social Anxiety Disorder in Hong Kong: A Randomized Controlled Trial. *Internet Interventions*, 28, 1-11.
- Türkçapar, M. H. (1999). Sosyal Fobinin Psikolojik Kuramı. *Klinik Psikiyatri*, 2(4), 247-253.
- Watanabe N, Furukawa TA, Chen J, Kinoshita Y, Nakano Y, Ogawa S et al (2010) Change in Quality of Life and Their Predictors in The Long-Term Follow-Up After Group Cognitive Behavioral Therapy for Social Anxiety Disorder: A Prospective Cohort Study. *BMC Psychiatry*, 10:1-10

Tablo 1: Çalışmalardaki Yöntem Özellikleri Ve Sonuçlar

Çalışma	Örneklem ve Kriter	Tedavi Grupları	BDT Teknikleri	Seçkisiz Atama	Ölçüm Araçları	Sonuçlar
Blanco vd. (2010)	DSM-IV 166 kişi 18-65 yaş	1)BDGT 2)İlaç 3)BDGT+İlaç 4) Placebo	Maruz bırakma, Bilişsel yeniden yapılandırma, Psikoeğitim	Var	FQ, EKÖ,SF Ö SDS	Ön test ve son test ölçümlerinde toplumsal kaygı belirtilerinde en etkili görülen yöntem BDGT+İlaç olarak sunulmuştur.
Bjornsson ve ark. (2011)	DSM-IV 53 kişi 18-25 yaş	1) BDGT 2) GT	Maruz bırakma, Bilişsel yeniden yapılandırma, Psikoeğitim	Var	LSAÖ, ODKÖ, IPDE,R TQ	Ön test ve son test sonuçlarına göre sosyal fobi belirtilerini azaltmada; BDGT=GT
Dogaheh vd. (2010)	DSM IV 22 kişi 18-65 yaş	1) BG-DGT 2) BDT	Maruz Bırakma, Bilişsel Yeniden Yapılandırma, Psikoeğitim	Var	ODKÖ, BDI	Ön test ve Son test ölçümlerinde soyal fobiyi azaltmada BDGT BDT ye göre daha etkili bulunmuştur.

Hedman vd. (2013)	DSM IV 94 kişi Yaş ortalamsı 36.1	1) BT 2) BDGT	Maruz Bırakma, Bilişsel Yeniden Yapılandırma, Psikoeğitim, Ödev	Yok	SPWSS, LSAS-SR,	Bireysel yaklaşımın kazanımları daha geniş bulunmuş olsa da kişinin gösterdiği belirtiye göre hangi yaklaşımdan kazanım sağlayacağı na göre tedavi yöntemi belirlenmeli dir.
Herbert vd. (2002)	DSM IV 26 kişi 20-59	1) BDGT	Sosyal Beceri Eğitimi, Psikoeğitim, Maruz Bırakma	Var	SPAI, SPAI-SP, FQ, LSAS, BDI	Ön test, son test ve izlenme değerleri incelendiğin de yetişkinlerin tedavisinde BDGT'nin etkili olduğu görülmüştür
Kawaguchi vd. (2013)	DSM IV 75 kişi 18-65 yaş	1) BDGT	Maruz Bırakma, Bilişsel Yeniden Yapılandırma, Psikoeğitim	Yok	SFÖ, EKÖ, ODKÖ	1 yıllık izlenme sonrasında toplumsal kaygı bozukluğu belirtilerinde azalma görülmüştür
Kuo vd. (2021)	DSM IV 108 kişi 20-55 yaş	1) BDGT 2) FTSA	Psikoeğitim, Bilişsel Yeniden Yapılandırma Becerisi, Maruz Bırakma, Tekrarlamayı Önleme	Var	ADIS-IV- L, LSAS-SR, STAXI-2	Ön test, son test ve izlenme değerlendir meleri sonucunda öfke bastırma ve belirtmede BDGT sonucunda daha fazla azalma görülmüştür

Mahoney ve McEvoy (2012)	DSM IV 32 kişi Yaş ortalaması 31,4	1) BDGT	Psikoeğitim, Bilişsel Yapılandırma,Maruz Bırakma	Var	ADIS-4, IUS-SS, SIPS, BDI-II	Ön test ve son test değerleri incelendiğın de belirsizliğe karşı tahammülsü zlük ve fobi semptomları nda tedavi sonrasında azalma görülmüştür .
Neufeld vd. (2020)	DSM V 86 kişi	1) DDBT 2) BDGT 3) Bekleme Grubu	Belirtilmedi	Var	SPIN, BAI, FINE, SADS, PHQ-9, BDI-II, SRQ-20	Ön test ve son test değerlendirmelerinde sosyal kaygı açısından iki yaklaşımın da etkili olduğu görülmüştür .
Samantaray vd. (2021)	DSM IV 50 kişi	1) BDGT	Sosyal Beceri Eğitimi, Psikoeğitim, Ödev, Maruz Bırakma	Var	LSAS, CGI-I, SPIN	Ön test, son test ve izlem değerlerine bakıldığında sosyal fobisi olan yetişkinlerin kaygı düzeylerinde gelişme görülmüştür .

Sigurðardóttir vd. (2022)	DSM V 69 kişi 19-56 yaş	1) Deneysel Grubu 2) Plasebo Grubu 3) Kontrol Grubu	Rahatlama Eğitimi, Psikoeğitim, programa 4 aylık erişim,	Var	Mini-SPIN, SIAS, BFNE, QOLS	Ön test ve son test değerleri incelendiğinde rahatlama eğitimi alan tüm grupların yaşam kalitesinde ve olumsuz değerlendirme korku değerlerinde azalma görülmüştür
Watanabe vd. (2010)	DSM-IV 48 kişi 18-52 yaş	1)BDGT	Maruz bırakma, Bilişsel yeniden yapılandırma, Psikoeğitim, Dikkat eğitimi, atılma eğitimi	Yok	SFÖ, EKÖ, SCL-90 R	Yıllık izlemde bütün ölçümler açısından toplumsal kaygı bozukluğu belirtilerini azaltmada etkili olarak görülmüştür

Kullanılan Ölçekler: ADIS IV:Anxiety Disorders Interview Schedule IV; ADIS IV:Anxiety Disorders Interview Schedule IV Lifetime Version; BAI:Beck Anxiety Scale; BDI:Beck Depression Inventory; BDI-II:Beck Depression Inventory 2; BFNE: Brief Fear of Negative Evaluation Scale; CGL-I: Clinical Global Impression Scale; EKÖ: Etkileşim Kaygısı Ölçeği; FINE: Fear of Negative Evaluation Scale; FQ: Fear Questionnaire; IUS-SS: Intolerance of Uncertainty Scale-Situation-Specific Scale; LSAS: Liebowitz Social Anxiety Scale; LSAS-SR: Liebowitz Social Anxiety Scale Self-Report; Mini SPIN: Mini-Social Phobia Inventory; ODKÖ: Olumsuz Değerlendirilme Korkusu Ölçeği; PHQ-9: Patient Health Questionnaire;

QOLS: Quality of Life Scale; SADS: Social Avoidance and Distress Scale; SFÖ: Sosyal Fobi Ölçeği; [SIPS](#): [Social](#) Interaction Phobia Scale; SPAI: Social Phobia Anxiety Inventory; SPIN: Social Phobia Inventory; SPWSS: Social Phobia Weekly Summary Scale; SRQ-20: Self-Reporting Questionnaire; STAXI-2: State-Trait Anger Expression Inventory

Tedavi Grupları: BT: Bilişsel Terapi; BDT: Bilişsel Davranışçı Terapi; BDGT: Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi; DDBT: Denemeye Dayalı Bilişsel Terapi; FTSA: Farkındalık Temelli Stres Azaltma; GT: Grup

Tablo 2: Bilişsel Davranışçı Grup Terapi Özellikleri

Çalışma	Seans Süresi	Seans Sayısı	Terapi Sıklığı	Terapist Sayısı	Üye Sayısı
Bjornsson vd. (2011)	2 saat	8 seans	Haftada 1	2	8
Blanco vd. (2010)	2.5 saat	12 seans	Haftada 1	2	4-6
Dogaheh vd. (2010)	2-2.5 saat	14 seans	Haftada 1	2	6-7
	2.5 saat	15 seans	Haftada 1	2	6-7
Hedman vd. (2013)		(1 bireysel seans)			
Herbert vd. (2002)	2 saat	6 seans	Haftada 1	2	4-6
Kawaguchi vd. (2013)	2 saat	12-20 seans	Haftada 1	2	3-5
Kuo vd. (2021)	2.5 saat	12 seans	Haftada 1	2	6
Mahoney ve McEvoy (2012)	4 saat	7 seans	Haftada 1	4	5-8
Neufeld vd. (2020)	1.5- 2 saat	16 seans	Haftada 1	2	6
Samantaray vd. (2021)	2 saat	6 seans	Haftada 1	3	Belirtilmedi
Sigurðardóttir vd. (2022)	45 dakika	4 ay	2 Haftada 1	Uzaktan	23

THE ROLE OF THE UNITED NATIONS IN PEACE-BUILDING IN CYPRUS: LESSONS FROM UNDP AND UNFICYP

KIBRIS'TA BARIŞIN İNŞASINDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN (BM) ROLÜ: UNDP VE UNFICYP ÖRNEKLERİ

Priscillah Marisa, MA Student
Department of International
Relations,
Near East University, Nicosia,
North Cyprus
priscillamarisa2@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6466-4306

Prof. Dr. Nur Köprülü
Department of Political Science,
Near East University, Nicosia,
North Cyprus
nur.koprulu@neu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6978-1891

Received 20 May 2022 - Accepted 25 June 2022
Gönderim 20 Mayıs 2022 – Kabul 25 Haziran 2022

Abstract: *The Cyprus conflict constitutes one of the protracted conflicts that remains unresolved at the global level, with the Turkish Cypriot and Greek Cypriot communities having remained separated for more than 50 years. Both domestic and international actors such as the United Nations (UN) have put efforts into rebuilding peace among these two communities. The major UN entities in Cyprus include the UNFICYP, the Office of the Special Advisor for the Secretary General (OSASG), and the United Nations Development Programme (UNDP). These have together worked in collaboration with the two communities to build and maintain peace in Cyprus. Within this context, the purpose of this article is to address, using the example of Cyprus, the role played by the UN bodies on the island as an international actor in re/constructing peace in post-conflict societies by referring to civic engagement, gender equality and sustainable development.*

Keywords: *United Nations, Cyprus, peacebuilding, gender equality, sustainable development, UNFICYP, UNDP*

Özet: *Kıbrıs Sorunu, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum toplumlarının 50 yılı aşkın süredir ayrı kaldığı, küresel düzeyde çözülmemiş uzun süreli uyuşmazlıklardan birini oluşturmaktadır. Hem yerel hem de Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası aktörler, her iki toplum arasında barışı yeniden inşa etmek için çaba sarf etmektedirler. Kıbrıs'taki başlıca BM kuruluşları arasında BM Barış Gücü (UNFICYP), Genel Sekreter Özel Danışmanlığı Ofisi (OSASG) ve BM Kalkınma Programı (UNDP) bulunmaktadır. Bu kurumlar, Kıbrıs'ta barışı inşa etmek ve sürdürebilmek için iki toplumla iş birliği içinde çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, bu makalenin amacı, Kıbrıs örneğini kullanarak, adadaki BM organ ve misyonlarının uluslararası bir aktör olarak çatışma sonrası toplumlarda barışın yeniden inşasında oynadıkları rolü, sivil katılım, sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal cinsiyet konuları üzerinden ele almaktır.*

Anahtar Kelimeler: *Birleşmiş Milletler, Kıbrıs, barışın inşası, toplumsal cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir kalkınma, UNFICYP, UNDP*

INTRODUCTION

The Cyprus conflict constitutes a ‘protracted’ conflict that has failed to thaw permanently (Hadjipavlou, 2007). Generations have passed, yet the Turkish Cypriot and Greek Cypriot communities have remained separated for more than 50 years. Both domestic and international actors, such as the United Nations (UN) and its bodies, have put remarkable efforts into rebuilding peace between these two communities. The major UN entities in Cyprus include the UNFICYP, the Office of the Special Advisor for the Secretary-General (OSASG), and the United Nations Development Programme (UNDP). Within this context, the purpose of this article is to discuss, using the example of Cyprus since 1963, the role played by the UN bodies and peacekeeping mission – UNDP and UNFICYP respectively – in constructing peace in post-conflict societies.

International politics has become to be preoccupied with preventing crises and the resurgence of war in most post-conflict societies. The case of Cyprus and a possible solution of the problem, therefore, have an utmost significance for regional stability in the entire Eastern Mediterranean region as well as Greek-Turkish geo-political balance and Turkey’s accession prospects into European institutional structure. The risk of conflict resurgence necessitates pre-emptive mechanisms not only to avoid the emergence of another conflict, but also to find ways of reaching a convergence among the disputing parties. As stated by Flynn, the case of Cyprus exemplifies “an extraordinary level of donor engagement”, which is a conflict ‘frozen’ for over 40 years (Flynn, 2016: 81).

It is in this regard; the role of foreign technical and financial support comes to the fore in which this work aimed to address. The role of foreign support has taken the form of official development assistance (ODA) to persons seeking to overcome their violent pasts, which varies significantly among recipients. Notably, it has been widely accepted that divided or post-conflict societies that get far more international assistance have fewer resurgences of conflicts or become less prone to experience with a conflict. This correlation holds true for each of the four subject areas that make up global peacebuilding assistance: socioeconomic foundations, defence, politics and governance, and societal conflict transformation (SCT). A number of resolutions have been passed under the auspices of the UN in order to end conflicts and allow disputes to be settled peacefully.

The UN, which traces its founding back to end of the Second World War (1945), has been and remains the most global organization in terms of both membership and universally-driven objectives. It is noteworthy to state that the UN particularly in the post-Cold War era have attempted to enhance its capacity and effectiveness in building peace in post-conflict societies. In line with this goal, then-UN Secretary-General Boutros Boutros Ghali introduced the idea of “peacebuilding” in his *Agenda for Peace* in 1992, which was proposed to improve the UN’s capacity for preventive diplomacy, peace-making, and peacekeeping (Selby, 2013). Accordingly, current UN Secretary-General (UNSC) António Guterres states that:

The United Nations, in its efforts to promote sustained peace and security, is strongly committed to directly and meaningfully engaging local

populations and communities. It is in this precious civic space that we can interact with the people whose lives we hope to improve and who are affected by what we do. I urge UN colleagues to draw on these guidelines to advance our efforts to build and sustain peace (Guterres, 2020).

The UN also established the Peacebuilding Support Office which is an inter-governmental advisory body for which the local civil society represents a key resource in the UN's peacebuilding endeavour (UN Peacebuilding Support Office, 2010: 5). Various NGOs and IGOs have worked on socializing both societies in Cyprus. These include the European Union (EU), the UN and its agencies, which have implemented different programmes that bring people from the two communities together so they can learn more about each other and share their narratives about the conflict. In parallel with these objectives, the Brahimi Report of 2000 articulated "these missions must also try to rebuild civil society and promote respect for human rights, in places where grievance is widespread and grudges run deep" (Brahimi Report, 2000: 13) which denotes the significance of UN methods of peacebuilding worldwide. Nevertheless, the United Nations Forces in Cyprus (UNFICYP) is primarily considered as a "first-generation" peace-keeping mission, it's capacity in monitoring the buffer zone in Cyprus mark the efforts by international parties to lessen or halt conflict on the island. The goal, by the end of these initiatives, is for each to understand the other's perspectives and build a consensus regarding why they all need to peacefully co-exist. Much of the work to build peace in Cyprus has been conducted by international organizations with special interests in peacebuilding.

Thus, the objective of this study is to elaborate how the international actors, with a specific reference to UN and its bodies such as the UNDP and peace-keeping mission –the UNFICYP, have engaged with the communities on the island of Cyprus with respect to re-building a sustainable peace and civic engagement, as well as empowering women.

THE CASE OF CYPRUS

The Cyprus conflict, one of the world's intractable disputes, emerged from a colonial context. After more than 300 years of Ottoman rule, Britain annexed Cyprus in 1914, and in 1925 island became a crown colony of Britain. The island of Cyprus was granted independence in 1960, which led to the establishment of a common republic called the Republic of Cyprus (henceforth RoC). In 1963, Archbishop Makarios, the spiritual leader of Greek Cypriots and President of the Republic, raised various concerns regarding Turkish Cypriot community and their rights. He began to suggest that the constitution had to be amended, specifically to abort all power-sharing agreements between Greek Cypriots and Turkish Cypriots. This was the culmination of the dispute between the two communities living on the island. Makarios then proposed a 13-points constitutional amendment in 1963, which would have ensured the Greek Cypriot majority had decision-making power within the common republic; however, this was opposed by the Turkish Cypriot community. Intercommunal violence then began, and soon after the Turkish Cypriot ministers and other government officials eventually resigned. During this period, Greek nationalists pushed for unity with the motherland of Greece (*Enosis*), whilst Turkish nationalists advocated for the island's partition (*Taksim*). In January 1964, public unrest on the

island reached a point where Turkish Cypriots were forced to vacate many of their settlement enclaves, which accounted for barely 3% of the island's total area (MFA, 2021). Conversely, the London Conference—which was held in February 1964 between the United Kingdom, Greece, Turkey, and the Cypriot communities—failed to put an end to the conflict on the island. Additionally, efforts to restore order by the British and the UN were unsuccessful, as intercommunal conflict continued between parties.

As a result, in March 1964, the UN Security Council (UNSC) authorized a peace-keeping mission on the island entitled UNFICYP (UNSC Resolution 186, 1964). In July 1974, Turkey's intervention in Cyprus prevented the island's unification with Greece, which consequently paved the way for the *de facto* separation of the island into the northern and southern parts of Cyprus. Since then, Turkey, Greece and the United Kingdom also focused on restoring peace and constitutionalism in Cyprus (UNSCR 353, 1974). Subsequent resolutions recommended caution in any action that could jeopardize the island's sovereignty, independence, territorial integrity, and non-alignment, and in any attempt to split or modify the island's demography; it also emphasized the safe return of refugees to their homes.

THE SIGNIFICANCE OF CIVIL SOCIETY AND CIVIC ENGAGEMENT

The civil society plays a key role in building democracies, since it is a collective action by interested groups that can be enhanced by allowing organizations and individuals to collaborate and express themselves in ways that might otherwise go unheard (Vasilara and Piaton, 2007). Vasilara and Piaton (2007) also suggest that inherent societal confusions about its purpose, the role of the state, and the role of political parties may be one of the causes for the slow growth of civil society action in Cyprus. Furthermore, the institutional structure for civil society activities has allowed and enabled the sector to flourish. They further explain the research conducted in 2005 by the UNDP-ACT (Action for Cooperation and Trust) on the status of societies also on the island, using the CIVICUS method to evaluate its characteristics and investigate potential solutions to the structural issues faced by the civil society (Flynn 2016: 84). For instance, Akçalı and Antonsich (2009) used survey data and opinions from Cypriot environmental stakeholders to interrogate the ability of the ACT in 2005 to contribute to the conversation about the role of environmental collaboration in resolving ethno-territorial conflicts. The project was established by the UNDP as a strategy to foster inter-communal tolerance in order to create chances for bi-communal environmental partnerships. The UNDP's nature has no limitations in rhetoric, and it is more effective when it provides solutions that are regarded as advantageous to all parties involved, rather than when it uses the environment to abstractly establish a shared “national pride” across ethnic groups, as proven by their findings.

Using four case studies, Lior Lehrs (2021) also examined peace plans as a technique in peacemaking, international involvement, and arbitration processes in conflict zones: the Bosnian plan in 1994 by the Contact Group; the Israel and Palestine peace process in 2000 under the auspices of the United States (US) President Bill Clinton; the Annan Plan for a comprehensive solution for Cyprus in 2004 led by then-UN Secretary-General Kofi Annan; and the UN's Kosovo plan in 2007 with Envoy Martti Ahtisaari (former President of Finland). Lehrs (2021) looked at peace initiatives

as a diplomatic strategy and global practice, as well as their long-term impact as a “textual agency”. It was discovered that, despite being influenced by a particular circumstance, peace plans can, in some instances, take on a life of their own and have a long-term effect, despite having failed in the short run. According to Krishna Kumari (2001) most intrastate disputes have quite similar qualities, and carry significant consequences for women’s and gender issues. The warring parties, for starters, purposefully impose devastation on civilian targets. Furthermore, intrastate war has forced people, especially women and children, to flee their homes.

Finally, these conflicts lay a foundation of hatred, resentment, and animosity among hostile parties, which is hard to overcome. Additionally, Kumari underscored how experts from US Agency for International Development (USAID)’s Center for Development Information and Evaluation discovered that the consequences for women of war can be divided into categories, namely the social and psychological, economic, and political. With regard to the social and psychological aspects, it was suggested that females became frequently traumatized as a result of the fighting. Politically, it was observed that throughout the battle, each of the six states saw women's civic responsibilities increase due to the absence of men. Volunteer work was done by women in parishes, colleges, clinics, and charitable organizations and they frequently assumed leadership of political structures (Kumari 2001). As a matter of fact, post-conflict female employees were among the first to leave their work as war veterans returned to regular life.

The UN’s Methods of Peace-Building in Post-Conflict Societies

The UN is, in fact, established as a post-war cooperation in 1945 among the states. For Clive Archer, the UN is one of the primary post-war developments that “mirrored was the division between the Soviet-led bloc and the United States-led bloc, the East–West Cold War” (2002: 27). It is a *pure* inter-governmental organization which has global objectives. It is in this regard central to highlight the fact that the UN’s role in intrastate matters (falling under states’ domestic jurisdiction) is hindered by Article 2(7), but “this principle shall not prejudice the application of enforcement measures under Chapter VII” (UN Charter, 1945). As stated in the UN Charter, the UN’s primary goal is to maintain international peace and security. The UN Charter under Article 2 paragraph 5 calls on the UN members to refrain from using force to settle disputes. Accordingly, Chapter VI of the Charter mandates the peaceful resolution of disputes through the Security Council's action, including methods such as dialogue, mediation, arbitration, and judicial judgements (UN Charter, Chapter VI). Chapter 7 of the Charter which is entitled “Actions with respect to the threat to the peace, breaches of peace and act of aggression” authorizes the UN Security Council with the ability to order coercive measures ranging from diplomatic, economic, and military penalties (sanctions) to the use of armed action, if attempts at a peaceful resolution fail. This is based on the idea of collective security, in which aggression against one member is met with resistance from all. Moreover, the General Assembly and non-member states are allowed to participate in security matters under the UN Charter. Any state, whether a member of the UN or not, has the capacity to take any issue to the Security Council or the General Assembly's attention if it threatens international peace and security (UN Charter, Article 35).

As aforementioned, the UN Peacebuilding Commission (PBC) was established in 2005 as an intergovernmental advisory committee to fulfil the demands of states devastated by conflicts and war. The PBC intends to address an institutional void left by the UN's lack of a body dedicated to post-conflict rebuilding. The UN Security Council is primarily concerned with current crisis situations within states, whereas the Economic and Social Council (ECOSOC) is mostly concerned with helping developing countries. Thus, the PBC's goal is to create an administrative system to meet the unique needs of divided or post-conflict states in terms of rehabilitation, reintegration, and reconstruction. The overall function is to help these countries lay the groundwork for long-term development. The PBC's mission is to mobilize global funds and provide integrated post-conflict recovery plans, with an emphasis on rebuilding, institutional development, and long-term development. The UN's vast capabilities and expertise in fields including conflict prevention, arbitration, peacekeeping, civil rights, rule of law, humanitarian assistance, rebuilding, and lengthy development are available to the PBC for this purpose (Baetens, 2014). Since 2006, the Organizational Committee has held country-specific events for Guinea-Bissau, the Central African Republic, Liberia, and Guinea, in addition to Sierra Leone and Burundi.

It is imperative to indicate that, the preservation of peace and stability, as well as post-conflict rebuilding, were included in the Security Council's Repertoire of Practice in 1998 at the 3961st meeting (UN, 2021). Following the armed conflict in Ituri, a district in the north-eastern Democratic Republic of Congo (DRC) in 1999, the UNDP launched a project aimed at supporting intercommunal peaceful coexistence, providing opportunities to access quality basic infrastructure and social services, revamping development in communities, strengthening the capacity of local organizations, and continuing to educate people concerning HIV/AIDS (Samset and Madore, 2006). The project's central notion was that civic engagement could help reduce aggression and reconstruct peace among the people within the community. For instance, the UNDP used a direct execution approach in which it backed small-budget, geographically limited, and short-term local initiatives. A number of reconciliation and community development processes in Ituri were established as a result of the project, with significant societal outcomes. In Ituri, the project has been a one-of-a-kind initiative in terms of its development focus and support for projects launched and run by the locals of the district.

"UN Women" is also one of the entities established by the UN General Assembly (UNGA) in 2010 under the name *the UN Entity for Gender Equality and Women's Empowerment*. This was a huge step towards attaining the members' goal of equality for women and their empowerment (UN Women, 2022). One of their mandates is to aid the status of women in intergovernmental organizations, like the Commission on the Status of Women, in developing policies and worldwide standards and practices. Moreover, to assist states' parties in adopting the standards by providing appropriate financial and technical assistance to those nations that seek it also ensures that the relationship with civil society is cemented.

In the context of empowering and reinforcing the political role of women in the peace processes, the UNSC unanimously adopted the far-reaching Resolution 1325 on "Women, Peace and Security", which mandates that women should be participants in the making and keeping of peace in the local, national, and international arenas (UN,

2021). Furthermore, the UNSC adopted a series of more relevant resolutions, such as 1820, 1888, and 1890.

New threats to international peace and security, such as disease outbreaks, pandemics, and global terrorism have all been a cause for concern in the post-Cold War period. This has led to the need of the UN to widen its scope of work from peace-keeping activities to those relating to new threats posed in the global arena.

THE UN AND ITS BODIES: LESSONS FROM CYPRUS

As mentioned earlier, the major UN entities in Cyprus include the aforementioned UNFICYP, the Office of the Special Advisor for the Secretary General (OSASG), and the United Nations Development Programme (UNDP). These have together worked in collaboration with the two communities to ensure that they do not engage in intercommunal violence, but rather build and maintain peace (UNDP, 2021). Since the outbreak of intercommunal conflict in Cyprus in 1963, the UN has remained a prominent international player in aid, as well as dispute mediation between both the Greek and Turkish Cypriot communities. The UNFICYP then launched in Cyprus in 1964 under Resolution 186 by the UNSC, following a round of unprecedented violence in the country (Bölükbaşı, 2001). Peacekeeping forces had the mandate to prevent reoccurrences of violence between the two communities in order to preserve the social order. The UNDP was also established in 1964 to assist nations in alleviating poverty and ensuring global human development.

The UNDP

One part of the UN body working effectively on the island of Cyprus is the UNDP, which was founded in 1966 to assist countries in eradicating poverty and ensuring sustainable development across the globe. This implies that there is a focus on the growth of state economies, which prioritizes improving the quality of life for all citizens while conserving the environment and natural resources for future generations. The UNDP, having some 136 offices worldwide, represents the greatest on-the-scene representation of any development assistance organization worldwide. The UNDP distributes assistance in five-year state initiatives aimed at attracting investment money, educating skilled workers, and deploying advanced technologies (UNDP, 2021). The UNDP also provides expertise to assist developing/ periphery countries in improving their ability to govern effectively by establishing egalitarian, responsive, and open political and legal institutions. A good example for this was the UNDP-ACT which was undertaken between 2005–2013 funded by USAID (Flynn, 2016: 84). In support of the ongoing peace-building process in Cyprus, the UNDP operates a Project Management Office, which is today mostly funded by the EU.

The culture and heritage projects include community participation programs to measure and build confidence and infrastructural development and urban upgrade projects. The UNDP is concentrating its efforts on restoring essential government functions like as civil service administration and humanitarian coordination. The goal is to establish an atmosphere in which everyone can have their views heard, particularly women, youth, indigenous peoples, persons with disabilities, and community as a whole. In this regard, the UNDP's *Peace It Together* project was developed in conjunction with Cypriot civil society and in honor of its contributions.

The objective of the project was to compile and codify the knowledge gathered over a 12-year period in Cyprus during peacebuilding and reconciliation efforts. The initiative, which was supported by the USAID, also planned to create a digital platform that would use innovation to promote civic engagement and peacebuilding. Furthermore, the initiative allowed for practitioner interactions, with practitioners from Cyprus visiting those in other countries and practitioners from other places visiting Cyprus for mutual learning opportunities, enabling for sharing of citizen-based peace-building tools, techniques, and practices as well as learning about reconciliation work from others.

The Sustainable Development Goal (SDG) 16 of the 2030 Agenda for Sustainable Development includes a widely recognized goal for establishing peaceful, just, and inclusive societies. This promotes the rule of law, equality before the law, the security of citizens, and human rights, while also ensuring the peaceful resolution of conflicts. In this context, the UNDP encourages governments to improve their governing bodies, as well as to combat corruption and promote community involvement so that people in the communities can engage with one another. The UNDP also emphasizes reinstating fundamental government services, which includes civil service administration and aid coordination in post-crisis situations (UNDP, 2021). Here, the goal is to give rise to an atmosphere where people, particularly women, youth, native populations, people with special needs, and society at large have their voices heard. The *Peace It Together* project is a UNDP project that was developed in partnership with and in honour of Cypriot civil society's essential effort (UNDP Cyprus, 2022a). The goal of the project was to record and codify the amount of knowledge gained over the course of 12 years of peacebuilding and reconciliation efforts within Cyprus. Financed by USAID, the project also aimed to create a digital platform that uses innovation to promote civic involvement and peacebuilding (UNDP, 2021). Furthermore, the initiative facilitated Practitioner Exchanges whereby practitioners from Cyprus could visit practitioners in other nations, and practitioners from other settings could also visit Cyprus for reciprocal learning opportunities, thereby also enabling the sharing of citizen-based peacebuilding tools, methodologies, and practices while also learning about reconciliation work from others. According to the UNDP's Executive Board:

The overall mission of the UNDP should be to assist programme countries in their endeavor to realize sustainable human development, in line with their national development programmes and priorities (UNDP Cyprus, 2022b).

As part of the ongoing peace- and confidence-building measures, the UNDP, the Sewerage Board of Nicosia, and also the EU worked together to promote and facilitate access to wastewater services for both communities of Nicosia. This was a process carried out through the project for the new Nicosia Wastewater Treatment Plant (WWTP). The project began in March 2010 and ended in June 2013, and the plant is now fully operational. The new wastewater treatment plant serves both the Turkish and Greek Cypriot communities, producing high-quality treated sewage effluent (TSE) for irrigation. The TSE conformed to appropriate irrigation regulations. The UNDP assisted with the project's implementation, and organized and promoted discussion

between the two communities and monitored the project's performance. This was in line with goal six of provision and access to clean water and sanitation, which is among the sustainable development goals, as it encourages the availability of safe water for drinking, as well as the as the availability of water for irrigation for farming purposes (UNDP, 2021a).

Another area that the UNDP provides support is the “Technical Committee on Cultural Heritage” in Cyprus. The UNDP’s collaboration began with the Cultural Heritage Committee in 2009, when it was invited by the European Commission (EC), which is one of the key organs of the EU. The study established the basis for cultural heritage to play a more active part in the island’s ongoing peace and confidence-building process. The Committee’s conservation and visibility initiatives were directly implemented and administered by the UNDP, resulting in a favourable climate for the non-political assessment of cultural heritage for both parts of Cyprus. St. Mary of the Armenians in Famagusta, Paphos Hamam/ Bath (near *Hasan Ağa*), and the church of Archangelos Michael in Lefkonoiko/ Geçitkale were some of the places in which conservation work was done.

Specifically, in the realm of cultural heritage, 84 cultural heritage sites in total have been supported and physically protected or restored on the entirety of the island by the Technical Committee on Cultural Heritage (TCCH) and the UNDP since 2012 (UNDP, 2021b). The EU has committed approximately €19.9 million, basically from the Commission of the Union. Thus, the EU works in partnership with the TCCH and the UNDP, with the aim of conserving cultural heritage on the island of Cyprus.

The UNFICYP

The UN Security Council adopted resolution 186 –recommending the creation of a United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP) on March 4, 1964. The Council stipulated the task of the peacekeeping force “as preserving international peace and security, preventing the recurrence of fighting and contributing to the maintenance and restoration of law and order and a return to normal conditions” (UNFICYP, 2022). Since then, UN peacekeeping mission (or *blue helmets*) is deployed on the island.

The peacekeeping forces in Cyprus have had a continued outlook of ensuring that there is peace on the island. The deployment of UN peacekeeping forces in Cyprus aimed to ensure that there would be no clash between the two sides, and this alludes to Goal 16: Peace, justice and strong institutions, which are among the SDGs. In relation to this goal, the UNFICYP has been doing various activities involving the two communities, such as the UNFICYP *Youth Champions for Environment and Peace*. This activity is centred on the SDGs, which serves as a roadmap to a brighter and more sustainable future for all. The individuals chosen as UNFICYP Youth Champions for Environment and Peace offer their ideas, thoughts, and opinions in their own capacity, without reflecting their views of the UN, the UNFICYP, or their authorities or staff (UNFICYP, 2020c). The UNFICYP created the NGO Networking Group in 2017 to provide NGOs, academic institutions, and other groups with special interests a forum to come together, share their perspectives, share ideas, and help each other with issues of mutual interest, as well as to keep up-to-date with developments and civil society

activities. Since the onset of the COVID-19 epidemic, regular meetings have been held digitally until recently.

In addition, the UNFICYP met with *Hands Across Divide* (HAD) in June 2020 to discuss women's peace and security in Cyprus (UNFCYP, 2020a). This is one of Cyprus's oldest bi-communal women's organization and it was the first to put women's rights, peace, and security on the national agenda. The panel considered subjects such as the future of women, the defense and stability agenda, and the influence of the Covid-19 epidemic on gender equality throughout the conference. Domestic violence was also addressed, as well as reframing peace in terms of women's safety in the absence of violence. They feel that a peace process cannot be sustained except if the physical safety of women is assured. Gender-based violence is integrally related to the larger agenda of women, peace, and security, and gender-based violence will persist unless women are actively involved in decision-making (UNFICYP, 2020a; Papastavrou and Zenon, 2017).

The UN's Good Offices mission in Cyprus also advocates for the inclusion of women issues with in peace efforts framework. In the report pertaining to the "Mission of good offices in Cyprus" on 31 December 2021, the UN Security Council also indicates that:

Their contributions range from providing basic services to enhancing cohesion and stability; from enabling communities to influence social norms to mediating relationships between the government and people through dialogue or mechanisms for state accountability. As such, community engagement with local civil society actors is a central component of peacebuilding and sustaining peace. This is why, in my 2018 report on Peacebuilding and Sustaining Peace (A/72/707 and S/2018/43), I called for wide-ranging efforts to strengthen this work.

Gender-based violence is inextricably linked to the broader agenda for women, peace, and security, and unless women are active participants in decision-making, gender-based violence will continue (UNFICYP, 2020b). Moreover, the UNFICYP also joined the Women's Rights Group in order discuss the dreadful effects of the Shadow Pandemic on Domestic Violence. The UNFICYP joined together with women's rights advocates in Cyprus during 2020 lockdown period. Besides health dangers, the pandemic has put many women at risk, forcing them to stay at home with their abusers. Women bear a disproportionate share of caregiving obligations, and this is often underappreciated; however, this has become more pronounced and vital to the global reaction to the COVID-19 pandemic. During the NGO event hosted by the UNFICYP's civil affairs division, the Gender Affairs Office, the importance of incorporating gender aspects into response plans was emphasized in order to ensure gender views are effectively handled. Another point stressed during the meeting was the significance of prioritizing services to detect and react to gender-based violence in affected communities by the COVID-19 pandemic, as well as taking action in Cyprus and around the world to stop violence against women in the context of the present health crisis (UNFICYP, 2020b).

In addition, with the cooperation of the UNFICYP, Xenion High School in Paralimni, the “Famagusta Avenue Garage” in Deryneia, and GIGEM (*Girne Gençlik Gelişim Merkezi*– Kyrenia Youth Development Centre) held an online conversation for young people in July 2020. Those who participated talked about how the pandemic had impacted their daily lives and future plans, as well as the effect on vulnerable

groups and how youngsters from both communities may work together to overcome obstacles. The young participants’ key concerns were education, future job opportunities, their families' health and financial well-being, as well as the ongoing limits on crossings. In addition, the *Famagusta Students Together* program, which strives to bring together high school students through collaborative activities, reopened its operations following a halt caused by the COVID-19 lockdown (UNFICYP, 2020d).

The activities mentioned above are essential in peace-building from the grassroots level, since children from both the Greek and Turkish Cypriot communities take part in activities that encourage them to mingle, share ideas and knowledge, and also share information about their cultures.

WOMEN’S ACTIVISM IN THE CYPRUS PEACE PROCESS

The UNSC Resolution 1325 addresses the ways and manner that the UN can promote human development, including women’s empowerment, gender equity and sustainable development in post-conflict societies. UNSCR 1325 on *Women, Peace and Security* was officially approved in 2000; it demands that women must be involved in the making and preservation of peace at the local, state, and global levels. It was the first time that *this* male-dominated international organization had ever acknowledged the gendered nature of the war, struggle, peace, and defence. The unequivocal ratification of such a declaration demonstrated the world's understanding of gender imbalances and disparities, and also women's role in the prevention and resolution of disputes.

In addition, the declaration elaborated the effects of war on females, and the chapter on protection covered women’s rights, as well as safety against gender-based violence such as sexual assault and other types of rape. Another crucial highlight was on the significant role of females in resolving conflict and the lengthy peace, and also engaging women in leadership. Resolution 1325 on *Women, Peace, and Security* is historic in that it is the first time the Security Council concentrated entirely on women as autonomous agents in crisis and in post-conflict settings. UNSCR 1325 is made up of 18 points that address the themes that are discussed below. Moreover, UNSCR 1325 highlights gender mainstreaming, which refers to the incorporation of a gendered viewpoint into the UN peacekeeping mission and demilitarization efforts.

Furthermore, governments are actively focusing on implementing UNSCR 1325 through National Action Plans (NAPs) that are mandated as parts of respective obligations towards another UN-coded document entitled the *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* (CEDAW). It is indeed critical that attempts to translate or interpret UNSCR 1325 into NAPs take into account the needs of the community and highlight specific realities. As a result, NAPs must not simply become another instrument for “checking the gender box,” allowing nations

to declare that they adhere to international criteria for gender equality. Instead, they will concentrate on particular cultural issues with the goal of developing solutions for war, post-conflict, and non-conflict societies—solutions that sound right for the people at the heart of NAP challenges.

UNCR 1325 is vital to Cyprus, and it is imperative to note that it was adopted within the framework of the Cyprus peace process. A National Action Plan for Cyprus is yet to be prepared. The Security Council enacted a succession of increasingly relevant resolutions, such as 1820, 1888, and 1890, to improve the actual application of UNCR 1325. The focus is on making 1325 and its succeeding resolutions appropriate to the setting of Cyprus and available to all, as well as to build a decent NAP that benefits the entire Cypriot community. Notwithstanding UNSC Resolution 1325's instructions to UN member states, Cypriot women remain disproportionately excluded at the negotiating table. Within the negotiating framework, the importance of including UNSCR 1325 as an element of the route to a durable and sustainable remedy to the Cypriot Question has still not been understood. Although the term "gender" encompasses women, girls, men, and boys, the effect of sexual identity on official debates and possible solutions to the Cyprus Problem at the negotiating table has not been thoroughly addressed. As a result, the Cyprus peace discussions lack a gender lens, and so fail to grasp gender equality concerns in most of the areas under consideration, including administration, land, the EU, nationality, commerce, and defense.

Numerous Cypriot civil society organizations, particularly those focused on females' concerns, have also been advocating gender equity, as well as incorporating the gender lens in the peace processes for years. The bi-communal *Hands Across the Divide* (HAD), which dates back to 2001, and the *Gender Advisory Team* (GAT) launched in 2009, represent the key institutions aiming to cope with the obstacles to emboldening the political role of women in the peace process, and taking on the responsibility of promoting peace, reconciliation, and the implementation of UNSCR 1325 in the Cyprus context. The HAD is one of the oldest bi-communal women's organizations in Cyprus, and was the first to put women, peace, and security on the national agenda (Demetriou, 2019). The GAT also aims to bring a female viewpoint to change in Cyprus in order to impact the island's future, and to enhance communication between women on both sides of the conflict (Demetrou, 2019). These women began gathering before the island's first crossing points opened in 2003, with meetings being held in the bi-communal settlement at the buffer zone. The forum emphasized that structural change—which the women, peace, and security agenda lays out a template—presents the potential for transformation. Deepening women's participation in the peace and political processes entails challenging the existing status and rethinking what peace means—ideally, a definition that incorporates a wider range of perspectives. The two organizations concentrate on lifting female voices and needs with regard to the Cyprus problem. The last one primarily involves the testing and incorporation of such a gender lens within recurring Cyprus peace negotiations, and has been using UNSC Resolution 1325 as a key tool. With regard to the Cyprus question, each of these groups took on the task of fostering peace, reconciliation, and the fulfilment of the resolution.

The main objective of conferences known as the *Pathways to Sustainable Peacebuilding Conference* was to build on prior efforts regarding women's rights,

programs, and dialogues, as well as to carry along women politicians and civil society from various ethnic backgrounds to help comprehend UNSCR 1325 and articulate its importance with respect to the daily plight of women in Cyprus. Each of the four workshops was in charge of one the resolution's four pillars: relief, protection, prevention, participation, and recovery. The major successes, which were attributed to women's rights advocates in Cyprus, included the presence of a women's network that spans the two communities, improved transgender status and rights, as well as visibility.

During the group's talks, the concern was identified that women's empowerment and rights remained minimal, and there was a paucity of awareness regarding gender equality—the school system was assessed to be reinforcing stereotypes. It is also suggested that education policies that encourage a climate of hostility and gender inequity such as the masculine narrative should be debunked, together with the rectification of patriarchal education. Generally speaking, within peace processes, the gender viewpoint is not taken into account. Those who are involved in the processes report feelings of isolation and loneliness, as well as a lack of ties with the wider public sphere. Moreover, the percentage of females in administration and parliament is inadequate, and they should be supported by an advocate. It was recognized that this absence of women's participation in the Cyprus peace process is indicative of a more general shortage of women in positions of power. This is attributable to a lack of women's empowerment, and to pervasive stereotypes, as well as a paucity of funding to enable female initiatives. The conflict in the Middle East regarding the persecution and re-victimization of females was indeed perceived as a barrier to their meaningful involvement and active participation in the political realm. In view of the findings, it was observed that such concerns would have to be tackled in what seems like a post-solution environment if such a peace accord involving active female participation were to be put in place.

As postulated by various scholars, in both Turkish and Greek Cypriot communities, “women's participation in political life is noticeably low” (Demetriou, 2019: 4). In the RoC there are eight (8) women parliamentarians out of 56, or 14.3%, down from 17.86% in the previous parliament (Cyprus Mail, 2021). In the northern part of the island there are 11 out of 50 seats in the legislature are represented by women following the 23 January 2022 parliamentary elections (Yenidüzen, 2022); these equals 22%—up from 18% four years ago.

CONCLUSION

Cyprus is regarded as low-intensity problem on the Security Council's agenda, demonstrating how the global society lacks urgency in dealing with a conflict with no casualties. It is said that there few members of the Security Council interest in the subject which include United Kingdom, France, and Russia Federation and these pay more attention to the Cyprus problem (Novosselof, 2021). Most resolutions concerning Cyprus are signed by the United Kingdom. Within the Security Council, France and Russia are seen as the principal advocates of the RoC and the Greek Cypriot society (Stronski, 2021). Russia is the only Security Council member that has exercised its veto rights on a resolution on Cyprus more than twice. The US and

People's Republic of China are said to have been have the P5's most detached allies to the Cyprus problem. Since the collapse of the negotiation table in July 2017 at Crans Montana, Switzerland, there has not been a sustainable peace process and this has heightened hostility between the two parties, pushing them far apart (Daily Sabah, 2017).

The UN bodies and missions in Cyprus will mark their 60th anniversary in the island in 2024, making it a good moment to look back on their impact and effectiveness throughout the years. In the scope of the Cyprus Issue there has been continuing engagement among peacekeeping and peacemaking more of a legacy operation so to say. Cyprus is a one-of-a-kind scenario in terms of international relations and peacekeeping missions. Nicosia, the capital city continues to be partitioned city in Europe as of now.

The UNFICYP is, in fact, largely a first-generation peacekeeping operation, which has limited mandate and, despite recent efforts, is essentially about military stabilization of the ceasefire line rather than working towards peacebuilding. Having said that, the UNDP has actively engaged in activities sustaining peacebuilding on the island. Dating back to 1964, the UNFICYP is launched on the island and the UN views peacekeeping to be a facilitator of political processes. The UN, was initially established as a mediator (under the 186 Resolution), when the UNSC recommended that the UN Secretary-General designate a mediator to promote a peaceful solution of the Cyprus problem with the aim of facilitating subsequent sessions of negotiations. The continued existence of the UN has kept the both sides of the island in talks. The UN Secretary-General appointed Mr. Galo Plaza Lasso as the new mediator after his predecessor's death. The Mr. Plaza submitted a report in March 1965 "which he went beyond the scope of his mandate by offering a framework for a future agreement and proposing that the two parties in Cyprus start negotiating on that basis" (MFA, 2022) which in consequence led to the abandonment of UN's mediation function. Even while major obstacles have hindered a complete settlement on the island since then, the UN has laid the groundwork for a potential resolution by fostering communication among them. Even while underlying facts have led to the island's split, the UN deployment has, in fact, maintained the idea of reunion alive.

The UN's effectiveness has been hampered by the parties' differing conceptualizations of the notion of "solution" during a peace process. Peacekeeping operations have been rendered ineffectual due to the apparent inconsistency of peacemaking efforts. The UN's peacekeeping mission has been limited by the ability of maintaining stability among the parties. The UN seems to be an effective coordinator in maintaining peace, it has however partially failed to facilitate a comprehensive peace-making on the island. There are mostly two resolutions per year on average, mostly renewing UNFICYP's six-month mission, supporting continuing talks, or reiterating them. Thus, there is a weak or an absence of real progress with to the political climate of Cyprus.

Despite the current status of the problem, both communities in Cyprus have played a key role in initiatives to improve Women Peace Security (WPS). Owing to the absence of readiness from the both governments to actively incorporate women with in peace process, UN efforts to promote women's involvement in the peace

process have proved to be not adequate since there are still obstacles for an even representation of women at the political sphere.

In 2017, the Security Council formally adopted Resolution 2369, which renewed UNFICYP's term to January 31, 2018. Acknowledging that then held Cyprus Conference prior to the adaptation Resolution 2369 had failed to produce the anticipated settlement, it urged leaders of both the Greek Cypriot and Turkish Cypriot to proceed with consultations with the mandate mostly on the division of a protected area in order to reach an initial accord on major concerns (UNFICYP, 2022).

Months ahead of the Crans-Montana, Cyprus Conference in mid-2017 (UN Cyprus Talks, 2017), there was a lot of enthusiasm. This was assumed to have been going to be the the last round of negotiations and reach to striking an agreement. Following a week of intense talks, the rekindled optimism morphed into despair. The UN Secretary-General Guterres told that; his efforts in the mediation were to no avail in yielding the much-anticipated results and the Conference would end without a deal (Euronews, 2022). One of the repercussions of the failure of the peace talks included the paradigm shift in Turkey's and Turkish Cypriot leadership's official positions regarding the problem; i.e. moving towards a "two-state solution". The Greek Cypriots rather insisted to never endorse a two-state solution. In light of these developments, since the failure of the Crans-Montana negotiations in 2017 and notwithstanding the regional challenges posed by the exploration and transit route of hydrocarbons in the Eastern Mediterranean region, the UN still continues to engage in questing a peaceful settlement to this long-standing and frozen conflict with its bodies and missions on the island amid hindering factors.

REFERENCES

Akçalı, E. and Antonsich, M (2009). “Nature Knows No Boundaries”: A Critical Reading of UNDP Environmental Peacemaking in Cyprus”, *Annals of the American Association of Geographers* 99(5): 940-947.

Archer, C. (2002). *International Organizations*, London: Routledge.

Baetens, F. (2014). “Is the UN Peacebuilding Commission Successfully Filling an Institutional Gap or Marking a Missed Opportunity?”, in J. S. Carsten Stahn, *Jus Post Bellum Mapping the Normative Foundations*. Published to Oxford Scholarship.

Bölükbaşı, S. (2001). *Kıbrıs'ta Barışçı Sözümsüzlük (Peaceful Non-Settlement [in Cyprus])*, Ankara: İmge Yayınları.

Brahimi Report (2000). Retrieved from <https://peacekeeping.un.org/en/report-of-panel-united-nations-peace-operations-brahimi-report-a55305>

Cyprus Mail. (2021). Retrieved from Cyprus Mail website: <https://cyprus-mail.com/2021/05/31/just-eight-female-mps-a-drop-of-three-per-cent/?fbclid=IwAR3Rh05CGI-xiZJx1qH>, Accessed 1 August 2021.

Daily Sabah (2017). “Crans-Montana Cyprus talks fail amid provocations,” 11 July 2017. <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2017/07/11/crans-montana-cyprus-talks-fail-amid-provocations-1499723185> (Accessed 8 March 2022).

Demetriou, D. (2019). *Gender in the Cyprus Negotiations*. Oslo: Peace Research Institute Oslo (PRIO).

Eralp, D. D. and Beriker, N. (2005). “Assessing the Conflict Resolution Potential of the EU: The Cyprus Conflict and Accession Negotiations”, *Security Dialogue*, 36(2): 175-192.

Euronews (2021). “Can a new round of UN peace talks solve the decades-old Cyprus conflict?”, 28 April 2021. <https://www.euronews.com/my-europe/2021/04/26/can-a-new-round-of-un-peace-talks-solve-the-decades-old-cyprus-conflict>

Flynn, M. K. (2016). “Peacebuilding, Civil Society and Aid Conditionality in Cyprus: Evaluating Success Without Sustainability and Impact”, *Journal of Peacebuilding & Development* 11(1): 81-87.

Hadjipavlou, M. (2007, May). “The Cyprus Conflict: Root Causes and Implications for Peacebuilding” *Journal of Peace Research*, 44(3): 349-365. <https://www.jstor.org/stable/27640515>

Kumar, K. (2001). *Aftermath: Women and Women’s Organizations: The Role of International Assistance*. U.S. Agency for International Development, 14-18.

Lehrs, L. (2020). "Give Peace a Plan: Peace Plans as Diplomatic Tools and Textual Agents in Conflict Areas", *International Studies Quarterly*, 65(1): 238-249.

MFA (2021). Ministry of Foreign Affairs of Turkey. Retrieved from https://www.mfa.gov.tr/how-did-the-greek-cypriots-persecute-the-turks-of-cyprus-between-1963-1974_en.mfa (Accessed 5 April 2022)

MFA (2022). "Relations with the United Nations", Ministry of Foreign Affairs of TRNC. Retrieved from <https://mfa.gov.ct.tr/foreign-policy/international-organisations/bm-ile-iliskiler/>

Samset, I. and Madore, Y. (2006). Evaluation of the UNDP/UNOPS Peacebuilding and Community Development Project in Ituri, the Democratic Republic of Congo, Bergen: Chr. Michelsen Institute.

Selby, J. (2013). "The myth of liberal peace-building Conflict", *Security*, 57-86.

Strenski, P. (2021). "A Difficult Balancing Act: Russia's Role in the Eastern Mediterranean", 28 June 2021.

Torrent, I. (2021). "Scrutinising UN peacebuilding: entangled peace and its limits", *Peacebuilding*, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/21647259.2021.1999166?needAccess=true>

UN Cyprus Talks (2017). "After Failure of Crans Montana Talks, what next for Cyprus Peace Process", UN Peace Talks, 20 July 2017.

UN Peacebuilding Support Office (2010). "UN Peacebuilding: An Orientation". Retrieved from https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/documents/peacebuilding_orientation.pdf

UNDP (2021a). New Nicosia Wastewater Treatment Plant, <https://www.cy.undp.org/content/cyprus/en/home/projects/NWWTP.html> (Accessed 12 April 2021).

UNDP (2021b). "Technical Committee on Cultural Heritage receives Europa Nostra Grand Prix Award for Dedicated Service to Heritage", <https://www.cy.undp.org/content/cyprus/en/home/presscenter/pressreleases/20201/technical-committee-on-cultural-heritage-receives-europa-nostra.html>, 1 October, accessed 1 December 2021.

UNDP Cyprus. (2022a). Retrieved from UNDP website: “Peace it Together – What is the project about”, https://www.cy.undp.org/content/cyprus/en/home/operations/projects/action_for_cooperation_and_trust/peace-it-together.html (Accessed 12 April 2021).

UNDP Cyprus (2022b). “UNDP in Cyprus”, https://www.cyprusun.org/?page_id=376 (Accessed 5 April 2021).

Papastavrou, S. and Zenon, M. (ed). (2017). “The White Book: Pathways towards Sustainable Peace”, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/13473.pdf>

UNFICYP (2020a). “The UNFICYP meets with hands across the divide to discuss women peace and security in Cyprus”, 23 June 2020. Retrieved from UNFICYP website: <https://unficy.unmissions.org/unficy-meets-hands-across-divide-discuss-women-peace-and-security-cyprus> (Accessed 5 April 2021).

UNFICYP (2020b). “UNFICYP joins women’s Rights Groups to highlight the dangers of the shadow of pandemic: Domestic Violence”, 8 May 2020.

<https://unficy.unmissions.org/unficy-joins-women’s-rights-group-highlight-dangers-shadow-pandemic-domestic-violence> (accessed 6 August 2021)

UNFICYP (2020c). 15 June 2020. Retrieved from UNFICYP website: <https://unficy.unmissions.org/unficy-youth-champions> (Accessed 7 April 2021).

UNFICYP (2020d). “UN Blue Beret”, Summer 2020. Retrieved from <https://unficy.unmissions.org/sites/default/files/2020-summer-edition-website.pdf> (Accessed 7 April 2021).

UNFICYP (2022). “United Nations Forces in Cyprus”, <https://unficy.unmissions.org/about-good-offices>

UNSC Resolution 186 (1964). United Nations Security Council Resolution. Retrieved from

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY_640304_SCR186.pdf

UNSCR 353 1974, <http://unscr.com/en/resolutions/353>

Vasilara and Piaton (2007). “The Role of civil society in Cyprus”, *Cyprus Review* 19(2), <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/273/236>

Yenidüzen Gazetesi (2017, Nisan 5). Retrieved from Yenidüzen Gazetesi Web Sitesi: <http://www.yeniduzen.com/40-yilda-38-hukumet-63513h.htm>, (Accessed 5 April 2021).

Yenidüzen Gazetesi (2022, Ocak 24). “23 Ocak Erken Genel Seçim Sonuçları”, <https://www.yeniduzen.com/23-ocak-erken-genel-secim-sonuclari-kapsamli-sonuclar-ysk-oy-listeleri-149020h.htm>

THE RELATIONSHIPS BETWEEN FOOD PREFERENCES, DARK TRIAD and PERSONALITY BELIEFS

YİYECEK TERCİHLERİ, KARANLIK ÜÇLÜ ve KİŞİLİK İNANÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Prof.Dr. Zihniye Okray,
European University of Lefke,
Department of Psychology,
North Cyprus,
e-mail: zokray@eul.edu.tr
Orcid: 0000-00029117-4991

Assoc.Prof.Dr. Sultan Okumuşoğlu
European University of Lefke,
Department of Psychology,
North Cyprus,
e-mail: ssehtoglu@eul.edu.tr
Orcid: 0000-0001-6155-2325

Received 09 June 2022 - Accepted 28 June 2022
Gönderim 09 Haziran 2022 – Kabul 28 Haziran 2022

Abstract: *The purpose of the presented study was to explore the relationships between the Dark Triad and the personality disorders classified in DSM-5 in regard with food preferences. The data collected via convenience sampling and online survey method. Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T) Scale, Personality Belief Questionnaire-Short Form (PBQ-S), Food Consumption Preferences Form and demographic form was used for handling data. Analysis revealed negative correlations between age and all dark triad scores besides with paranoid and borderline personality features. Positive correlations were determined among Machiavellianism, psychopathy, narcissism, and all personality disorders, except an insignificant correlation between Machiavellianism and avoidant personality disorder. Participants with omnivore food preference differed with higher means in terms of psychopathy and with lower scores regarding Machiavellianism and narcissism. Meat consumption associated positively and meat doneness negatively with psychopathy. Regression analysis revealed that %42,3 of the variance of psychopathy was explained by Machievellianism, and Schizoid personality features and, food related preferences as eggs, grains, meat, meat doneness, beside ice-cream, and sweets with milk variables. Results evaluated according to relevant literature. Since associations between dark triad personality traits, personality disorders and food preferences is a novel and emerging area of study, it is also obvious that it requires further investigation.*

Keywords: *Dark triad, personality beliefs, food preferences, food consumptions, personality disorders.*

Öz: *Sunulan çalışmanın amacı yiyecek tercihleri ile DSM 5'te sınıflandırılmış olan kişilik bozuklukları ve Karanlık Üçlü kişilik özelliklerinin ilişkisinin araştırılmasıdır. Veri kolayda örnekleme yöntemi ve on-line survey tekniği ile toplanmıştır. Karanlık Üçlü Ölçeği [Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T) Scale], Kişilik İnanç Ölçeği [Personality Belief Questionnaire-Short Form (PBQ-S)]*

Yiyecek Tüketim Tercihleri Formu ve demografik bilgi formu verinin elde edilmesinde kullanılmıştır. Analizler tüm karanlık üçlü ortalamaları ile yaş

arasında negative korelasyonlar açığa çıkarmıştır. Machiavellianism, psikopati, narcissism, ile tüm kişilik bozukluğu boyutları arasında pozitif korelasyonlar saptanmıştır, sadece Machiavellianism ile kaçınan kişilik bozukluğu arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır. Yiyecek tercihi omnivore olan katılımcılar psikopati açısından yüksek, Machiavellianism ve narcissism açısından düşük puanlarla farklılaşmıştır. Psikopati ile et tüketiminin ilişkisi pozitif, et pişme derecesi tercihi negatiftir. Regresyon analizleri psikopati'ye ilişkin varyansın %42,3'ünün Machievellianism, ve Schizoid kişilik özellikleri ve, yiyecek tercihleri (yumurta, tahıl, et, et pişme derecesi, yanısıra dondurma, ve sütlü tatlılar gibi) değişkenleri ile açıklanabildiğini açığa çıkarmıştır. Bulgular bağlantılı literatüre göre değerlendirilmiştir. Karanlık üçlü kişilik özellikleri, kişilik bozuklukları ve yiyecek tercihleri arasındaki ilişkiler yeni ve gelişmekte olan bir araştırma alanı olduğundan konunun daha çok gelecek araştırma gerektirdiği açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karanlık üçlü, kişilik inançları, yiyecek tercihleri, yiyecek tüketimleri, kişilik bozuklukları.

INTRODUCTION

Personality is a hypothetical construct or organization. Personality again is an abstraction that is based upon observations among individual's behaviours. Among too many definitions of personality the most common and acceptable counterparts of personality can be summed up as a most dominant and striking also unique characteristics of a human being that distinguish one from another. Personality is an inborn characteristic, which is stable, consistent and constant. Nowadays personality psychologists reach to an agreement that nature and nurture are working together and has tremendous effects on human beings' personality development (Okray, 2020; Yazgan İnanç & Yerlikaya, 2014). Although personalities differ from each other sometimes they can be pathological that need long term psychotherapies but also in normal population non-pathological personalities can be exists. The ground breaking new concept of The Dark Triad proposed by Paulhus and Williams (2002) consists of aversive but in a normal range functioning personality characteristics that are Machiavellianism, narcissism and psychopathy. Jones and Paulhus (2010) defined Machiavellianism as marked with strategic planning and manipulation, psychopathy as behaviours characterized by callousness, impulsive and thrill-seeking behaviours sometimes these behaviours can include criminality and narcissism as behaviours and thoughts that are strictly related with grandiosity, egocentrism, and a sense of personal entitlement. These dimensions are positively correlated and share the common expression of callous manipulation. The Dark Triad researches cumulated around occupational, educational, mating, interpersonal, and antisocial behaviour (Furham, Richards & Paulhus, 2013).

According to Beck and Ellis, personality disorders are not diseases but they are thoughts in other words cognitive factors. These cognitive factors shaped and learned

by the reactions of an individual to a general or specific stimulus (Beck, Davis & Freeman, 2015). According to them personality disorders are characterized by personality belief clusters. These personality beliefs effects individuals' perception

upon past, present and future and may cause difficulties in life adaptation. These personality beliefs at the same time are generalized, inflexible, coercive and resistant to change (Butler, Brown, Beck, & Grisham, 2002).

1. RELEVANT LITERATURE

Associations of personality traits with a wide range of various research variables is one of the topics which gets attention from researchers for a very long time (e.g. Okumuşoğlu, 2021; Weiting, Kua & Kang, 2019; Okumuşoğlu, 2017; Roczniewska & Bakker, 2016; Barlett, C. & Barlett, N., 2015; Sumer, Bilgic, N. Sumer & Erol, 2005). According to the relevant literature (e.g. Vossen, Coolidge, Segal & Muehlenkamp, 2017) there are limited amount of researches that tries to link the dark triad and personality disorders. In their study the search for the relationships between dark triad especially with Cluster B personality disorders have been targeted. They informed that especially male participants have higher degrees in all three features of dark triad and in personality disorders than female participants. On the other hand, they found out that female participants showed more characteristics regarding histrionic, borderline and narcissistic personality disorders, while male participants have showed more antisocial personality disorder characteristics.

In related literature personality traits and health related actions, eating habits, dietary actions and food preferences of individuals were reported as associated (e.g. Machado-Oliveira et al., 2020; Nezelek & Forestell, 2019; Lin, Ortega, Caputo, & Lusk, 2019, Stevenson, 2017; Carrillo et al., 2012).

For example, in the related literature, a negative correlation was reported between meat consumption and openness and another negative correlation was reported between meat consumption and extraversion personality trait. Conscientiousness and Openness personality traits were reported as positively correlated with food choices as preferring to eat fish and plant-based foodstuffs. On the other hand, personality traits as conscientiousness and extraversion were reported as negatively correlated with food preferences as favouring carbohydrates (Pfeiler, & Egloff, 2020).

According to the literature (Pfeiler & Egloff, 2020; Stevenson, 2017) Conscientiousness trait is one of the personality traits that is consistently linked to healthier food preferences. On the other hand, according to Booth-Kewley & Vickers, (1994) individuals who has higher scores in terms of Agreeableness are informed as favouring to take vitamins more frequently than others do and the participants who has higher scores regarding agreeableness linked to preferences regarding reducing the intake of fats and sugar.

When it is thought that dark triad personality traits are associated with high aggression beside low empathy and agreeableness (Schimmenti et al., 2019; Furnham et al., 2013) research results which implies association of these traits with meat

consumption in other words with “Omnivorous type diet” could become clear (Sariyska, Markett, Lachmann, & Montag, 2019)

By looking at the related studies which reveals that measurements related with personality are reliable in terms of prediction of dietary patterns of individuals (Stevenson, 2017; Bogg, & Roberts, 2004) it is became clear to understand the

existence of a link between personality traits and food preferences. It is also obvious that, since it is a novel area of study it requires further investigation.

The purpose of the present study was to explore relationships between the Dark Triad and the personality disorders classified in DSM-5 in regard with food preferences.

Research problems of the study:

Is there any relationship between food preferences, DTDD-T and PBQ-S results?

Is there any differences between food preferences groups (as vegan/vegetarian and omnivore) regarding DT personality traits and PBQ-S results?

Is there any correlations between Dark Triad and Food Consumption Rates and Meat Doneness?

Is there any gender based differences regarding DTDD-T results?

Is there any predictive relationship between dark triad personality features and personality beliefs, and food preferences?

2. METHODOLOGY

Model of the presented study is relational scanning and it’s a cross-sectional study. The data of this research collected via online survey method.

Convenience sampling is a nonprobability method of survey sample selection (Johnson, 2014) and Convenience Sampling method was used to gather data upon general population. Questionnaire distributed to the participants via internet.

2.1. Participants

The age range of the participants is between 18 - 72 with mean value 28,67±8,49. The distribution of participants according to their, gender, food preferences are given in the table below. Vegan food preference has choosen by only two participants. Therefore vegetarian and vegan categories are combined and shown in one category. (see Table 1 and Table 2 below)

Table 1: The Distribution of Participants According to Their Gender, & Food Preferences (N=191)

Food Preferences	n	Percentage
Vegetarian/ Vegan	10	5,2
Omnivore	181	94,8
Gender	n	Percentage
Female	143	74,9
Male	48	25,1

Table 2: The Distribution of Participants According to Their Food Consumption Percentages

Food Consumption	n	Percentage
Milk		
Never	33	17,3
One per month	18	9,4
1 time per 2 weeks	21	11,0
1-2 times a week	44	23,0
3-4 times a week	33	17,3
5-6 times a week	8	4,2
Everyday	34	17,8
Meat		
Never	7	3,7
One per month	6	3,1
1 time per 2 weeks	30	15,7
1-2 times a week	77	40,3
3-4 times a week	53	27,7
5-6 times a week	11	5,8
Everyday	7	3,7
White Meat		
Never	5	2,6
One per month	11	5,8
1 time per 2 weeks	23	12,0
1-2 times a week	80	41,9
3-4 times a week	50	26,2
5-6 times a week	16	8,4
Everyday	6	3,1
Fish		
Never	21	11,0
One per month	65	34,0
1 time per 2 weeks	46	24,1
1-2 times a week	54	28,3
3-4 times a week	4	2,1
Everyday	1	,5
Eggs		
Never	12	6,3
One per month	6	3,1
1 time per 2 weeks	10	5,2
1-2 times a week	31	16,2
3-4 times a week	50	26,2
5-6 times a week	30	15,7
Everyday	52	27,2
Legumes		
Never	5	2,6
One per month	11	5,8
1 time per 2 weeks	18	9,4
1-2 times a week	84	44,0
3-4 times a week	60	31,4
5-6 times a week	11	5,8
Everyday	2	1,0
Sweets with Milk		
Never	27	14,1
One per month	67	35,1
1 time per 2 weeks	57	29,8
1-2 times a week	24	12,6
3-4 times a week	10	5,2
5-6 times a week	3	1,6

Everyday	3	1,6
Ice-Cream		
Never	47	8,4
One per month	85	1,6
1 time per 2 weeks	37	2,1
1-2 times a week	13	10,5
3-4 times a week	8	5,2
Everyday	1	5,8
Grains		
Never	10	5,2
One per month	17	8,9
1 time per 2 weeks	34	17,8
1-2 times a week	52	27,2
3-4 times a week	44	23,0
5-6 times a week	13	6,8
Everyday	21	11,0
Salads		
Never	5	2,6
One per month	7	3,7
1 time per 2 weeks	4	2,1
1-2 times a week	29	15,2
3-4 times a week	60	31,4
5-6 times a week	24	12,6
Everyday	62	32,5
Degree Of Doneness of Meat		
Rare	2	1,1
Medium rare	12	6,3
Medium	60	31,6
Well Done	117	61,1

2.2. Instruments

2.2.1. *Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T)*

Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), scale was developed by Jonason and Webster, (2010). It includes 12 items which consists of three factors called Machiavellianism (4 items), Psychopathy (4 items) and Narcissism (4 items). In the original study item total reliability Cronbach's Alphas was found as 0,92 for Machiavellianism, 0,84 for psychopathy and 0,92 for Narcissism. Özsoy, Rauthmann, Jonason, and Ardiç (2017) translate DTDD-T into Turkish and do the reliability and validity study. In this study the Cronbach's Alpha coefficients for Machiavellianism, Psychopathy and Narcissism was found as 0,81, 0,67 and 0,80 respectively.

2.2.2. *Personality Belief Questionnaire-Short Form (PBQ-S)*

Personality Belief Questionnaire (PBQ; Beck & Beck, 1991) was developed as a clinical and research instrument to assess dysfunctional beliefs associated with individual personality disorders on Axis II of the Diagnostic and Statistical Manual for the Mental Disorders (American Psychiatric Association, 1994). The PBQ contains 126 items (9 scales, 14 items per scale). Butler, Beck and Cohen (2006) developed the short form of PBQ-SF. Taymur et al (2011) translated PBQ-SF into Turkish and do the reliability and validity study upon university students. Bilge and Bilge (2018) studied reliability and validity for PBQ-S in Turkish community sample. In this study Bilge and Bilge's (2018) form was used.

2.2.3. Food Consumption Preferences Form

The method of frequency of food consumption is often used to detect the relationships between nutrition and disease risks. Food consumption frequency form, depending on the source can be prepared in different ways depending on focuses or choices of investigators (Pekcan, 2008). Food Consumption Rating Form was developed by researchers to determine which nutrients preferred to be consumed by the participants.

3. RESULTS

The distribution of participants according to their certain food consumptions are given in the table below.

Correlation analysis between variables were conducted and positive correlations were determined between certain variables as age, Dark Triad and personality beliefs as given in the table below.

According to statistically significant results age has significant and negative correlations with DTM ($r = -0.244$, $p = .001$), DTP ($r = -0.162$, $p = .025$), DTN ($r = -0.254$, $p = .000$), paranoid ($r = -0.176$, $p = .015$) and borderline ($r = -0.201$, $p = .005$) personality traits.

Also statistically significant relations were determined between DTM and many other variables as DTP ($r = 0.458$, $p = .000$), DTN ($r = 0.513$, $p = .000$), Dependent ($r = 0.335$, $p = .000$), Passive aggressive ($r = 0.202$, $p = .005$), Obsessive compulsive ($r = 0.156$, $p = .031$), Antisocial ($r = 0.331$, $p = .000$), Narcissistic ($r = 0.344$, $p = .000$), Hystriyonic ($r = 0.399$, $p = .000$), Schizoid ($r = 0.176$, $p = .015$), Paranoid ($r = 0.277$, $p = .000$), Borderline ($r = 0.297$, $p = .000$).

Statistically significant correlations were found between DTP and DTN ($r = 0.307$, $p = .000$), Avoidant ($r = 0.145$, $p = .046$), Dependent ($r = 0.274$, $p = .000$), Passive aggressive ($r = 0.261$, $p = .000$), Obsessive compulsive ($r = 0.215$, $p = .003$), Antisocial ($r = 0.321$, $p = .000$), Narcissistic ($r = 0.377$, $p = .000$), Hystriyonic ($r = 0.331$, $p = .000$), Schizoid ($r = 0.351$, $p = .000$), Paranoid ($r = 0.254$, $p = .000$), and Borderline ($r = 0.282$, $p = .000$).

Statistically significant correlations were also determined between DTN and Avoidant ($r = 0.304$, $p = .000$), Dependent ($r = 0.311$, $p = .000$), Passive-Aggressive ($r = 0.210$, $p = .004$), Obsessive Compulsive ($r = 0.336$, $p = .000$), Antisocial ($r = 0.379$, $p = .000$), Narcissistic ($r = 0.421$, $p = .000$), Hystriyonic ($r = 0.397$, $p = .000$), Schizoid ($r = 0.196$, $p = .007$), Paranoid ($r = 0.279$), Borderline ($r = 0.275$, $p = .000$).

Positive correlations were also found between Avoidant and Dependent ($r = 0.576$, $p = .000$), Passive aggressive ($r = 0.526$, $p = .000$), Obsessive compulsive ($r = 0.585$, $p = .000$), Antisocial ($r = 0.630$, $p = .000$), Narcissistic ($r = 0.527$, $p = .000$), Hystriyonic ($r = 0.560$, $p = .000$), Schizoid ($r = 0.406$, $p = .000$), Paranoid ($r = 0.488$, $p = .000$), Borderline ($r = 0.645$, $p = .000$).

Positive correlations were also determined between Dependent and Passive aggressive ($r = 0.404$, $p = .000$), Obsessive compulsive ($r = 0.465$, $p = .000$), Antisocial

($r=.600$, $p=.000$), Narcissistic ($r=.624$, $p=.000$), Hystrionic ($r=.728$, $p=.000$), Schizoid ($r=.273$, $p=.000$), Paranoid ($r=.511$, $p=.000$), Borderline ($r=.783$, $p=.000$).

Positive correlations were also found between Passive aggressive and Obsessive compulsive ($r=.533$, $p=.000$), Antisocial ($r=.723$, $p=.000$), Narcissistic ($r=.622$, $p=.000$), Hystrionic ($r=.440$, $p=.000$), Schizoid ($r=.603$, $p=.000$), Paranoid ($r=.650$, $p=.000$), Borderline ($r=.594$, $p=.000$).

Positive correlations were determined between Obsessive compulsive and Antisocial ($r=.589$, $p=.000$), Narcissistic ($r=.583$, $p=.000$), Hystrionic ($r=.439$, $p=.000$), Schizoid ($r=.447$, $p=.000$), Paranoid ($r=.508$, $p=.000$), Borderline ($r=.504$, $p=.000$).

Positive correlations were determined between Antisocial and Narcissistic ($r=.734$, $p=.000$), Hystrionic ($r=.625$, $p=.000$), Schizoid ($r=.647$, $p=.000$), Paranoid ($r=.619$, $p=.000$), Borderline ($r=.641$, $p=.000$).

Positive correlations were found between Narcissistic and Hystrionic ($r=.609$, $p=.000$), Schizoid ($r=.535$, $p=.000$), Paranoid ($r=.596$, $p=.000$), Borderline ($r=.641$, $p=.000$).

Again positive correlations were determined between Hystrionic and Schizoid ($r=.327$, $p=.000$), Paranoid ($r=.560$, $p=.000$), Borderline ($r=.642$, $p=.000$). Also positive correlations were found between Schizoid and Paranoid ($r=.497$, $p=.000$), Borderline ($r=.457$, $p=.000$) and between paranoid and Borderline ($r=.714$, $p=.000$).

Results regarding correlation analysis can be seen at Table 3 which is given below.

Table 3: Correlations Between Age, Dark Triad and Personality Beliefs

	Age	DTM	DTP	DTN	Avoidant	Dependent	Passive- Aggressive	Obsessive- Compulsive	Antisocial	Narsistic	Hystirionic	Schizoid	Paranoid	Borderline
Age	1													
<i>r</i>														
<i>p</i>														
DTM		1												
<i>r</i>	-.244**													
<i>p</i>	,001													
DTP			1											
<i>r</i>	-.162*	,458**												
<i>p</i>	,025	,000												
DTN				1										
<i>r</i>	-.254**	,513**	,307**											
<i>p</i>	,000	0,000	,000											
Avoidant					1									
<i>r</i>	-.077	,125	,145*	,304**										
<i>p</i>	,290	,086	,046	,000										
Dependent						1								
<i>r</i>	-.113	,335**	,274**	,311**	,576**									
<i>p</i>	,104	,000	,000	,000	,000									
Passive- Aggressive							1							
<i>r</i>	-.123	,202**	,261**	,210**	,526**	,404**								
<i>p</i>	,091	,005	,000	,004	,000	,000								
Obsessive- Compulsive								1						
<i>r</i>	-.094	,156*	,215**	,336**	,585**	,456**	,533**							
<i>p</i>	,198	,031	,003	,000	,000	,000	,000							
Antisocial									1					
<i>r</i>	-.122	,331**	,321**	,379**	,630**	,600**	,723**	,589**						
<i>p</i>	,093	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000						
Narsistic										1				
<i>r</i>	-.099	,344**	,377**	,421**	,527**	,624**	,622**	,583**	,734**					
<i>p</i>	,171	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000					

Hystriyonic															
<i>r</i>	-,205*	,399**	,331**	,397**	,560**	,728**	,440**	,439**	,625**	,609**	1				
<i>p</i>	,004	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000					
Schizoid															
<i>r</i>	-,113	,176*	,351**	,196**	,406**	,273**	,603**	,447**	,647**	,535**	,327**	1			
<i>p</i>	,119	,015	,000	,007	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000				
Paranoid															
<i>r</i>	-,176*	,277**	,254**	,279**	,488**	,511**	,650**	,508**	,619**	,596**	,560**	,497**	1		
<i>p</i>	,015	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000			
Borderline															
<i>r</i>	-,201**	,297**	,282*	,275**	,645**	,783**	,594**	,504**	,641**	,641**	,642**	,457**	,714*	1	
<i>p</i>	,005	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	0,000	,000	*		
													,000		

**Correlation Significant at 0,01 level, * Correlation Significant at 0,05 level. *DTM= Dark Triad Machiavellianism, DTP: Dark Triad Psychopathy; DTN= Dark Triad Narcissism.*

T-test analysis was conducted to examine differences between food preferences groups (which re-categorized as vegan/vegetarian and omnivore since there are only two vegan participants) regarding DT personality traits.

Results revealed no statistically significant differences between mentioned food preferences groups in terms of Machiavellianism, Psychopathy and Narcissism. Test results and related descriptive statistics are given in the table below.

Table 4: T-Test Results of The DT According to Food Preferences & Descriptive Statistics for the DT Variables, Split in Vegan/Vegetarian vs. Omnivore

Food Preferences	N	Mean	SD	df	t	p
DTM	Vegan/Vegetarian	10	9,30	4,0	189	,262
	Omnivore	181	8,96	3,90		
DTP	Vegan/Vegetarian	10	7,10	2,46	189	-1,073
	Omnivore	181	8,18	3,14		
DTN	Vegan/Vegetarian	10	13,00	2,26	189	,440
	Omnivore	181	12,41	4,12		

DT= Dark Triad; DTM= Dark Triad Machiavellianism, DTP: Dark Triad Psychopathy; DTN= Dark Triad Narcissism.

T-Test analysis which were carried out to explore differences regarding personality beliefs according to food preferences revealed no statistically significant differences.

Table 5: Correlations Between Dark Triad and Food Consumption Rates and Meat Doneness

	Meat	Fish	Eggs	Legumes	Sweets with Milk	Ice Cream	Salads	Grains	Meat Doneness
DTM									
<i>r</i>	,029	-,092	,044	,121	-,062	-,108	-,080	,060	-,111
<i>p</i>	,693	,204	,549	,095	,391	,139	,270	,406	,128
DTP									
<i>r</i>	,203*	-,020	-,184*	,090	,118	-,160*	-,036	-,154*	-,166*
<i>p</i>	,005	,789	,011	,217	,105	,027	,622	,034	,022
DTN									
<i>r</i>	,005	-,182*	,006	,179*	,101	-,100	-,155*	,070	,045
<i>p</i>	,951	,012	,939	,013	,165	,169	,032	,339	,541

**Correlation Significant at 0,01 level, * Correlation Significant at 0,05 level. DTM= Dark Triad Machiavellianism, DTP: Dark Triad Psychopathy; DTN= Dark Triad Narcissism.

According to the results which is given in the above table, significant correlations were found between DTP and meat consumption ($r=.203$, $p=.005$), egg consumption ($r= -.184$, $p=.011$), icecream ($r= -.160$, $p=.027$), grains ($r= -.154$, $p=.034$), meat doneness ($r= -.166$, $p=.022$).

Significant correlations were also found between DTN and Fish consumption ($r= -.182$, $p=.012$), legumes ($r=.179$, $p=.013$), salads ($r= -.155$, $p=.032$).

On the other hand, analysis revealed no significant correlations between DTM and food consumption rates and meat doneness preference.

As can be seen in the table given below analysis did not revealed any statistically significant result of the DT according to gender. But some slight mean differences between males and females regarding DT can also be seen in the table.

Table 6: T-Test Results of the DT According to Gender

Gender		N	Mean	SD	df	t	p
DTM	Female	143	9,10	3,91	189	,736	,463
	Male	48	8,62	3,89			
DTP	Female	143	8,27	3,03	189	1,138	,257
	Male	48	7,68	3,37			
DTN	Female	143	12,46	3,99	189	,107	,915
	Male	48	12,39	4,25			

DTM= Dark Triad Machiavellianism, DTP: Dark Triad Psychopathy; DTN= Dark Triad Narcissism.

Table 7: Stepwise Multiple Regression Analysis for Predicting DM

Variable	B	SD _B	β	T	Sig.	R	R ²	F	p
Constant	2,861	,999		2,863	,005				
DTN	,375	,061	,389	6,164	,000	,513	,263	67,125	,000
DTP	,372	,077	,297	4,847	,000	,603	,356	53,345	,000
Sweets with milk	-,407	,178	-,130	-2,284	,024	,619	,374	38,604	,000
Histrionic	,186	,057	,239	3,257	,001	,634	,389	31,028	,000
Avoidant	-,134	,056	-,164	-2,384	,018	,648	,404	26,588	,000

DTM= Dark Triad Machiavellianism, DTP: Dark Triad Psychopathy; DTN= Dark Triad Narcissism.

As given in the table above stepwise regression analysis revealed that %40,4 of the variance of DTM was explained by DTN, DTP, Sweets with milk food preference, Histrionic and Avoidant personality beliefs. At first DTN variable entered to the equation by explaining %26.3 of the variance of DTM other four variables entered to the equation consequently by adding to the explained variance as can be seen in the above table.

Table 8: Stepwise Multiple Regression Analysis for Predicting DP

Variable	B	SD _B	β	T	Sig.	R	R ²	F	p
Constant	8,460	1,701		4,973	,000				
DTM	,333	,046	,417	7,190	,000	,459	,210	50,061	,000
Schizoid	,117	,034	,206	3,466	,001	,534	,285	37,329	,000
Eggs	-,387	,105	-,209	-3,679	,000	,575	,331	30,621	,000
Grains	-,423	,114	-,213	-3,698	,000	,601	,361	26,167	,000
Meat	,315	,154	,119	2,048	,042	,615	,379	22,437	,000
Meat Doneness	-,672	,274	-,143	-2,455	,015	,627	,393	19,754	,000
Ice Cream	-,435	,172	-,150	-2,533	,012	,639	,408	17,903	,000
Sweets with Milk	,321	,146	,128	2,198	,029	,651	,423	16,599	,000

DTM= Dark Triad Machiavellianism.

As given in the table above stepwise multiple regression analysis revealed that %42,3 of the variance of DTP was explained by DTM, Schizoid, Eggs, Grains, Meat, Meat Doneness, Ice-cream, and Sweets with milk variables. DTM was found as the first variable that entered to the regression equation by explaining the %21 of the variance of the DTP and other mentioned variables entered to the equation consequently by adding up to the explained variance of DTP as given in the above table.

Table 9: Stepwise Multiple Regression Analysis for Predicting DN

Variable	B	SD _B	β	T	Sig.	R	R ²	F	p
Constant	6,268	1,099		5,705	,000				
DTM	,438	,064	,422	6,814	,000	,513	,263	67,125	,000
Narcissistic	,137	,061	,167	2,231	,027	,575	,331	46,210	,000
Fish	-,558	,217	-,149	-2,570	,011	,591	,350	33,351	,000
Obsessive-Compulsive	,128	,052	,175	2,451	,015	,608	,369	27,088	,000
Sweets with milk	,425	,188	,131	2,258	,025	,622	,386	23,170	,000

DTM= Dark Triad Machiavellianism.

As can be seen in the above table according to stepwise regression analysis %38.6 of the variance of DTN was explained by DTM, Narcisistic, Obsessive Compulsive and Sweets with milk variables. DTM was found as the first variable which entered to regression equation by explaining %26.3 of the variance of DTN and other variables entered to the equation consequently by adding up to the explained variance of DTN as given in the above table.

4. DISCUSSION

The main purpose of the present study was to explore relationships between the Dark Triad and also the personality disorders classified in DSM-5 in regard with food preferences.

Correlation analysis revealed negative correlations between age and all dark triad scores and also with paranoid and borderline personality features. It can be said that as age increases paranoid and borderline and DT traits decreases. In related literature other studies as Wilson & Sibley (2011), Harpur & Hare (1994) and Mudrack (1989) revealed similar negative correlations between age and narcissism, age and psychopathy and also with age and Machiavellianism consequently.

According to Bartlet & Bartlet (2015) older age means lower scores in terms of dark triad traits and they claimed that this negative correlation could be related with the older participants' maturation and successful transition from certain periods of life which includes features as negativity that seems associated with certain dark triad personality traits.

According to the results of the presented study (except an insignificant correlation between Machiavellianism and avoidant personality disorder) Machiavellianism, psychopathy, narcissism, and all personality disorders were found positively associated with each other and with all other mentioned variables by significant correlation coefficient values changing between .145 (between psychopathy and avoidant personality disorder) and .783 (between Dependent and Borderline personality disorders). These associations are parallel with results of Vossen et al. (2017) which reports similar correlations among dark triad traits and features of personality disorders.

Examination of differences between food preferences groups (which re-categorized as vegan/vegetarian and omnivore since there are only two vegan participants) regarding dark triad personality traits was conducted via t-test analysis. Results of the mentioned analysis revealed no statistically significant differences between food preference groups in terms of Machiavellianism, Psychopathy and Narcissism. Though no significant differences were found, obvious mean differences between food preference groups regarding Machiavellianism, psychopathy and narcissism mean scores were existing. Omnivore food preference group differed with higher means in terms of psychopathy and with lower scores regarding Machiavellianism and narcissism. Especially higher psychopathy mean scores in omnivorous group can be accepted as parallel with other studies which implies higher dark triad features in association with omnivore food preferences. Research which

implies associations of these dark triad traits with meat consumption in other words with “Omnivorous type diet” (Sariyska, Markett, Lachmann, & Montag, 2019) seem parallel with presented study’s findings and also seems parallel with other studies of literature which emphasize dark triad personality traits are associated with higher aggression beside lower empathy and agreeableness (Schimmenti et al., 2019; Furnham et al., 2013).

Analysis were conducted to see associations between dark triad and food consumption rates and meat doneness. According to results of the mentioned correlation analysis of the current study psychopathy and meat consumption are associated positively and consumption of egg, ice-cream, and grains besides meat doneness associated negatively with psychopathy. Regarding narcissistic features of dark triad, narcissism was negatively correlated with fish consumption and salad consumption while its positively associated with consumption of legumes. On the other hand, analysis revealed no significant correlations between Machievellianism and food consumption rates and meat doneness preferences. Between group analysis which were carried out to explore differences regarding personality beliefs according to food preferences revealed no statistically significant differences. But as can be seen in results section mean differences between omnivors and vegan/vegetarians were existing. The group of participants with omnivorous food preferences differed with higher means regarding schizoid and paranoid personality traits while having lower mean scores in terms of all other mentioned features.

For omnivor food preference group higher means regarding schizoid and paranoid personality features can be accepted in accordance with other studies (e.g. Vesper, Taylor, & Singer, 2015; Dhont, & Hodson, 2014) which suggests association of social dominance orientation tendencies with higher meat consumption preferences.

On the other hand related literature (Pfeiler, & Egloff, 2018; McInnis & Hodson, 2017) points out that vegetarian diet preference group can be accepted as a minority group with some challenges that exists globally for all minority groups and therefore minority group conceptualization implies difficulties and challenges in terms of well being. These possible associations should be kept in mind for future research to examine perceived effects of “minority” position of veganism/vegetarianism among the members of these food preference groups.

Analysis of the presented study did not reveal any statistically significant result in terms of differences regarding the dark triad features according to gender. Despite of the non-existence of any significant result, mean differences as higher mean scores for females were detected. In related literature (Vossen et al., 2017) it was informed that male participants’ means are found higher in terms of dark triad features and this is not parallel with the presented study’s results. On the other hand, again in Vosen et al.’s study (2017) they found out that female participants showed more characteristics about histrionic, borderline and narcissistic personality disorders while male participants have showed more antisocial personality disorder characteristics. The differences between mean age of the Vosen et al.’s study (2017) and the presented study -which is higher- should be taken into account. As the current study’ analysis revealed age is associated negatively with certain changes regarding dark triad features. In related literature, according to Bartlet & Bartlet (2015) older age means

lower scores in terms of dark triad traits and they claimed that it could be related with the older participants' maturation and successful transition from certain periods of life which includes facets seems associated with certain dark triad personality traits. Besides, in the presented study there were 143 females and 48 males and it is possible to evaluate this as one of the limitations of the study and therefore future studies with quota sampling to handle more balanced groups regarding gender is necessary. Same limitation and suggestion in terms of future studies with more balanced groups is also valid for the vegan, vegetarian and omnivore food preferences groups.

Regression analysis of the current study revealed that %40,4 of the variance of Machievellianism was explained by the following variables; personality features as narcissism, and psychopathy, and food preferences as sweets with milk, and also with Hystrionic and Avoidant personality beliefs. On the other hand regression analysis revealed that %42,3 of the variance of psychopathy was explained by Machievellianism, and Schizoid personality features and, food related preferences as Eggs, Grains, Meat, Meat Doneness, beside Ice cream, and Sweets with milk variables. Regression analysis were also revealed that the %38,6 of the variance of narsisistic dark triad feature was explained by Machievellianism, Narcisistic Personality disorder, Obsessive Compulsive personality disorder and food preference as sweets with milk variables.

Like every other crosssectional study, this study has its own limitations regarding generalisability of the handled results. Longitudinal studies could be suggested for future research regarding this aspect.

CONCLUSION

The findings of this study seems as paralel with the literature (Machado-Oliveira et al., 2020; Nezlek & Forestell, 2019; Lin, Ortega, Caputo, & Lusk, 2019, Stevenson, 2017; Carrillo et al., 2012) which links personality traits and food preferences, dietary actions, health related actions and eating habits of individuals. Results can also be accepted as parallel with the related studies which reveals that measurements related with personality could be predictors for dietary patterns of individuals (Stevenson, 2017; Bogg, & Roberts, 2004). Apparently, associations between dark triad personality traits, personality disorders and food preferences is a novel area of study. Therefore, it is obvious that the topic requires further investigations to be able to evaluate the mentioned associations and links comprehensively.

REFERENCES

- Barlett, C. P., & Barlett, N. D. (2015). The young and the restless: Examining the relationships between age, emerging adulthood variables, and the dark triad. *Personality and Individual Differences*, 86, 20–24. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.05.024>.
- Beck, A.T., Davis, D.D., & Freeman, A. (2015). *Cognitive Therapy of Personality Disorders* (Third Edition). New York: Guilford Publications.
- Butler, A.C., Beck, A.T. & Cohen, L.H. (2007). The Personality Belief Questionnaire-Short Form: Development and Preliminary Findings. *Cogn Ther Res*, 31, 357–370 (2007). <https://doi.org/10.1007/s10608-006-9041-x>
- Bilge, Y., & Bilge, Y. (2018). A Study on the Validity and Reliability of the Personality Belief Questionnaire-Short Form in Turkish Community Sample. *Journal of Cognitive-Behavioral Psychotherapy and Research*, 8 (1), 7-15. doi:10.5455/jcbpr.299864
- Bogg, T., & Roberts, B. W. (2004). Conscientiousness and health-related behaviors: A meta-analysis of the leading behavioral contributors to mortality. *Psychological Bulletin*, 130, 887–919. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.6.887>
- Booth-Kewley, S., & Vickers, R. R., Jr. (1994). Associations between major domains of personality and health behavior. *Journal of Personality*, 62, 281–298. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1994.tb00298.x>
- Carrillo, E., Prado-Gasco, V., Fiszman, S., & Varela, P. (2012). How personality traits and intrinsic personal characteristics influence the consumer's choice of reduced-calorie food. *Food Research International*, 49, 792–797. <https://doi.org/10.1016/j.foodres.2012.09.006>
- Dhont, K., & Hodson, G. (2014). Why do right-wing adherents engage in more animal exploitation and meat consumption? *Pers Individ Diff*, 64, 12-17.
- Furnham, A., Richards, S.C., & Paulhus, D. (2013). The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7, 199-216.
- Harpur, T. J., & Hare, R. D. (1994). Assessment of psychopathy as a function of age. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 604–609.
- Johnson, T.P. (2014). *Snowball sampling: Introduction*. Wiley Stats Ref: Statistics Reference Online 2014.

Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2010). *Differentiating the Dark Triad within the interpersonal circumplex*. In L.M. Horowitz and S.N. Strack (Eds.), *Handbook of interpersonal theory and research* (pp. 249-267). New York: Guilford.

Jonason, P.K., & Webster, G.D. (2010). The Dirty Dozen: A concise measure of the Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22, 420-432.

Lin, W., Ortega, D. L., Caputo, V., & Lusk, J. L. (2019). Personality traits and consumer acceptance of controversial food technology: A cross-country investigation of genetically modified animal products. *Food Quality and Preference*, 76, 10–19. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2019.03.007>

Machado-Oliveira, M. C., Nezelek, J. B., Rodrigues, H., & Sant'Ana, A. S. (2020). Personality traits and food consumption: An overview of recent research. *Current Opinion in Food Science*, 33, 91-97. <https://doi.org/10.1016/j.cofs.2020.02.005>

MacInnis, C.C., & Hodson, G. (2017). It ain't easy eating greens: Evidence of bias toward vegetarians and vegans from both source and target. *Group Process & Intergrative Relations*, 20, 721-744.

Mudrack, P. E. (1989). Age-related differences in Machiavellianism in an adult sample. *Psychological Reports*, 64, 1047–1050.

Nezelek, J. B., & Forestell, C. A. (2019). Food neophobia and the five factor model of personality. *Food Quality and Preference*, 73, 210–214. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.20.18.11.007>

Okumuşoğlu, S. (2021). Mobbing ve Karanlık Üçlü Kişilik Özellikleri. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(31), 1-10.

Okumuşoğlu, S. (2017). Sosyal baskınlık yöneliminin kişilik özellikleriyle ilişkisi. *Ulakbilge*, 5, 12, 881-895.

Okray, Z. (2020). *Kişilik: Tanımı, Sınıflamaları ve Kişilik Bozuklukları*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Özsoy, E., Rauthmann, J.F., Jonason, P.K., & Ardic, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11-14. doi: 10.1016/j.paid.2017.05.019

Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556–563.

Pekcan, G. (2008). Beslenme Durumunun Saptanması. Retrieved from: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/A%2014.pdf>

Pfeiler, T.M., & Egloff, B. (2020). Personality and eating habits revisited: Associations between the big five, food choices, and Body Mass Index in a representative Australian sample. *Appetite*, 149, ISSN 0195-6663, <https://doi.org/10.1016/j.appet.2020.104607>.

Pfeiler, T.M., & Egloff, B. (2018). Examining the “Veggie” personality: Results from a representative German sample. *Appetite*, 120, 246-255

Roczniewska, M. & Bakker, A.B. (2016) who seeks job resources, and who avoids job demands? The link between Dark Personality Traits and job crafting. *The Journal of Psychology*, 150(8), 1026-1045, doi: 10.1080/00223980.2016.1235537

Sariyska, R., Markett, S., Lachmann, B., & Montag, C. (2019). What Does Our Personality Say About Our Dietary Choices? Insights on the Associations Between Dietary Habits, Primary Emotional Systems and the Dark Triad of Personality. *Frontiers in Psychology*, 10, 2591. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02591>

Schimmenti, A., Jonason, P. K., Passanisi, A., Marca, L. L., Dio, N. D., and Gervasi, A. M. (2019). Exploring the dark side of personality: emotional awareness, empathy, and the dark triad traits in an italian sample. *Curr. Psychol.* 38, 100–109. doi: 10.1007/s12144-017-9588-6

Stevenson, R. J. (2017). Psychological correlates of habitual diet in healthy adults. *Psychological Bulletin*, 143, 53–90. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/bul0000065>.

Sumer, H.C., Bilgic, R., Sumer, N. & Erol, T. (2005) Personality attributes as predictors of psychological well-being for NCOs. *The Journal of Psychology*, 139(6), 529-544, doi: 10.3200/JRLP.139.6.529-544

Taymur, İ., Türkçapar, M. H., Örsel, S., Sargın, E., & Akkoyunlu, S., (2011). Kişilik İnanç Ölçeği-Kısa Formunun (KİÖ-KF) Türkçe Çevirisinin Üniversite Öğrencilerinde Geçerlilik, Güvenirliliği. *Klinik Psikiyatri*, 14, 199-209.

Veser, P., Taylor, K., & Singer, S. (2015). Diet, authoritarianism, social dominance orientation, and predisposition to prejudice: Results of a German survey. *Br Food Journal*, 117, 1949-1960.

Vossen, T.J., Coolidge, F., Segal, D., & Muehlenkamp, J. (2017). Exploring the Dark Side: Relationships between the Dark Triad Traits and Cluster B Personality Disorder Features. *Journal of Psychiatry and Psychiatric Disorders*, 1 (6), 317-326. doi: 10.26502/jppd.2572-519X0032

Yazgan İnanç, B. ve Yerlikaya, E.E. (2014). *Kişilik Kuramları*, Pegem Akademi, Ankara.

Weiting Ng, Wui Sing Russell Kua & Kang, S.H.(2019). The relative importance of personality, financial satisfaction, and autonomy for different subjective well-being facets, *The Journal of Psychology*, 153(7), 680-700.

Wilson, M. S., & Sibley, C. G. (2011). ‘Narcissism creep?’: Evidence for age-related differences in narcissism in the New Zealand general population. *New Zealand Journal of Psychology*, 40, 89–95.

DETERMINANTS OF RESIDENTS' QUALITY OF LIFE IN NEIGHBOURHOODS OF MINNA METROPOLIS, NIGER STATE, NIGERIA

MINNA METROPOLİS MAHALLELELERİ SAKİNLERİNİN YAŞAM KALİTESİNİN BELİRLEYİCİLERİ, NİJER EYALETİ, NİJERYA

Abass Iyanda SULE

*Department of Estate Management and
Valuation,
Federal University of Technology, Minna,
Nigeria.
suleabbass76@futminna.edu.ng*

Naomi Ijadunola POPOOLA

*Department of Estate Management and
Valuation,
Federal University of Technology, Minna,
Nigeria.
naomipopoola@futminna.edu.ng*

Unekwu Jonathan ADAMA

*Department of Estate Management and
Valuation,
Federal University of Technology, Minna,
Nigeria.
jonathan.adama@futminna.edu.ng*

Nasiru SALIHU

*Department of Estate Management,
Bayero University of Kano, Nigeria.
Snasiru.esm@buk.edu.ng*

Anthony Ikpeme ANKELI

*Department of Estate Management and
Valuation,
Federal Polytechnic Ede, Nigeria.
thonyankeli@gmail.com*

Suleiman YAKUBU

*Department of Estate Management,
Baze University Abuja, Nigeria.
suleiman.yakubu@bazeuniversity.edu.ng*

*Received 13 June 2022 - Accepted 27 June 2022
Gönderim 13 Haziran 2022 – Kabul 27 Haziran 2022*

Abstract: *Cities around the world grow organically and their management requires some well researched indicators that will guide the spatial and cities planning policies for sustainable wellbeing of the inhabitants. A city's quality of life (QoL) depends relatively to its environment and infrastructures provided in the city. In this context, this study through survey examined the determinants of QoL of residents of Minna metropolis. From the extant literature, four major factors were extracted: physical, environmental, social, and institutional factors. Based on this, a questionnaire survey was developed to obtain views from the residents of Minna. Out of six hundred and ten (610) questionnaires distributed across ten major neighbourhoods of Minna Metropolis, a total of four hundred and twenty-one (421) responses was achieved. Analysis of data through Pearson Product Moment Correlation and multiple regression revealed that physical factor ($r = 0.732^{**}$ $p < 0.01$), environmental factor ($r = 0.381^{**}$ $p < 0.01$), social factor ($r = 0.405^{**}$ $p < 0.01$) and institutional factor ($r = 0.297^{**}$ $p < 0.01$) positively correlated respectively with quality of life. The regression analysis shows that the independent variables statistically significantly predict the dependent variable, $F(4, 409) =$*

226.419, $p < .0005$. The four factors combined accounted for 68.6% variance in the prediction of quality of life in the study area. The two most potent factors were

physical ($\beta = 1.319, t = 26.116, P = 0.000$) and environmental ($\beta = -0.550, t = -9.828, P = 0.000$) factors. This implies that to impact positively on the QoL of residents in the study area, the results of this study should be prioritized by the policy makers for sustainable development. A scientific element of originality in this research is evident in the QoL framework developed.

Keywords: Quality of life, city environment, sustainability, development, regression analysis

INTRODUCTION

In the late 60's, quality of life (QoL) served as an indicator of the set of measuring instruments to determine the impact of development policies and efforts. The realization of the fact that economic growth and development do not necessarily result in improvements in the lives of the inhabitants of a country (Das, 2008) has led to the increasing attention giving to the study of QoL. Efforts in the study of QoL originated from western world by different scholars from various disciplines such as sociology, psychology and many more disciplines (Seik, 2000). Evidently, QoL research efforts continue to expand in the developed world (Andrews and Withey, 1976; Campbell, Converse, and Rodgers 1976; Pacione 2003; Marans and Stimson, 2011). On the other hand, QoL study in the developing country like Nigeria is still scare and infrequent such as (Omuta, 1988; Olajuyigbe, Osakpolor, and Adegboyega, 2013). However, quality of life (QoL) is a broad concept which concerns with the necessary conditions for satisfaction in a given society. Mohit (2013) says "QoL should not be confused with the income-based concept of standard of living. Instead, standard indicators of the QoL include not only wealth and employment, but also the built environment, physical and mental health, education, recreation and leisure time, and social belonging". QoL study is a complex concept that required careful composition of measurement instruments, its complexity also reflect in the literature as there are dozens of definitions of it. However, the World Health Organisation / Quality of life group (WHOQoL Group, 1998) defines QoL as "An individual's perception of his/her position in the context of culture and value systems in which they live in and in relation to their goals, expectations, standards, and concerns. It is a broad-ranging concept incorporating, in a complex way, the person's physical health, and psychological state, level of independence, social relationships, personal beliefs and relationships to salient features of the environment". As the concept of QoL is multifaceted and loosely defined, extant literature has revealed that no universal measurement standard exists (Cummins, 1997; Cummins *et al.*, 2012; Mohit, 2013). Thus, QoL measurement is usually undertaken using indicators, either in the form of objective or subjective indicators or a combination of it (Das, 2008). Therefore, this research combined objective and subjective indicators to assess the QoL in Minna Metropolis, Nigeria. The objectives of the study include; finding out fundamental dimensions of quality of life in the study area, examining the factors that impact on the QoL of the inhabitants

in the study area and to measure the level of importance of different aspects of QoL indicators to the residents of Minna, Metropolis. The outcomes of this study will help city planners, development policy decision makers and the estate managers to understand and prioritize the problems that the selected neighbourhoods are facing.

LITERATURE REVIEW

The concept of Quality of Life (QoL) like many other concepts such as subjective wellbeing, life satisfaction, liveability is a multi-dimensional concept which entails measuring the people's perception of their entire life satisfaction against the conditions of their living environment. It has been defined as a measure of citizens' satisfaction through the understanding of their needs and implementing most development in the future (Sepideh, et al., 2013). QoL in cities, communities and nations emerges through the assessment of the needs and aspirations of dwellers. The fulfilment of these needs is fundamental to the good life, and it creates more development on needs satisfaction theories which are very much referred to in QoL literature (Mohit, 2013). The Maslow's theory of needs suggested a conceptual model of needs satisfaction measurement to include physiological needs, safety needs, sense of belonging, self-esteem and self-actualization needs. Several other scholars have developed models for measuring QoL which includes neighbourhood satisfaction and individual wellbeing (Marans, 2012), physical, psychological, social relationships and environment (Skevington *et al.*, 2004), subjective approach as used by (Pearl, 2011; Salleh and Badarulzaman 2012; Olajuyigbe *et al.*, 2013; London's Quality of Life Indicators Report, 2017) has three main domains, the physical/environment, social, and economic which constitute the measurement parameters. Also, Cummins *et al.*, (2012) developed seven domains to measured QoL of Australians which includes; standard of living, health, life achievement, personal relationships, safety community connectedness and future security. Other dimension of QoL evaluation includes; jobs and income, conditions of housing, healthcare system, education, environmental quality, security, civic engagement, work-life balance, infrastructure and services, mobility and culture /leisure (Bernard *et al.*, 2015). Another initiative framework for measuring QoL by Eurostat (2015) includes; Material living conditions; Productive employment; Health; Education; Leisure and social interaction; Economic and physical safety; Governance and basic rights; Natural and living environment and Overall experience of life. Notably, people's perception about their environment differs based on different cultural environments (Lotfi, et al., 2010).

From empirical perspective, many cross-cultural studies have been conducted to examine QoL at neighbourhoods, cities, and nations' levels. Cummins *et al.*, (2012) examined QoL in Australia with seven factors (standard of living, health, life achievement, personal relationships, safety community connectedness and future security) regressed against the whole life satisfaction. These factors contributed 50.9% total variance explained, however the strength of the major contributions was found in three factors of standard of living, life achievement and relationships. Similarly, quality of life study of the neighbourhoods of Pulau Pinang, Malaysia revealed the great importance of social indicator as measures of QoL above physical and economic indicators (Salleh and Badarulzaman, 2012). In Hong Kong, a comparative study of two cities was conducted and microeconomic indicators contribute highly to the QoL

in Sai Ying Pun than Tin Shui Wai given the vibrancy of the economic activities of the former (Bouffard *et al.*, 2013). In another research, evidence has been found that tourism destination of Shiraz, Iran impacted strongly on the quality of life of the residents in terms of emotional wellbeing, community well-being, and income and employment while the other variables of health and safety well-being are found to be the least favourable (Aref, 2011). Also, dissatisfaction was found with public transportation, cultural facilities, availability of retail outlets, green space, air quality, trustworthiness of people, public administration, and administrative efficiency in the 79 European cities examined for QoL (Dorota, 2016). Similarly, overall perceived QoL of residents of Kumasi, Ghana was explored through the following independent variables, income levels, housing, healthcare services, education services, employment, transportation system and neighbourhood safety. Based on the subjective residents' assessment, the main determinants of QoL in Kumasi Ghana are health, housing, economic status, and neighborhood (Nanor, Adarkwa and Poku-Boansi, 2018). Also, the determinants of life satisfaction was investigated in three districts of Metropolitan Lima: La Victoria, Los Olivos and Villa El Salvador through spheres of influence which include; individual sphere (income, house infrastructure, health and education services); the urban sphere, (safety conditions, parks and green areas, cleaning conditions of the streets); and the civil society/trust sphere, which includes indicators related to recreational activities and trust in neighbors, which result from repeated social interactions over time. It was found that La Victoria enjoys more ample coverage of public services and urban facilities being in the heart of Lima while Los Olivos and Villa El Salvador are suburbs of Lima (Alcázar and Raul, 2008). Tesfazghi *et al.* (2010) studied the variability of QoL in Addis Ababa adopting subjective and objective QoL dimensions. The correlation of the two dimensions at sub-city level study revealed variability of QoL at small scales indicating a state of dissonance, adaptation, deprivation or well-being. In Nigeria, Ejechi and Ogege (2016) worked on the quality of life of female public service retirees in a Nigerian setting and the study found that over 50% of them revealed an unsatisfactory quality of life. The QoL domains considered in the study are (physical health, life satisfaction, subjective happiness, psychological wellbeing, cognitive wellbeing) and was used to obtain information from 560 retirees. The study is based on gender and a circle of inhabitants. In another research, Bille and Wokekoro (2019) examined the quality of Life of inmates and prison staff of the Port Harcourt maximum prison in Rivers State Nigeria. From the passive observational survey research design adopted by the researchers, it revealed that that the quality of life of both prison staff and inmates were very poor.

The most potent factor from the study shows inadequate accommodations. The original capacity of the prison facility found to accommodate 804 inmates however the study discovered that 3,963 inmates were accommodated which accounted for the poor quality of life in the prison facilities in study locale. The study focused on correctional facilities (Prison) thus limiting its generalization. Further, Ofole (2022) investigated the quality of life of youths as associated with resilience, locus of control and perceived social supports in Anambra State of Nigeria. The three hypothesized factors (i.e resilience, locus of control and perceived social supports) tested in the study accounted for 50.2% variance in the quality of life of the out of school youths in the study area.

The most potent factor was found to be resilience. The various studies analysed shows that quality of life study had been carried out with both objective and subjective

indicators. The scanty study of quality of life in the Nigerian context necessitated further research. The extant literature on quality of life study in Nigeria focuses on a circle of inhabitants. Thus, creates gap that this study fills by conducting quality of life at city level.

METHODOLOGY AND FRAMEWORK

Quality of life (QoL) in this study was measured through four components which are institutional factors, social factors, physical factors, and environmental factors (Figure 1). Institutional Factors were examined through the Efficiency of administrative services & trustworthiness of public administration (Charron, Dijkstra, & Lapuente, 2014; Dorota, 2016). Social Factors were Sense of Security, trustworthiness of people in the neighbourhood city (Das, 2008; Azahan, *et al.*, 2009; Baum *et al.*, 2010; Kahrik *et al.*, 2015; Dorota, 2016;). Physical Factors has been investigated by the indicators of public transport, state of the streets and buildings in the neighbourhood (Insch & Florek, 2010; Dorota, 2016). Environmental Factors were explored by availability of green space such as parks & gardens, quality of the air, noise level and cleanliness in the city (Azahan, *et al.*, 2009; Insch & Florek, 2010; Zenker, *et al.*, 2013; Dorota, 2016).

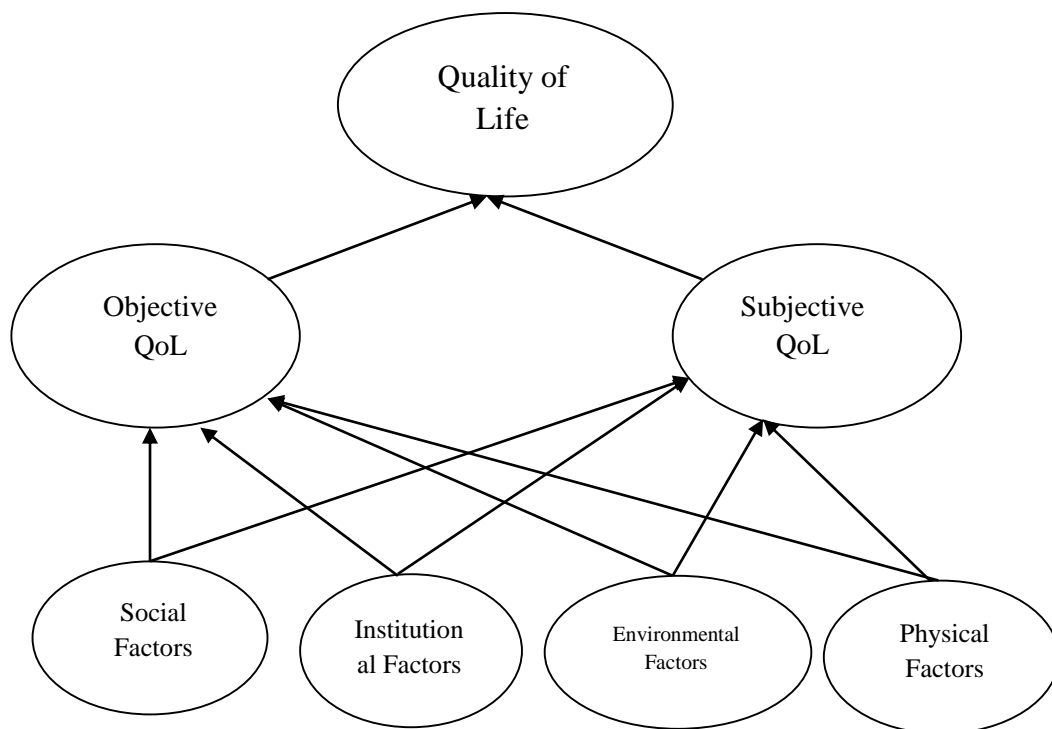

Figure 1: Quality of Life Components (Adapted from Das, 2008)

Following the QoL framework developed (Fig. 1) in this study having four latent factors with which the indicators were identified and supplemented based on the extant literature, the following hypotheses were formulated;

- Hypothesis 1: There is a relationship between social factors and quality of life.
Hypothesis 2: There is a relationship between institutional factors and quality of life.
Hypothesis 3: There is a relationship between environmental factors and quality of life.
Hypothesis 4: There is a relationship between physical factors and quality of life.

SAMPLING PROCEDURE

This study used a cross-sectional design approach. Households were sampled from major neighbourhoods that made up Minna Metropolis which includes Dutsen Kura, Jikpan, Bosso Town/ Bosso Estate, F-Layout, Maitunmbi, Tudun-Wada North, Chanchaga, Barkin Sale, Tunga, Sauka Kahuta. In this study, a convenience random sampling approach was adopted for the questionnaire distribution to the head of households in each neighbourhood. From the 610 questionnaires distributed, a total of 421 questionnaires were appropriately filled and returned which gave a return rate of 69%.

METHOD OF DATA ANALYSIS

Data analysis for this study includes descriptive statistics, inferential statistics, and regression analysis. Descriptive statistics was used to analysed demographic information of the respondents. Inferential statistics was used to show the relationship of the independent variables and dependent variables (Pearson Product Moment Correlation) while the regression analysis was conducted for the prediction of dependent variable (Quality of Life).

RESULTS AND DISCUSSION

Table 1: Socio-Economic Characteristics of the Respondents

Variable	Category	N = 421	Percentage (%)
Gender	Male	362	86.0
	Female	59	14.0
Age bracket	15 – 30yrs	68	16.2
	31 – 45yrs	130	30.9
	46 – 60yrs	106	25.2
	61 – 75yrs	117	27.8
Education status	Primary	32	7.6
	Secondary	29	6.9
	Tertiary	271	64.4
	Vocational	89	21.1

Employment status	Local government	4	1.0
	State government	178	42.3
	Federal government	166	39.4
	Self-employed	50	11.9
	Unemployed	23	5.5
Monthly income	< N50,000	131	31.1
	N51,000 – N100,000	123	29.2
	N101,000 – N150,000	111	26.4
	N151,000 – N200,000	37	8.8
	> N201,000	19	4.5
Marital status	Married	226	53.7
	Single	71	16.9
	Divorced	84	20.0
	Widow	40	9.5
Period of stay	1 – 10yrs	195	46.3
	11 – 20yrs	168	39.9
	21yrs and above	58	13.8

Evidence from Table 1 shows that majority of the respondents are males representing 86% while female respondents represent 14%. These two categories of respondents fall within the age brackets 15-30yrs (16.2%), 31 – 45yrs (30.9%), 46 – 60yrs (25.2%) and 61 – 75yrs (27.8%). Furthermore, majority of the respondents are graduate of tertiary institutions 271 representing 64.4%. Highest number of the respondents (178) representing 42.3% are employee of the state government, followed by federal government employees (166) representing 39.4%. It is revealing that 31.1% of the respondents earned less than or equal to N50,000 monthly. Also, majority (53.7%) of the respondents are married. Finally, the respondents have stayed in the study area ranging from 1 -10 years, 11 – 20 years and 21 years and above representing 46.3%, 39.9% and 13,8% respectively as at time of conducting this study.

Table 2: Correlation Matrix of the Factors (Independent Variables) And Quality of Life (Dependent Variable)

Variable	Mean	Std.Dev	1	2	3	4	5
Quality of life	3.2993	.93524	1.000				
Institutional factor	2.6146	1.23786	.297**	1.000			
Environmental factor	2.7696	.96932	.381**	.718	1.000		
Social factor	2.6499	.61395	.405**	.708	.796	1.000	
Physical factor	3.0105	.89003	.732	.646	.819	.769	1.000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

The result in Table 2 shows the Pearson correlation coefficient values obtained for institutional factor as .297**, environmental factor as .381**, social factor as .405** and physical factor as .732** meaning that there is positive correlation among these factors and quality of life. The least is institutional factor explaining the variance of

about 29.7% which is regarded as modest, environmental factor and social factor explained variance of 38.1% and 40.5% respectively are regarded as moderate while, physical factor explained the variance of 73.2% in the quality of life of the respondents in the study area is regarded as strong (Cohen *et al.*, 2007; Ramlia *et al.*, 2014). Therefore, the analysis has demonstrated that the four hypotheses (identifiable variables) based on the strength significantly correlated with the quality of life.

Table 3: Regression Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.830 ^a	.689	.686	.52073

a. Predictors: (Constant), Physical_Fct, Institutional_Fact, Soc_Fact, Env_Fact

From Table 3, The regression model summary shows a good quality of prediction of the dependent variable (QoL). A regression R value of 0.830 represent a good model fit. The coefficient of determination $R^2 = 0.689$ (68.9%) explained the proportion of variability in the dependent variable (QoL). The adjusted $R^2 = 0.686$ suggested that the four predictors combined accounted for 68.6% variance in the prediction of quality of life in the study area while other factors not examined in this study accounted for the 31.4%.

Table 4: ANOVA (Test of Significance of Regression Model)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	245.581	4	61.395	226.419	.000 ^b
	Residual	110.903	409	.271		
	Total	356.484	413			

a. Dependent Variable: Ouality_Life

b. Predictors: (Constant), Physical_Fct, Institutional_Fact, Soc_Fact, Env_Fact

The table 4 shows that the independent variables statistically significantly predict the dependent variable, $F(4, 409) = 226.419, p < .0005$ (i.e., the regression model is a good fit of the data). Meaning that physical, institutional, social, and environmental factors are highly statistically significant to the quality of life in the study area.

Table 5: Regression Coefficients

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	1.200	.123		9.791	.000
Institutional_Fact	-.053	.031	-.070	-1.678	.094
Env_Fact	-.528	.054	-.550	-9.828	.000
Soc_Fact	-.186	.076	-.122	-2.429	.016
Physical_Fct	1.390	.053	1.319	26.116	.000

a. Dependent Variable: Ouality_Life

From Table 5, the general form of the equation to predict Quality of life from institutional, environmental, social, physical factors is $(Y) = 0.94 \times 1 + 0.000 \times 2 + 0.016 \times 3 + 0.000 \times 4$. It revealed the magnitude of significance of independent variables on the dependent variables. The most potent factor was physical factor ($\beta = 1.319, t = 26.116, P = 0.000$), followed by environmental factor ($\beta = -0.550, t = -9.828, P = 0.000$), social factor ($\beta = -0.122, t = -2.429, P = 0.016$). Institutional factor ($\beta = -0.70, t = -1.678, P = 0.094$) is the least and not significant with the five percent level. As shown in Table 5, variables (Env_Fact), (Soc_Fact) and (Pyhsical_Fact) with p-values of 0.000, 0.016 and 0.000 respectively are the most indispensable elements in improving quality of life. This means that a unit change in the provision of environmental, social and physical elements while other variables are held constant could impacted positively on the quality of life of the residents.

DISCUSSION OF RESULTS

The findings of this study suggested that there was significant relationship between all the identifiable Variables (Table 2) as represented by physical, environmental, social, and institutional factors as to the QoL of the residents of Minna Metropolis. This finding on physical, environmental, social factors corroborates with some previous studies such as (Das, 2008; Sepideh *et al.*, 2013; Osakpolor, 2013) and institutional factor (Charron *et al.*, 2014; Doraty, 2016). Furthermore, the four factors combined accounted for 68.6% (Table 3) variance in the prediction of quality of life in the study area while other factors not examined in this study accounted for the 31.4%. This, therefore, give support to extant research that stated other factors such as economic, health as predictors of QoL (Osakpolor, 2013; Doraty, 2016; Nanor, *et al.*, 2018). Also, the two most potent factors were physical and environmental factors. The contribution of social factor is modest while, institutional factor was almost significant with p value of 0.09 (Table 5).

CONCLUSION

Based on the outcome of this study we can infer that physical factor, environmental factor, social factor, and Institutional factor have substantial impact on the QoL of the residents of Minna Metropolis, Niger State, Nigeria. The implication of the findings to relevant authorities or policy makers is to use the four factors measured in this study as an intervention guide to achieve improved quality of life of residents of Minna Metropolis. This can be prioritized based on the outcome of this study which shows that physical factor – including public transport, state of the streets and buildings (i.e., physical planning of the neighbourhood) is highly a contributory factor to quality of life. Moreover, environmental, and social factors need to be enhanced to impact positively on the residents' quality of life. The practical implication of this study is that the city mayor needs to consider the four factors examined in the study while designing any interventions to enhance the quality of life. However, this study is limited to a state capital of Niger State known as Minna therefore, the results could not be generalized. Based on the aforementioned, the stakeholders should look beyond the four factors examined in this study for sustainable interventions.

REFERENCES

- Alcázar, L. and Raúl, A. (2008). Quality of Life in Urban Neighbourhoods in Metropolitan Lima, Peru. *Group for the Analysis of Development (GRADE), Inter-American Development Bank*.
- Andrews, F.M., and Withey, S. B. (1976). *Social indicators of well-being: Americans+ perceptions of life quality*. New York: Plenum.
- Aref, F. (2011). The effects of tourism on quality of life. *Life Science Journal* 8(2):26-30. <http://www.lifesciencesite.com>
- Azahan, A., Jamaluddin, M.J., Lukman, Z. M., Kadaruddin, A. and Kadir, A. (2009). The Quality of Life in Malaysia's Intermediate City: Urban Dwellers Perspective. *European Journal of Social Sciences – Volume 9, Number 1*
- Baum, S., Arthurson, K., & Rickson, K. (2010). Happy people in mixed-up places: The association between the degree and type of local socioeconomic mix and expressions of neighbourhood satisfaction. *Urban Studies*, 47(3), 467–485. <http://dx.doi.org/10.1177/0042098009351941>
- Bernard, M., Braunschweig, G., Fegg, M.J. (2015). Meaning in life and perceived quality of life in Switzerland: results of a representative survey in the German, French and Italian regions. *Health Qual Life Outcomes* **13**, 160 (2015). <https://doi.org/10.1186/s12955-015-0353-y>
- Bille, S. and Wokekoro, E. (2019). Quality of Life in Port Harcourt Maximum Prison. *Journal of the Nigerian Institution of Estate Surveyors and Valuers, Vol. 42 No. 1*
- Bouffard, D. Cook, S. Eisenberg, S. and Mowris, R. (2013). Investigating the Relationships between Urban Design, Microeconomics, and Liveability: A Case Study of Hong Kong. Worcester Polytechnic Institute
- Campbell, A., Coverse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations and satisfaction*. New York: Russell.
- Charron, N., Dijkstra, L., & Lapuente, V. (2014). Regional governance matters: Quality of government within European Union member states. *Regional Studies*, 48(1), 68–90. <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2013.770141>.
- Cohen, L., Manion, L. and Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*, Sixth edition, *ROUTLEDGE, Taylor & Francis Group*.
- Cummins, R.A. (1997). *Comprehensive Quality of Life Scale: Manual*. Melbourne: Deakin University.
- Cummins, R. A., Woerner, J., Tomy, A. and Gibson-Prosser, A. (2012). Quality of Life in Australia. In K.C. Land et al. (eds.), *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research*, Springer
- Das, D. (2008). Urban Quality of Life : A Case Study of Guwahati, (September 2007), 297–310. doi:10.1007/s11205-007-9191-6

- Dorota, W. B. (2016). Quality of life in cities – Empirical evidence in comparative European perspective. *International Journal of Urban Policy and Planning, Cities* 58, 87 – 96.
- Ejechi, E.O. and Ogege, S. O. (2016). Quality of Life of Female Public Service in Nigerian setting. *Journal of Social and Management Science* 11(1); 62-71.
- Eurostat (2015). Quality of Life: facts and views, Eurostat, European Union. Insch, A., & Florek, M. (2010). Place satisfaction of city residents: Findings and implications for city branding. In G. Ashworth, & M. Kavaratzis (Eds.), Towards effective place brand management: Branding European Cities and Regions (pp. 191–204). Cheltenham: Edward
- Kahrik, A., Temelova, J., Kadarik, K., & Kubes, J. (2015). What attracts people to inner city areas? The cases of two post-socialist cities in Estonia and the Czech Republic. *Urban Studies*. <http://dx.doi.org/10.1177/0042098014567444>
- London's Quality of Life Indicators Report (2017). Published by Greater London Authority City Hall, The Queen's Walk More London, London SE1 2AA
- Lotfi, S., Amin, F., Hussain, H. and Ahmadi, P. (2010). A Study of Urban Quality of Life in a Developing Country. *Journal of Social Sciences* 7(2), 232 – 237
- Marans, R. W., & Stimson, R. (2011). Investigating quality of urban life: Theory, methods, and empirical research. *Social Indicators Research Series*, 45, 1-29.
- Mohit, A.M. (2013), Quality of Life in Natural and Built Environment- An Introductory Analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 101, 33 – 43
- Nanor, M. A., Adarkwa, K. K and Poku-Boansi, M. (2018). A Subjective measurement of the determinants of quality of life in Kumasi. *African Review of Economics and Finance ISSN 2042-1478 Vol. 10 Issue 1*
- Ofole, N.M. (2022). Youths Quality of Life in Nigerian State: Link with Resilience, Locus of Control and Perceived Social Supports? *Quality of Life Journal* 13(1-2):12-21.
- Olajuyigbe, A.E, Osakpolor, S. and Adegboyega, S.A. (2013). Assessment of Quality of Life Using Geographical Information System Approach for Poverty Alleviation Decision-Making, *International Journal of Sustainable Land Use and Urban Planning Vol. 1 No. 1, Pp. 1-20*.
- Omuta, G. E. D. (1988). The quality of urban life and the perception of livability: A case study of neighbourhoods in Benin City, Nigeria. *Social Indicators Research*, 20, 417–440. doi:10.1007/BF00302336
- Pacione, M. (2003). Introduction on urban environmental quality and human wellbeing. *Landscape and Urban Planning*, 65, 1-3.
- Pearl, D.C. (2011). “Mapping the Quality-of-life experience in Alfama”, *Unpublished Master Degree dissertation*, Portugal New University of Lisbon, Portugal.

Ramlia, A., Akasahb, Z. A., Mohd Masirinc, M. I. (2014). Safety and Health Factors Influencing Performance of Malaysian Low-Cost Housing: Structural Equation Modelling (SEM) Approach. *Procedia - Social and Behavioural Sciences* 129 Pp 475 – 482.

Salleh, A. G and Badarulzaman, N. (2012). Quality of Life of Residents in Urban Neighbourhoods of Pulau Pinang, Malaysia. *Journal of Construction in Developing Countries*, 17(2) 2012, 117–123.

Seik, F. T. (2000). Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997-1998), *Habitat International*, Vol. 24, Issue 1.

Sepideh, S., Hasanuddin, L., Amir, G. and Sapura, M (2013), An Evaluation of Residents’

Quality of Life through Neighborhood Satisfaction in Malaysia. *Environmental Management and Sustainable Development* Vol. 2, No. 1

Skevington, S.M., Lotfy, M and O’Connell, K.A. (2004). The World Health Organization’s WHOQOL-BREF quality of life assessment: Psychometric properties and results of the international field trial. A Report from the WHOQOLGroup. *Quality of Life Research* 13: 299–310, *Kluwer Academic Publishers, Netherlands*.

Tesfazghi, E. S., Martinez, J. A., and Verplanke, J. V. (2010). Variability of Quality of Life at Small Scales: Addis Ababa, Kirkos Sub-City. *Social Indicators Research*, 98, 73-88.

Zenker, S., Petersen, S., & Aholt, A. (2013). The citizen satisfaction index (CSI): Evidence for a four basic factor model in a German sample. *Cities*, 31, 156–164. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2012.02.006>.

LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi XIII-I Haziran 2022 Hakem Listesi

EUL Journal of Social Sciences XIII-I June 2022 Referee List

(Alfabetik sırayla / In alphabetic order)

- Doç. Dr. Behiye Tüzel Çavuşoğlu, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs
- Yrd. Doç. Dr. Cahit Nuri, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs
- Yrd. Doç. Dr. Cemaliye Direktör, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, Kuzey Kıbrıs
- Doç. Dr. Demet Beton Kalmaz, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs
- Yrd. Doç. Dr. Dilem Öke, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, Kuzey Kıbrıs
- Yrd. Doç. Dr. Ece Emre Müezzın, Fınal Üniversitesi, Girne, Kuzey Kıbrıs
- Yrd. Doç. Dr. Enver Gülseven, Girne Amerikan Üniversitesi, Girne, Kuzey Kıbrıs
- Yrd. Doç. Dr. Özker Kocadal, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs
- Doç. Dr. Suna Gülfer İhlamur Öner, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
- Yrd. Doç. Dr. Şükrü Mert Karcı, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. European University of Lefke (EUL) Journal of Social Sciences is a double-blind peer- reviewed journal published twice a year, in June and December. The scope of the journal includes all disciplines and branches of social sciences.
2. EUL Journal of Social Sciences accepts contributions in English and Turkish. Manuscripts submitted for publication should be written in these languages.
3. Copyrights of the articles appearing in the EUL Journal of Social Sciences belong to EUL. Authors may use their articles elsewhere following publication, provided that a written permission is obtained from EUL.
4. Articles submitted to EUL Journal of Social Sciences should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under review for any other publication at the same time. In case another version of the article is being reviewed by another editorial board, has been published elsewhere, or will be published elsewhere, author(s) should clearly indicate this situation when submitting their work.
5. Manuscripts presented to EUL Journal of Social Sciences will first be examined by the journal's editorial board, before being forwarded to the referees. The name of the author(s), reader(s) and referee(s) will be kept anonymous during and after the review process. Review reports will be considered as confidential.
6. Manuscripts to be submitted should be complete, including endnotes, bibliography, author biographies and appendixes. Texts can be sent to the editorial board by e-mail as an e-mail attachment over Internet or by mail, as saved on a CD-ROM (please see addresses below). The files must be saved in MS Office Word format. Materials sent by post will not be returned.

E-mail: jss@eul.edu.tr

Adress: European University of Lefke
Journal of Social Sciences
Faculty of Economics and Administrative
Lefke, Gemikonağı, KKTC
Mersin 10 TURKEY

7. For both English and Turkish written articles, authors are invited to ensure that their work is compliant with EUL Journal of Social Sciences style. The editorial board of the journal also suggests that non-native English speakers ensure that their article has been read and corrected by a competent, preferably native, English speaker. The Editors of the EUL Journal of Social Sciences will not perform any re-writing or correction before publication.
8. Potential contributors are encouraged to visit EUL Journal of Social Sciences' web page (<http://en.lau.edu.tr/euljss/>; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/euljss/user>) to examine visual examples of the journal's publishing style, also described below.

EUL JOURNAL of SOCIAL SCIENCES STYLE

1. Articles submitted to EUL Journal of Social Sciences should consist of the following main sections: Main title in English and in Turkish, author name(s), abstract in English, keywords in English, abstract in Turkish, keywords in Turkish, main text, references, author biographies in English and in Turkish, appendixes.
2. Page margins should be as follows: 3 cm from top, bottom and right and left. Gutter: 0,5 cm from left
3. All texts should be in Times New Roman font.
4. Article title in English and in Turkish should be in 14 point, bold, center-aligned, without indentation.
5. Name, title and affiliation of the author should be in 10 points, bold, italic letters. If the article has been written by a single author, the alignment should be centered (middle of the page). In case there are multiple authors, their names, titles and affiliations should be placed alphabetically by their family names, from left to right and top to bottom (first author at left, second at right, third under the first, fourth under the second, etc.) in two columns. The alignment is centered for each column.
6. After the author names, the body text should be formatted as a single column. The alignment is justified. The body text should be in 12 points, single-spaced lines. Indentation should be 0,63 cm from the left. Space between paragraphs should be 0 nk before and 6 nk after. The space between each line is 10 nk.
7. Articles will be preceded by an abstract, written both in English (first) and Turkish. Abstracts should be in bold and italic characters. Five keywords in English and in Turkish should be given respectively after each abstract. Alignment for abstracts section is justified, without indentation.
8. Subtitles should be organized as follows: Main subtitles should be in bold majuscules and will be numbered as “1., 2., 3., etc.” Main subtitles' alignment should be left.
9. First level subtitles should be in bold small letters, indicated with numbers (1.1, 1.2, 1.3, etc.); second level subtitles should be small letters in italics (1.1.1., 1.2.1., 1.3.1., etc.). All subtitles should be 12 points, with left alignment. Indentation is 0,63 from left for main subtitle, first, second and third level subtitles.
10. For relatively long citations, interviews, speeches, verbal statements, the text should be in 10 points, italic letters, separated with commas. Alignment is justified. Indentation is 0,63 cm from left.
11. When an abbreviation is used for the first time, it should be given in parenthesis following the word or word group which it replaces.
12. References should not be given as endnotes or footnotes (please see the end of this section for bibliography style)
13. Mathematical equations should be in 12 points, italic characters, center-aligned. Authors are suggested to use an equation editor.
14. Images, tables, schematics and graphics can be placed in the text, as well as in appendixes after the bibliography section. A space of two lines should be left blank before and after these visual elements, in order to separate them from the text. A legend (title) should be given under each element, including type (schematic, map, table, figure, etc.); respective number and resource or reference if needed (Table 1:, Figure 1:). The legend should be in 10 points, bold letters. It should be left-aligned.
15. The bibliography section should come after the body text, with the same style except its alignment should be justified without indentation.
16. Author biographies should be in English (first) and in Turkish, written in 12 points, italic letters, with justified alignment. Biographies should not exceed 100 words and indicate the current academic position and research interests of the authors.

EUL JOURNAL of SOCIAL SCIENCES BIBLIOGRAPHY STYLE

1. The contributors should use “author-date-page” system for citing other authors in their article as follows: Name of the author(s), year: page numbers, in parenthesis. Example: (Gilbert, 1997: 38).
2. All resources used for citations in the article should be given in detail in the Bibliography section, organized alphabetically with respect to the first letter of the names of the authors.

a. Books with one author

In the text: (Mucuk, 2007: 75)

In the bibliography: Mucuk, İsmail (2007), *Pazarlama İlkeleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

b. Articles with one author

In the text: (Romer, 1998: 35)

In the bibliography: Romer, P. M. (1998), “Endogenous Technologies Change”, *Journal of Political Economy*, 98(1): 71-102.

c. Books with two authors

In the text: (Ergun and Polatoğlu, 1992: 175)

In the bibliography: Ergun, T. and Polatoğlu, A. (1992), *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAİE, Ankara.

d. Articles with two authors

In the text: (Turkoz and Akyol, 2008: 150)

In the bibliography: Türköz, İ. and Akyol, A. (2008), “Internal Marketing and Hotel Performance”, *Anatoli: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19(1): 149-154.

e. Book with more than two authors

In the text: (Von König *et al.*, 1981: 199)

In the bibliography: Von König, K., Oertzen, H.J. and Wagener, F. (1981), *Öffentliche Verwaltung in der Bundesrepublik Deutschland*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

f. Article with more than two authors

In the text: (Erdoğan *et al.*, 2007: 130)

In the bibliography: Erdoğan, N., Akyol, A., Ataman, B.M. And Dökmeci, V., “Comparaison of Urban Housing Satisfaction in Modern and Historical Neighborhoods in Edirne, Turkey”, *Social Indicators Research (SIR)*, 81(1): 127-148.

g. Book with editor(s)

In the text: (Kavanagh and Seldon, 1994: 121-188)

In the bibliography: Kavanagh, D. and Seldon, A. (ed.) (1994), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London

h. Sections from books with editor(s)

In the text: (Riddell, 1994: 53)

In the bibliography: Riddell, P. (1994), “Major and Parliament”, Kavanagh, D. and Seldon, A. (eds.), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London, 46-63.

i. Publications with no author or editor stated

In the text: (DPT, 1989: 145)

In the bibliography: DPT (1989), *Altuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Ankara

j. Conference and other colloquium proceedings

In the text: (Asimov, 1989: 14)

In the bibliography: Asimov, I. (1989), “Science-Fiction as a Social Stimulus”, *Proceedings of the XI. International Science-Fiction Convention*, Boston (1988), ASFWA, New York, 12-22.

k. Articles and other texts in non-scientific periodical publishings

In the text: (Altaylı, 2000)

In the bibliography: Altaylı, F., “Deprem ve Toplum”, *Hürriyet*, 21 August 1999, 19.

l. Articles and other texts in non-scientific periodical publishings with no author

In the text: (Sabah, 2001)

In the bibliography: “Afet Kanunu Değiştirilecek”, Sabah, 21 September 2001, 6

m. Internet resources

In the text: (www.hotel-online.com)

In the bibliography: <http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases1999-3rd/July99-PATATSA.html>, Retrieved: 09.05.2000

YAZARLAR İÇİN BİLGİLER

1. Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ) Sosyal Bilimler Dergisi haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki defa yayınlanan iki hakemli bir dergidir. Derginin yelpazesi toplum bilimlerinin tüm disiplinlerini ve dallarını kapsamaktadır.
2. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi yalnızca Türkçe ve İngilizce makaleleri kabul etmektedir. İncelenmek üzere sunulan çalışmalar bu iki dilden birinde yazılmış olmak zorundadır.
3. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan çalışmaların telif hakları LAÜ'ye aittir. Yazarlar LAÜ'den yazılı izin almak koşuluyla çalışmalarını başka yerlerde kullanabilirler.
4. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makaleler, daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya halen yayınlanmak üzere başka bir yayın organında incelenmekte olmayan, özgün çalışmalar olmalıdır. Aynı makale değiştirilmiş bir hali dahi olsa, başka bir editörler kuruluna gönderilmiş, başka bir yayın organında yayınlanmış ya da yayınlanmak üzere kabul edilmiş ise yazar bu durumu açıklıkla belirtmelidir.
5. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne iletilen makaleler derginin editörler kurulu tarafından gözden geçirildikten sonra hakemlere gönderilir. Yazarların, editör ve hakemlerin adları bu incelenme süreci sırasında ve sonrasında saklı tutulur.
6. İncelenmek üzere gönderilecek metinler özetler, dipnot ve sonnotlar, kaynakça, yazar özgeçmişleri ve varsa eklerle eksiksiz olmalıdır. Makaleler editörler kuruluna İnternet üzerinden e-posta eki olarak ya da posta ile CD-Rom üzerine kaydedilmiş olarak aşağıdaki adreslere gönderilebilir. Her iki durumda da dosya MS Office Word biçiminde kaydedilmiş olmalıdır. Posta ile gönderilen materyaller iade edilmez.

E-posta: jss@eul.edu.tr

Adres: Lefke Avrupa Üniversitesi

Sosyal Bilimler Dergisi

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Gemikonağı, Lefke, KKTC

Mersin 10 Türkiye

7. Hem İngilizce hem de Türkçe yazılmış makaleler için, yazarlar metin biçiminin LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi biçimiyle uyumlu olmasını sağlamalıdır. Anadili İngilizce olmayan, fakat İngilizce bir metin sunacak yazarlara çalışmalarını İngiliz dili konusunda yetkin, tercihen anadili İngilizce olan bir kişiye gözden geçirttirmeleri tavsiye edilir. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi editörleri metinleri dil ya da biçim bakımından düzeltmeyeceklerdir.
8. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne çalışmalarını göndermek isteyen yazarların derginin web sayfasını ziyaret ederek (<http://en.lau.edu.tr/euljss/>; <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/euljss/user>) yazım kuralları ve biçim örneklerini incelemeleri tavsiye edilir. Bu kurallar ve biçim, aşağıda da ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

YAZIM KURALLARI

1. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilecek olan makaleler şu şekilde düzenlenmelidir: Sırasıyla ana başlık makalenin orijinal dilinde sonra diğer dilde, yazar adı, makale dilinde öz altına anahtar kelimeler veya makale İngilizce ise önce abstract ve keywords, ana metin, kaynakça, İngilizce ve Türkçe olarak yazar özgeçmişi ve varsa ekler.
2. Sayfa kenar boşlukları şu ölçülerdedir: Soldan, sağdan, üst ve alttan 3 cm. Cilt payı 0,5 cm.
3. Metnin tamamı Times New Roman harf tipinde olmalıdır.
4. Makale başlığı önce orijinal dilinde sonra diğer dilde büyük harflerle, 14 punto, kalın olarak yazılacaktır. Hizalama sayfa ortasıdır, girinti yoktur.
5. Yazar adı, unvanı, görev yeri, e-posta adresi 10 punto, kalın ve devrik harflerle yazılmalıdır. Hizalama sayfa ortasıdır (tek sütun). Birden fazla yazar olması durumunda, yazar adları ve bilgileri soyadlarına göre alfabetik olarak, önce sol sütuna sonra sağ sütuna (örnek: birinci yazar sola, ikincisi sağa, üçüncüsü sola birinci yazarın altına, dördüncüsü sağa ikinci yazarın altına vb.), ortalanmış olarak yazılmalıdır.
6. Ana metin tek sütun olarak düzenlenmelidir, hizalama iki yana yaslı biçimde olmalıdır. Gövde metni 12 punto olarak yazılmalıdır. Satır aralıkları “tek” olarak seçilmelidir. Paragraf başları girintisi 0,63 cm'dir. Satır öncesi boşluk 0 nk, satır sonrası boşluk 6 nk, iki satır arası boşluk 10'dur.
7. Makalenin özeti önce makale orijinal dilinde sonra diğer dilde 12 punto, kalın ve devrik harflerle yazılacaktır. Hizalama iki yana yaslı olacaktır. İngilizce özetten (abstract) sonra İngilizce keywords, Türkçe özetten (öz) sonra Türkçe anahtar kelimeler verilecektir (5 adet). Makale öz ve anahtar kelimeler bölümünde paragraf başı girintisi yapılmamalıdır.
8. Makale içindeki ana başlıklar, 1.,2.,3., şeklinde numaralandırılacaktır. Bu başlıklar büyük harflerle, 12 punto, kalın harflerle yazılır. Hizalama soldaki girinti sonrasında başlayıp sola yaslı olmalıdır.
9. Altbaşlıklar şu biçimde düzenlenecektir: Birinci düzey altbaşlıklar rakam ile (1.1, 1.2, 1.3, ...), ikinci düzey alt başlıklar (1.1.1, 1.2.1, 1.3.1, ...). Birinci ve ikinci düzey alt başlıklar 12 punto ile yazılır. Hizalama sola yaslı olarak düzenlenecektir. Birinci ve ikinci düzey alt başlıklarda solda girinti vardır.
10. Yazılı metinlerden ya da karşılıklı görüşme kayıtları, demeç ve söylevlerden doğrudan doğruya yapılan alıntılarda:
10 punto, devrik harfler kullanılır. Alıntılar tırnak işareti için alınır.
Hizalama iki yana yaslı yapılır.
Sol taraf girintisi 0,63 cm'dir.
Satır aralığı “tektir”. Satır öncesi boşluk 0 nk, satır sonrası boşluk 0 nk'dir.
11. Kısaltmalar, metin içindeki ilk kullanımlarında ifade ettikleri kavramın açık halinden sonra parantez içinde gösterilir. Daha sonra tek başlarına kullanılabilir.
12. Referanslar dipnot ya da son not olarak verilmez (Referans gösterim biçiminin açıklamaları için kılavuzun sonuna bakılmalıdır).
13. Denklemler 12 punto, devrik karakterler kullanılarak yazılır. Hizalama sütun ortası olmalıdır. Gerekli görüldüğü takdirde bir denklem editörü kullanılmalıdır.
14. Resim, çizelge, grafik ve şemalar metin içinde verilebileceği gibi, referanslar bölümünden sonra da verilebilir. Bu tip öğelerden önce ve sonra iki satır boşluk bırakılır. Altlarına tipleri ve metin içindeki sıralarını belirten numaraları yazılır (“Şekil 1:”, “Tablo 1:” vb) ve kaynak belirtilir. Bu açıklamalar 10 punto, kalın harflerle yapılır. Hizalama, sola yaslıdır.
15. Kaynakça metinden hemen sonra başlamalıdır. Kaynakça metninin özellikleri gövde metni ile aynıdır. Satır başı girintisi yoktur. Kaynaklar alfabetik olarak düzenlenir.
16. Yazarın özgeçmişi önce İngilizce, sonra Türkçe olarak kaynakçadan sonra verilecektir. Özgeçmişler 100 kelimeyi aşmamalı, yazarın güncel akademik konumunu ve çalışma alanlarını belirtmelidir. Metin 12 punto, devrik harflerle yazılacak, hizalama iki yana yaslı yapılacaktır.

KAYNAKÇA KURALLARI

1. Metin içinde yapılacak yollamalar ayraç içinde (Yazar, kaynağın yayımlandığı yıl: sayfa numarası sırasıyla) gösterilecektir. Makalede kullanılan bütün kaynaklar, makalenin sonunda ‘‘Kaynakça’’ bölümünde, yazarın soyadına göre alfabetik biçimde bibliyografya kurallarına uygun olarak verilir.

Aşağıda farklı nitelikteki kaynakların metin içindeki yollamalarda ve kaynakçadaki yazılış biçimleri örneklerle gösterilmiştir:

a. Tek yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: ... (Mucuk, 2007: 75)

Kaynakçada: Mucuk, İ. (2007), *Pazarlama İlkeleri*, Türkmen Kitabevi, İstanbul

b. Tek yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Romer, 1998: 75)

Kaynakçada: Romer, Peter M. (1998), ‘‘Endogenous Technological Change,’’ *Journal of Political Economy*, 98(1): 71-102.

c. İki yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: (Ergun ve Polatoğlu, 1992: 175)

Kaynakça Kitap: Ergun, Turgay ve Polatoğlu, Aykut (1992), *Kamu Yönetimine Giriş*, TODAİE, 4. Yayım, Ankara.

d. İki yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Turkoz ve Akyol, 2008: 150)

Kaynakçada Makale: Turkoz, I. ve Akyol, A. ‘‘Internal Marketing and Hotel Performance’’, *Anatoli: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 19(1): 149-154.

e. İkiden çok yazarlı kitaplar

Metin içindeki yollamada: ... (König vd. , 1981: 199)

Kaynakçada Kitap: König, Klaus/von; Oertzen, Hans Joachim; and Wagener, Frido (1981), *Öffentliche Verwaltung in der Bundesrepublik deutschland*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

f. İkiden çok yazarlı makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Erdogan vd., 2007: 130)

Kaynakçada Makale: Erdogan, N. Akyol, A., Ataman B. M., and Dokmeci, V., ‘‘Comparison of Urban Housing Satisfaction in Modern and Historical Neighborhoods in Edirne, Turkey’’, *Social Indicators Research (SIR)*, 81(1): 127-148.

g. Derleme yayınlar

Metin içindeki yollamada: (Kavanagh ve Seldon, 1994)

Kaynakçada: Kavanagh, Dennis and Seldon, Anthony (ed.) (1994), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London

h. Derleme yayınlar içinde yer alan makaleler

Metin içindeki yollamada: ... (Riddell vd., 1994: 53)

Kaynakçada: Riddell, Peter (1994), ‘‘Major and Parliament,’’ Kavanagh, Dennis and Seldon, Anthony (eds.), *The Major Effect*, Macmillan Publishing, London, 46-63

ı. Yazarsız yayınlar ya da diğer kaynaklar

Metin içindeki yollamada: ... (DPT, 1989: 145)

Kaynakçada: DPT (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994*, Ankara

i. Konferans ve diğer toplantı bildirimleri (basılmış)

Metin içindeki yollamada: (Asimov, 1989: 14)

Kaynakçada: ASIMOV, Isaac (1989), “Science-Fiction as a Social Stimulus”, *Proceedings of XI. International Science-Fiction Conference*, Boston (1987), ASFWA, New York, 12-22.

j . Gazete, Dergi vb. bilimsel olmayan süreli yayınlarda yazarı belirtilmiş haber ve yazılar

Metin içindeki yollamada: (Altaylı, 21 Ağustos 2000)

Kaynakçada: ALTAYLI, Fatih, “Deprem ve Toplum”, *Hürriyet*, 21 Ağustos 2000, 19.

k) Gazete, Dergi vb. bilimsel olmayan süreli yayınlarda yazarı belirtilmemiş haber ve yazılar

Metin içindeki yollamada: (Sabah, 2001)

Kaynakçada: “Afet Kanunu Değiştirilecek”, *Sabah*, 21 Eylül 2001, 6.

l. İnternet kaynakları

Metin içindeki yollamada: (www.hotel-online.com)

Kaynakçada: <http://www.hotel-online.com/Neo/News/PressReleases1999-3rd/July99-PATATSA.html>, Erişim Tarihi: 09.05.2000.